

Ombuigingslijst 2022

20 september 2022

1 INLEIDING

De ombuigingslijst 2022 bevat een overzicht van mogelijke ombuigingen om de overheidsfinanciën te verbeteren. Dit overzicht biedt technische ondersteuning voor politieke keuzes en geeft daarmee geen oordeel over de wenselijkheid van te nemen maatregelen. De maatregelen zijn onderverdeeld in paragrafen per beleidsterrein. Gezien de korte doorlooptijd richting Prinsjesdag 2022 is de lijst voornamelijk gebaseerd op de Ombuigings- en intensiveringslijst zoals die is opgesteld voor de formatie van het huidige kabinet. De volgende wijzigingen zijn doorgevoerd:

- De cijfermatige onderbouwing van de maatregelen is zoveel mogelijk geactualiseerd op basis van de stand Miljoenennota 2023. Reeksen waarvoor deze update nog niet is doorgevoerd zijn gelabeld met een asterisk*.
- Maatregelen die inmiddels genomen zijn door besluitvorming in bijvoorbeeld het Coalitieakkoord – of maatregelen die door deze besluitvorming vervallen – zijn geschrapt.
- De fiscale maatregelen zijn geschrapt. Wel is een kopie van de sleutel-tabel opgenomen, de jaarlijkse bijlage met doorrekening van grote fiscale maatregelen bij het belastingplan.
- De generieke ombuigingen zijn geschrapt.

Daarmee is de lijst niet inhoudelijk aangepast aan de intensiveringen genomen sinds maart 2021. Voor de volgende publicatie op Prinsjesdag 2023 zal deze lijst ook inhoudelijk van een update worden voorzien met nieuwe maatregelen.

Algemene aandachtspunten

In deze gepubliceerde lijst zijn bedragen boven de 25 miljoen euro naar beneden afgerond op vijf- en tientallen. Een bedrag van 39 miljoen euro wordt bijvoorbeeld afgerond naar 35 miljoen euro. Alle reeksen geven zo een indicatie van potentiële ombuigingen. Bij de eventuele keuze voor bepaalde maatregelen is het hoe dan ook van belang om de exacte budgettaire consequenties nog door te rekenen op basis van de laatste grondslag en macro economische standen.

De ombuigingslijst is een product waarvoor ambtelijk Financiën de verantwoordelijkheid draagt. De maatregelen zijn eerder technisch afgestemd. Dit wil zeggen dat bekeken is of de maatregelen technisch mogelijk zijn, zonder daarbij een inhoudelijk of politiek oordeel te geven over de maatregelen. Hierbij is ook nog geen uitvoeringstoets gedaan. Dat betekent dat op dit moment onbekend is of er mogelijke uitvoeringsrisico's zijn, zowel bij de departementen die maatregelen in wetgeving moeten omzetten als bij uitvoeringsinstanties. Het is uiteraard van belang dat maatregelen die implicaties hebben voor de uitvoering deze toets nog doorlopen, zoals onderstreept door de Tijdelijke Commissie Uitvoeringsorganisaties en zoals opgenomen in het Coalitieakkoord.

De individuele maatregelen in deze lijst kunnen niet zonder meer bij elkaar worden opgeteld. Er is namelijk mogelijk overlap tussen bepaalde maatregelen en sommige maatregelen sluiten elkaar uit.

Bij de maatregelen is uitgegaan van een besluit op 1 januari 2023 gevolgd door een implementatieproces (bv. een wetgevingsproces). Als er één jaar later wordt besloten tot een maatregel (1 januari 2024), dan schuiven bij de meeste maatregelen de bedragen één jaar op. In alle tabellen zijn de bedragen in miljoenen euro's, -/- is saldoverbeterend. De bedragen zijn

uitgedrukt in prijzen 2022. Bij afzonderlijke maatregelen is geen rekening gehouden met in- en uitverdieneffecten (de macro-economische effecten van de maatregel op het EMU-saldo).

Bij de maatregelen zijn wel uitvoeringskosten, maar geen apparaatskosten betrokken. Het uitgangspunt is dat beleidswijzigingen binnen de bestaande apparaatskosten worden opgevangen. Wanneer een groot aantal maatregelen in korte tijd moet worden uitgevoerd is deze aanname mogelijk niet realistisch.

Basispad

Ombuigingen zijn afgezet tegen het zogenoemde basispad. Dit basispad bestaat uit de voorziene uitgaves zonder verdere beleidswijzigingen. Wanneer de uitgaves in de toekomst autonoom stijgen, bijvoorbeeld binnen de zorg waar door kwaliteitsstijgingen automatisch extra middelen worden toegevoegd, hoeft een ombuiging dus niet te betekenen dat er in absolute zin wordt bezuinigd ten opzichte van het jaar waarin deze wordt gekozen. Het ombuigen (van de groei) betekent dan dus dat de uitgaven jaar-op-jaar minder hard groeien, oftewel 'minder meer'. In onderstaande tabel staat het basispad opgenomen per begroting zoals opgenomen in de Miljoenennota 2023.

Horizontale ontwikkeling						
netto-uitgaven, in mln. euro's)	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Algemene Zaken en De Koning	129	131	129	129	132	132
Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (incl. SG, HCvS, KR en BES-fonds)	8.031	9.190	8.860	8.532	8.341	8.246
Justitie en Veiligheid	14.855	15.122	15.341	15.461	15.345	15.407
Onderwijs, Cultuur en Wetenschap	47.944	49.659	51.642	52.866	51.421	51.214
Financiën (excl. Nationale Schuld)	8.189	11.738	8.301	8.082	6.369	5.863
Defensie (incl. DMF)	12.419	14.940	18.711	18.907	17.856	17.586
Infrastructuur en Waterstaat (incl. MF en DF)	11.060	12.858	13.577	13.531	13.581	13.072
Economische Zaken en Klimaat (incl. NGF)	5.710	1.143	6.829	10.312	12.610	12.978
Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (incl. DGF)	1.939	2.961	3.336	3.054	4.876	4.670
Sociale Zekerheid	86.703	93.473	95.374	98.310	99.975	101.525
Zorg	89.682	95.184	95.316	96.476	98.122	98.951
Gemeentefonds en Provinciefonds (incl. accres)	42.328	44.302	45.506	47.271	45.667	45.709
Internationale samenwerking	16.603	15.348	16.253	17.928	18.070	19.801
Totaal	345.591	366.050	379.176	390.859	392.367	395.154

2 SLEUTELTABEL

De sleutels geven het budgettaire effect weer als een maatregel in 2023 wordt ingevoerd. Dit jaar zijn de sleutels voor het eerst berekend op basis van cijfers uit het Centraal Economisch Plan (CEP) van het CPB, en zijn deze ook gepubliceerd in de voorjaarsnota. Aangegeven is het effect van het verhogen van een tarief/korting, tenzij anders aangegeven. Verlagen geeft ongeveer hetzelfde budgettaire effect maar met omgekeerd teken tenzij apart vermeld, (+ = opbrengst; - = derving). Sleutels zijn niet optelbaar. De sleutels zijn slechts een indicatie van de budgettaire opbrengsten / kosten. De sleutels houden daar waar relevant rekening met eerste-ordegedrags-effecten. Bij het niveau is het niveau opgenomen van 2023 inclusief het voorgenomen beleid wat gepresenteerd wordt in het Belastingplan 2023. Deze niveaus kunnen nog wijzigen door het vervolg van het wetgevingsproces.

Tabel 1

	Niveau 2023 incl. maatregelen uit Belastingplan 2023	per eenheid	Opbrengst per eenheid (€ mln)
Box 1			
Tarief			
Basistarief (gecombineerd)	36,93%	1%-punt	4.075
Toptarief	49,50%	1%-punt	314
Aftrektarief tariefmaatregel verhogen	36,93%	1%-punt	- 129
Schijflengtes (eindpunt hogere schijfgrenzen blijven hetzelfde)			
	€ 37.149		
Verlengen grens premie volksverzekeringen (a)	(€ 38.703)	€ 1.000	- 107
Verlengen schijf basistarief	€ 73.031	€ 1.000	- 318
Heffingskortingen			
Algemene heffingskorting	€ 3.070	€ 100	- 849
Afbouwpunt algemene heffingskorting	€ 22.660	€ 1.000	- 498
Arbeidskorting: maximum	€ 5.052	€ 100	- 478
	€ 884 / € 4.605 /		
Arbeidskorting: generiek	€ 5.052	€ 100	- 761
Afbouwpunt arbeidskorting	€ 37.626	€ 1.000	- 191
Afbouwpercentage arbeidskorting	6,51%	1%-punt	757
Ouderenkorting	€ 1.835	€ 100	- 178
Afbouwpunt ouderenkorting	€ 40.888	€ 1.000	- 35
Afbouwpercentage ouderenkorting	15%	1%-punt	12
Alleenstaande ouderenkorting	€ 478	€ 100	- 95
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	€ 2.694	€ 100	- 35
Opbouw inkomensafhankelijke combinatiekorting	11,45%	1%-punt	- 13
Jonggehandicaptenkorting	€ 820	€ 100	- 28
Overig			
Eigenwoningforfait tot € 1.110.000	0,35%	0,05%-punt	311
Eigenwoningforfait vanaf € 1.110.000	2,35%	0,05%-punt	3,5
Box 3			
Belastingtarief verhogen	32%	1%-punt	134
Heffingsvrij vermogen verhogen	€ 57.000	€ 1.000	- 16

	Niveau 2023 incl. maatregelen uit Belastingplan 2023	per eenheid	Opbrengst per eenheid (€ mln)
Heffingsvrij vermogen verlagen	€ 57.000	€ 1.000	16
Heffingskorting groen beleggen	0,70%	0,10%	4
Schenk- en erfbelasting			
tarief			
<i>Tariefgroep 1 (partners en kinderen)</i>			
0 – € 137.077	10%	1%-punt	68
€ 137.077 en meer	20%	1%-punt	56
<i>Tariefgroep 1a ((achter)kleinkinderen)</i>			
0 – € 137.077	18%	1%-punt	1,9
€ 137.077 en meer	36%	1%-punt	1,8
<i>Tariefgroep 2 (overige verkrijgers)</i>			
0 – € 137.077	30%	1%-punt	18
€ 137.077 en meer	40%	1%-punt	9
schijflengte			
Verlengen eerste schijf	€ 137.077	€ 10.000	– 29
Verkorten eerste schijf	€ 137.077	€ 10.000	31
VPB			
Schijfgrens op € 200.000			
Tarief eerste schijf	19%	1%-punt	403
Tarief hoogste schijf	25,8%	1%-punt	884
Innovatiebox (b)	9%	1%-punt	86
Zelfstandigen			
Zelfstandigenaftrek	€ 5.030	€ 100	– 21
Startersafrek	€ 2.123	€ 100	– 4
MKB-winstvrijstelling	14%	1%-punt	– 128
WBSO			
Tarief eerste schijf niet-starters	32%	1%-punt	18
Tarief eerste schijf starters	40%	1%-punt	2
Drempel verhogen	€ 350.000	€ 25.000	9
Tarief tweede schijf	16%	1%-punt	47
Belastingen van rechtsverkeer			
Overdrachtsbelasting verlaagd tarief hoofdbewoning	2%	0,5%-punt	259
Overdrachtsbelasting basistarief	10,4%	0,5%-punt	225
Assurantebelasting tarief	21%	1%-punt	167
BTW tarief			
Algemeen tarief	21%	1%-punt	2.934
Lage tarief	9%	1%-punt	1.074
Energiebelasting (EB) (*)			
Aardgas in eurocenten per m3			
0 – 170.000	42,273	1 cent	115
170.000 – 1 mln	9,621	1 cent	10
1 mln – 10 mln	5,108	1 cent	18
> 10 mln	3,919	1 cent	33
Elektriciteit in eurocenten per kWh			
0 – 10.000	5,094	1 cent	239

	Niveau 2023 incl. maatregelen uit Belastingplan 2023	per eenheid	Opbrengst per eenheid (€ mln)
10.000 – 50.000	10,046	1 cent	65
50.000 – 10 mln	3,941	1 cent	303
> 10 mln (zakelijk gebruik) (c)	0,114	1 cent	236
Belastingvermindering EB per aansluiting	777,66	€ 10	82
Motorrijtuigenbelasting (rijksdeel)	divers	1%	45
Brandstofaccijnzen per liter (**)	eurocent		
Benzineaccijnzen (ongelood)	65.071**	1 cent	41
Dieselaccijnzen (zwavelvrij)	41.746**	1 cent	53
LPG-accijnzen (d = 0,54 kg/l)	15.352**	1 cent	4
Alcoholaccijnzen per liter (d)	eurocent		
Gedistilleerd (per liter ad 100%)	divers	10%	30
Bier	divers	10%	35
Wijn	divers	10%	28
Tabaksaccijnzen (e)			
Sigaretten (per pakje van 20 stuks)	5,87	€ 0,05 p/p	11
Shag (per pakje van 50 gram)	10,56	€ 0,05 p/p	2

(a) Tussen haakjes staat het bedrag dat geldt voor personen geboren vóór 1-1-1946

(b) Voor de Ibox-sleutel is een eerste-ordegedragseffect van 20% gehanteerd.

(c) Bij alcoholaccijnzen is een eerste-ordegedragseffect van 20% gehanteerd.

(d) Bij de tabaksaccijnzen is een eerste-ordegedragseffect van 40% gehanteerd.

Bij grotere beleidswijzigingen wordt met een hoger eerste-ordegedragseffect gerekend.

(e) Voornemen is per 2024 in box 2 twee tariefschijven in te voeren.

Aangezien tariefswijzigingen in box 2 tot grote grondslagverschuivingen over de jaren leiden geeft een sleutel voor 2023 geen goede indicatie van de gevolgen van een tariefswijziging in 2023. Om die reden is de sleutel van box 2 dit jaar niet opgenomen in de sleuteltabel

* Door een integratie met de Opslag Duurzame Energie- en klimaattransitie (ODE) vallen de EB-tarieven fors hoger uit dan in de voorgaande versie van de sleuteltabel

** Dit zijn de tarieven per 1 januari 2023. Per 1 juli 2023 veranderen de tarieven naar: 78,91 voor benzine, 51,63 voor diesel en 18,62 voor LPG in eurocent/liter.

Versie september 2022

3 OMBUIGINGEN

3.1 De Koning

Tabel 2 Ombuigingsmaatregelen: de Koning

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Werkloosheid								
1	Persoonlijke vergoedingen (a-component) van de leden van het Koninklijk huis terugbrengen tot het niveau van de Minister-President			- 1,3	- 1,3	- 1,3	- 1,3	T+2

1. Persoonlijke vergoedingen (a-component) van de leden van het Koninklijk huis terugbrengen tot het niveau van de Minister-President

Momenteel ontvangen Koning Willem-Alexander, Koningin Maxima, Prinses Beatrix en de Prinses van Oranje een grondwettelijke uitkering. Deze uitkeringen zijn grondwettelijk bepaald en zijn opgenomen in de Wet Financieel Statuut van het Koninklijk Huis (WFSKH). Op grond van artikel 40 van de Grondwet geldt een belastingvrijstelling voor de leden van het Koninklijk Huis die een grondwettelijke uitkering ontvangen. Aanpassing van de hoogte van de uitkering kan alleen plaatsvinden als de WFSKH wordt herzien, hiervoor is een meerderheid van ten minste tweederde nodig in beide Kamers. Het berekende structurele effect is het verschil tussen de grondwettelijke uitkeringen en het bruto-inkomen van de Minister-President.

3.2 Hoge Colleges van Staat en overige Kabinetten

Tabel 3 Ombuigingsmaatregelen: Hoge Colleges van Staat en overige Kabinetten

Ombuigingsmaatregelen: Hoge Colleges van Staat en overige Kabinetten

Bedragen in miljoen euro (+ = saldooverslechterend), t=2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc. in
1.	Korting op de onderzoeksbudgetten	-1	-1	-1	-1	-1	-1	t
2.	Herzien van onkostenvergoedingen				-5	-5	-5	t+3

Algemene toelichting op ombuigingsmogelijkheden voor de Staten-Generaal

De Staten-Generaal stelt haar eigen ramingen op. Voor ombuigingen 1 en 2 geldt daarom dat het presidium van de Kamers expliciet in moeten stemmen met het structureel korten van hun budgetten. De Minister van BZK kan overigens in een brief aan de Kamers een verzoek aan de Staten-Generaal doen om in overweging te nemen om 'mee te delen' in een taakstelling.

1. Korting op de onderzoeksbudgetten

De onderzoeksbudgetten van de Tweede Kamer (totaal 2,3 miljoen) kennen de afgelopen jaren onderuitputting. Deze onderuitputting wordt nu voor andere doelen binnen deze begroting ingezet. Deze maatregel stelt voor het budget waar de Kamer nu geen aanspraak op maakt te korten tot maximaal 1,5 miljoen euro.

2. Herzien van onkostenvergoedingen

Conform de Wet schadeloosstelling leden Tweede Kamer ontvangen Tweede Kamerleden schadeloosstelling voor reizen, verblijfkosten en aan de uitoefening van het kamerlid verbonden kosten. Daarnaast regelt de wet extra vergoedingen voor de voorzitters en dienstauto van de voorzitter. Het herzien van de huidige regelingen kan circa 6 miljoen opleveren.

3.3 Koninkrijksrelaties

Tabel 4 Ombuigingsmaatregelen: Koninkrijksrelaties

Bedragen in miljoen euro (+ = saldooverslechterend), t=2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc. in
1.	Afschaffen bijdragen voor onderzoek aan de Landen (Aruba, Curaçao en Sint-Maarten)	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1	t
2.	Afschaffen regeling vaste verrekenkoers pensioeninkomen voormalig Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse pensioengerechtigden	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	t

Algemene toelichting op ombuigingsmogelijkheden voor Koninkrijksrelaties

Op de begroting van Koninkrijksrelaties (KR) is er qua budgettaire omvang beperkt ruimte om ombuigingen te realiseren. Een deel van de taken wordt door andere departementen uitgeoefend en bekostigd, waardoor de budgetten voor Caribisch Nederland op de verschillende departementale begrotingen worden verantwoord.

1. Afschaffen bijdragen voor onderzoek aan de Landen (Aruba, Curaçao en Sint-Maarten)

Op verzoek van Aruba, Curaçao en Sint-Maarten levert Nederland verschillende bijdragen aan onderzoek naar projecten voor verbetering van de sociale en economische ontwikkeling en verbetering van de overheidsfinanciën. De projecten worden door de landen zelf uitgevoerd. Aangezien de landen zelfstandig zijn, kan deze bijdrage voor onderzoek worden gestopt. In sommige gevallen betekent dit dat bestuurlijke afspraken moeten worden herzien.

2. Afschaffen regeling vaste verrekenkoers pensioeninkomen voormalig Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse pensioengerechtigden

Conform de regeling vaste verrekenkoers pensioeninkomen voormalig Nederlands-Antilliaanse en Arubaanse pensioengerechtigden worden nadelige koersverschillen als gevolg van wisselkoers-fluctuaties tussen de Antilliaanse gulden (NAf) en de Arubaanse florin (Afl) en de euro gecompenseerd uit begrotingshoofdstuk IV BZK. Deze regeling is achterhaald, want de landen en haar inwoners opereren onafhankelijk van Nederland. Daarnaast dekt de regeling enkel de nadelige koersverschillen, terwijl voordelige koersverschillen mogen worden behouden. Nederland kan deze regeling echter niet eenzijdig opzeggen. Bovendien moet hierbij opgemerkt worden dat de inkomensoverdrachten voor 100 procent juridisch verplicht zijn. De uitgaven voor inkomensoverdracht liggen vast in de Vaste verrekenkoersregeling pensioenen (1990).

3.4 Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (HGIS)

Tabel 5 Ombuigingsmaatregelen: Buitenlandse Zaken , Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (HGIS)

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Ombuigingen HGIS, BZ-begroting, non-ODA								
1	Opzeggen internationale verdragen	- 25	- 50	- 105	- 105	- 105		t+3
2	Besparen op veiligheid en stabiliteit: afschalen programmamiddelen	- 15	- 35	- 80	- 80	- 80		t+3
3	Besparen op veiligheid en stabiliteit: sluiten posten	- 6	- 12	- 23	- 23	- 23		t+3
4	Besparen op kwaliteit en kwantiteit consulaire dienstverlening	- 1	- 1	- 3	- 3	- 3		t+3
5	Verlagen budget internationaal cultuur en erfgoedbeleid	- 4	- 7	- 7	- 7	- 7		t+2
6	Kostendekkendheid paspoortuitgifte in het buitenland	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1		t+2
Ombuigingen HGIS-budgetten, alle departementen, non-ODA								
7	Beperken van het HGIS budget in verschillende varianten							
	a. 20 procent korting op volledige non-ODA budget	- 75	- 155	- 310	- 310	- 310		t+3
	b. 20 procent korting op non-ODA budget (niet BZ, BHOS,DEF)	- 5	- 10	- 25	- 25	- 25		t+3
Ombuigingen HGIS, alle departementen, ODA								
8	Ontwikkelingssamenwerking beëindigen	- 730	- 1.090	- 2.860	- 4.725	- 6.300		t+7
9	Ontwikkelingssamenwerking beperken tot noodhulp	- 650	- 1.480	- 2.600	- 4.335	- 5.780		t+7
10	Ontwikkelingssamenwerking beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen, opvang in de regio en toerekeningen	- 510	- 1.185	- 2.085	- 3.370	- 4.495		t+5
11	Inputnorm ODA loslaten	- 55	- 290	- 615	- 1.100	- 1.465		t+4
12	ODA-prestatie naar OESO/DAC-gemiddelde	- 465	- 1.095	- 2.285	- 2.945	- 2.945		t+4
13	ODA-prestatie naar EU-gemiddelde							
	a. Naar gewogen EU-gemiddelde voor alleen DAC-leden	- 660	- 1.690	- 1.770	- 1.815	- 1.815		t+4
	b. Naar ongewogen gemiddelde voor alle EU-lidstaten	- 445	- 1.020	- 1.775	- 2.745	- 3.660		t+5
14	Schuldkwijtschelding Sudan	- 267		- 133				
15	Actualiseren toerekeningen aan ODA	- 50	- 50	- 50	- 50	- 50		t
16	Ontwikkelingssamenwerking beperken tot armste landen	- 165	- 330	- 660	- 660	- 660		t+3
17	Stoppen met vrijwillige bijdragen aan multilaterale instellingen	- 290	- 580	- 1.160	- 1.160	- 1.160		t+3
18	Stoppen met specifieke thema's ontwikkelingssamenwerking							
	a. Versterkte internationale rechtsorde, eerbiediging van mensenrechten en gastlandbeleid	- 10	- 25	- 50	- 50	- 50		t+3
	b. Vrede, veiligheid en stabiliteit	- 20	- 40	- 85	- 85	- 85		t+3
	c. Effectieve Europese samenwerking	- 235	- 455	- 940	- 905	- 905		t+3
	d. Duurzame economische ontwikkeling, handel en investeringen	- 130	- 265	- 585	- 595	- 595		t+3
	e. Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid, water en klimaat	- 235	- 555	- 1.155	- 1.140	- 1.140		t+3
	f. Sociale vooruitgang (inclusief onderwijs)	- 210	- 440	- 890	- 895	- 895		t+3
	g. Versterkte kaders voor ontwikkeling	- 30	- 65	- 100	- 170	- 340		t+5
19	Beïnvloeding vluchtelingenbewegingen							
	a. subvariant 2C.2	0	0	0	0	0		t
	b. subvariant 2C.3	- 100	- 100	- 100	- 100	- 100		t+1
Ombuigingen HGIS, BHOS-begroting, non-ODA								
20	Beëindigen financiële ondersteuning internationaal opererende bedrijven	- 20	- 40	- 80	- 80	- 80		t+3

Ombuigingen HGIS, BZ-begroting, non-ODA

1. Opzeggen internationale verdragen

In deze variant worden de bijdragen aan internationale organisaties zoals VN en OESO opgezegd, door uit deze organisaties te treden. Naast politieke afwegingen vereist het opzeggen van verdragen de instemming van het parlement. Het budgettaire effect treedt hierdoor later op. Er is gekozen voor een ingroeipad van 25 procent-50 procent-100 procent met in 2026 een structureel effect. De omvang van het opzeggen van deze verdragen levert in latere jaren besparingen op de BZ-begroting op. Het ODA-deel van deze reeksen bedraagt VN 47 procent, VN Crisisbeheersing 15 procent en OESO 0,63 miljoen euro en is in het totaalbeeld in mindering gebracht.

2. Besparen op veiligheid en stabiliteit: afschalen programmamiddelen

Deze maatregel is een bezuiniging op de bijdragen ter bevordering van een transitie in prioritaire gebieden, met name in de ring rond Europa in de verschillende programma's van het in 2016 ingestelde Nederlands Fonds voor Regionale Partnerschappen (NFRP). Deze programmagelden kunnen relatief snel worden afgeschaald. Veiligheid en stabiliteit kan mogelijk verslechteren in deze prioritaire landen en er zijn dan minder mogelijkheden om beleid te beïnvloeden en minder mogelijkheden om effectief op te treden in multilaterale discussies inzake vrede en veiligheid. Er is gekozen voor 50 procent en 75 procent korting op het non-ODA deel van de budgetten, met een ingroeipad van 25 procent-50 procent-100 procent met structureel effect in 2026.

3. Besparen op veiligheid en stabiliteit: sluiten posten

Het afstoten van personele capaciteit en van materieel en vastgoed kent een lange doorlooptijd: voor sluiten van ambassades moet in de regel vier tot vijf jaar worden uitgetrokken, met het oog op lopende programma's en contracten. Daarnaast kost het herijken van afspraken met bondgenoten, bijvoorbeeld over het overnemen van specifieke taken i.h.k.v. Europese samenwerking, tijd. Deze bezuinigingsmaatregelen omvat 2 grote posten (samen 20 miljoen euro structureel) en 2 kleine posten (samen 3 miljoen euro structureel) en betreffen een keuze voor de lange termijn, vanwege de lange opbouwtijd van capaciteiten en verlies van kennis. Deze besparingsopties is alleen te realiseren als deze wordt vormgegeven binnen het netwerk van alle betrokken veiligheidsorganisaties en departementen (dit betreft de organisaties opgenomen in BMH 15 Veiligheid en veranderende machtsverhoudingen, maar ook breder). Dit vergt bij elke intensivering/ besparing een verdere analyse op keteneffecten. Er is een ingroeipad van 25 procent-50 procent-100 procent gehanteerd.

4. Besparen op kwaliteit en kwantiteit consulaire dienstverlening

Door het schrappen van Loket Buitenland zal de 'one-stop shop' voor Nederlandse overheidsdienstverlening in het buitenland niet verder ontwikkeld kunnen worden. De bezuiniging op de subsidie voor gedetineerdenbegeleiding zal een versobering inhouden van het aantal bezoeken van vrijwilligers en de keuze zal moeten worden gemaakt of deze door posten zullen moeten worden opgevangen (met stijgende werkdruk tot gevolg) of dat deze vervallen. Ook de maandelijkse financiële bijdrage voor gedetineerden in zorglanden zou kunnen worden afgeschaft.

5. Verlagen budget internationaal cultuur en erfgoedbeleid

Deze maatregel verlaagt de budgetten voor internationaal cultuur- en erfgoedbeleid met 20 procent, met een klein ingroeipad. Het uitdragen van Nederlandse cultuur blijft onderdeel van het takenpakket van de diplomatie.

Het betreft ook HGIS-subsidies op artikel 14 van de begroting van OCW. Een variant hierop is een volledige beëindiging. Bij een grotere bezuiniging dan 20 procent heeft het weinig zin meer om programma's te handhaven, en valt dit instrument in zijn geheel weg, of er kunnen op bepaalde disciplines geen bezoekersprogramma's meer worden gerealiseerd.

6. Kostendekkendheid paspoortuitgifte in het buitenland

Paspoortuitgifte in het buitenland kostendekkend maken is mogelijk door de leges voor paspoorten te verhogen. Dit betekent een stijging van 24,- euro per paspoort (2018, Kostprijsonderzoek). Consequentie is dat Nederlandse burgers in het buitenland aanzienlijk meer voor hun paspoort zullen moeten gaan betalen. Een Nederlands paspoort in het buitenland is dan ook relatief duur in vergelijking met andere EU-landen. Verhoging van visa-leges is ook mogelijk, maar dat heeft Nederland niet in eigen hand, omdat hierover in EU verband dient te worden besloten. Dit zou een lang besluitvormingstraject vergen. Deze mogelijkheid wordt hier daarom niet uitgewerkt.

Ombuigingen HGIS budgetten, alle departementen, non-ODA

7. Beperken van het HGIS budget in verschillende varianten

Deze maatregel beperkt de omvang van het non-ODA-budget via verschillende varianten. Gedacht kan worden aan een korting van 20 procent, een alternatieve maatregel is om de taakstellende korting van 20 procent toe te passen op het non-ODA-budget, behalve de middelen van BZ, BHOS en Defensie, omdat deze departementen de centrale non-ODA departementen zijn. Non-ODA BZ is ca. 875 miljoen euro, non-ODA BHOS is ca. 136 miljoen euro en non-ODA DEF is ca. 210 miljoen euro. Een variant is een grotere besparing. Deze besparing dient nog specifiek ingevuld te worden door keuzes te maken in programma's en het beëindigen van programma's.

Ombuigingen HGIS, BHOS-begroting, ODA

8. Ontwikkelingssamenwerking beëindigen

Nederland stopt met ontwikkelingssamenwerking. Deze maatregel kent substantiële besparingsverliezen in verdragsrechtelijke contributies. Deze zijn alleen op termijn te voorkomen via het opzeggen van verdragen en van lidmaatschappen van internationale organisaties, waaronder de EU. Ook wordt ervan uitgegaan dat Nederland stopt met de uitgaven aan de asielopvang die nu aan ODA toegerekend worden.

9. Ontwikkelingshulp beperken tot noodhulp

Nederland stopt met ontwikkelingssamenwerking, met uitzondering van het verlenen van noodhulp. Deze maatregel kent substantiële besparingsverliezen in verdragsrechtelijke contributies. Deze besparingsverliezen zijn alleen op termijn te voorkomen via het opzeggen van verdragen en van lidmaatschappen van internationale organisaties, waaronder de EU. Ook wordt ervan uitgegaan dat Nederland stopt met de uitgaven aan de asielopvang die nu aan ODA toegerekend worden.

10. Ontwikkelingshulp beperken tot noodhulp, verplichte bijdragen, opvang in de regio en toerekeningen

Nederland stopt met ontwikkelingssamenwerking, met uitzondering van het verlenen van noodhulp en opvang van vluchtelingen in de regio. Daarnaast blijft Nederland zijn verdragsrechtelijke contributies voldoen.

Ook blijft Nederland uitgaven voor zover die daarvoor in aanmerking komen toerekenen aan ODA (zoals uitgaven aan asielopvang in Nederland en EU-afrachten).

11. Inputnorm ODA loslaten

Het ODA-budget is gekoppeld aan het Bruto Nationaal Inkomen en kent daarmee door de jaren heen een automatische volumegroei. Dit automatisme staat een integrale afweging van de besteding van middelen op de Rijksbegroting in de weg en werkt daarmee (in potentie) ondoelmatigheid in de hand. Grote schommelingen in het BNI leiden tot grote schommelingen in het budget en daarmee tot onbeheersbaarheid. De focus op de aan de inputnorm gekoppelde definitie van ODA leidt mogelijk tot ondoelmatigheid ten aanzien van de keuze van beleid of beleidsinstrumenten. Het loslaten van de inputnorm en constant houden van het budget voor ontwikkelingssamenwerking levert een besparing op. Daarbij is ervan uitgegaan dat het budget voor ontwikkelingssamenwerking wel jaarlijks meegroeit met de loon- en prijsontwikkeling.

12. ODA-prestatie naar OESO/DAC-gemiddelde

29 van de 36 OESO-leden zijn lid van het Development Assistance Committee (DAC). Volgens de OESO waren in 2021 de totale ODA-uitgaven van deze 29 OESO-donoren 0,39 procent van het totale BNI van deze donoren. Nederland besteedt jaarlijks ca. 0,62 procent van zijn BNI aan ODA. Het is mogelijk de Nederlandse ODA-prestatie de hoogte te laten zijn van het gewogen OESO/DAC-gemiddelde. Het gewogen gemiddelde bedraagt 0,39 procent BNI. Het ongewogen gemiddelde van alle OESO-leden is 0,33 procent.

13. ODA-prestatie naar EU-gemiddelde

Volgens de OESO waren in 2021 de totale ODA-uitgaven van alle bij de DAC aangesloten EU-donoren 0,49 procent van het totale BNI van deze donoren. Nederland besteedt jaarlijks ca. 0,62 procent van zijn BNI aan ODA. Deze maatregel verlaagt de Nederlandse ODA-prestatie naar het gewogen EU-gemiddelde, voor zover het DAC-leden betreft. Verdergaande variant is het verlagen van de uitgaven naar het ongewogen gemiddelde van de EU-27 (0,33 procent van het BNI).

14. Schuldkwijtschelding Soedan

Vanwege de coup in Soedan in 2021 heeft de Club van Parijs het HIPC-traject voor schuldkwijtschelding aan Soedan voor een onbepaalde tijd uitgesteld. Voor Nederland gaat het om kwijtschelding van ca. 400 miljoen euro aan schulden uit hoofde van exportkredietverzekeringen. Een kwijtschelding classificeert als ODA en leidt derhalve tot een incidenteel hogere ODA-prestatie. Deze additionele prestatie kan worden afgeroomd. Dit levert eenmalig een opbrengst op ter hoogte van de kwijtschelding. Het gehanteerde kasritme is vanwege de situatie in Soedan niet te voorspellen en wordt niet door Nederland bepaald. De kwijtschelding zelf leidt niet tot uitgaven op de Rijksbegroting. Hiervoor staan geen uitgaven geraamd. Dit leidt tot een eenmalige bezuiniging op andere geplande ODA-uitgaven.

15. Actualiseren toerekeningen aan ODA

Binnen de Rijksbegroting is een aantal onderdelen die mogelijk anderszins aangemerkt kunnen worden als ODA, maar nu nog niet als zodanig gemeld worden bij de jaarlijkse rapportage aan de OESO. Te denken valt dan bijvoorbeeld aan de kosten voor studenten uit ontwikkelingslanden en aan uitgaven van decentrale overheden. Taakstellend kan hiervoor 50 miljoen euro per jaar worden ingeboekt.

16. Ontwikkelingssamenwerking beperken tot armste landen

De OESO maakt onderscheid tussen ontwikkelingslanden op basis van BNI per hoofd van de bevolking per jaar. Wanneer dit onder de duizend dollar per jaar ligt, spreekt de OESO van Least Developed Countries (LDC's). Deze maatregel behelst het beperken van ontwikkelingssamenwerking tot deze LDC's, vanuit de gedachte dat dit de landen zijn waar de armoede het grootst is. Dit betreft bijvoorbeeld Afghanistan, Mozambique, Jemen en Senegal. Meer ontwikkelde landen waarmee Nederland nu een ontwikkelingsrelatie heeft als Ghana, Libanon en Indonesië vallen buiten deze categorie.

17. Stoppen met vrijwillige bijdragen aan multilaterale instellingen

Met deze maatregel stopt Nederland met bijdragen aan multilaterale instellingen die niet verdragsrechtelijk zijn verplicht. Dit betekent dat bijdragen voor ontwikkelingssamenwerking via multilaterale instellingen, voor zover aanvullend op juridisch dan wel verdragsrechtelijke verplichte bijdragen aan deze instellingen, stoppen. Deze maatregel komt voort uit de gedachte dat Nederland zich kan beperken tot waartoe het zich verplicht heeft en kan afzien van een 'Nederlandse kop'. De juridische verplichtingen worden in acht genomen.

18. Stoppen met specifieke thema's ontwikkelingssamenwerking

Binnen het beleid voor ontwikkelingssamenwerking is een aantal thema's te onderscheiden. Het is mogelijk om het aantal thema's te beperken en de daarmee gepaarde inzet te stoppen.

19. Beïnvloeding vluchtelingenbewegingen

In de Brede Maatschappelijke Heroverweging '*Naar een wendbare migratieketen*' is een aantal ombuigings- en intensiveringsvarianten opgenomen. De variant die budgettair de grootste effecten kent binnen de HGIS, is variant *2C Beïnvloeding Vluchtelingenbewegingen*. Subvariant 2C.2 is budgettair neutraal en gaat uit van een verschuiving van humanitaire hulp naar opvang in de regio. Subvariant 2C.3 gaat uit van het korten van de budgetten voor humanitaire hulp en opvang in de regio. Zie ook de intensiveringslijst.

Ombuigingen HGIS, BHOS-begroting, non-ODA

21. Beëindigen financiële ondersteuning internationaal opererende bedrijven

Uit een rapport van het CBS blijkt dat mkb-bedrijven blijvend baat kunnen hebben bij ondersteuning vanuit de overheid bij internationaal zakendoen. Het is evenwel mogelijk om op termijn alle non-ODA-instrumenten (met name subsidies en leningen) te beëindigen. Het ondersteunen van Nederlandse bedrijven in het buitenland blijft onderdeel van het takenpakket van de diplomatie. Ook blijft de exportkredietverzekering bestaan.

3.5 Justitie en Veiligheid

Tabel 6 Ombuigingsmaatregelen: Justitie en Veiligheid

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Overkoepelend								
1	Decriminaliseren van softdrugs*		- 60	- 60	- 60	- 60	- 60	T+1
2	Lagere externe inhuur		- 40	- 35	- 35	- 35	- 35	T+2
3	Stopzetten subsidies			- 20	- 35	- 75	- 75	T+4
Politie								
4	Afschalen programmamiddelen internationale politiesamenwerking			0	0	0	0	T+2
5	Besparing op kosten meldkamers		- 10	- 17	- 21	- 22	- 23	T+5
6	Particuliere Beveiliging				- 10	- 19	- 19	T+4
7	Besparing op operationele sterkte door efficiënter en flexibeler organiseren				- 16	- 40	- 80	T+5
8	Lagere externe inhuur		- 4	- 4	- 4	- 4	- 4	T+2
9	Fusie FINEC & FIOD		35	21	- 25	- 25	- 25	T+5
Rechtspleging en Rechtsbijstand								
10	Verhogen griffierechten (10%)				- 23	- 23	- 23	T+3
Veiligheid en Criminaliteitsbestrijding								
11	Stopzetten bijdrage Straf met Zorg van het OM*		- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	T+1
12	Verhogen verkeersboetes		- 50	- 55	- 55	- 60	- 60	T+1
Straffen en Beschermen								
13A	ED Lichte vergrijpen					- 4	- 4	T+4
13B	ED Lichte vergrijpen*					- 13	- 13	T+4
14	Elektronische detentie aan het einde van de straf					- 30	- 30	T+4
15	Taakstraf voor lichte vergrijpen				- 10	- 11	- 11	T+4
16	Samenvoegen van de drie reclasseringsorganisaties*			12	11	4	- 10	T+7
17	Optimalisatie van forensische zorg*		15	40	45	45	- 19	T+6
18	Eenvoudiger organiseren van forensische zorg*		3	20	19	12	- 30	T+12
19	Het centraal stellen van de behandeling*		9	35	50	55	- 17	T+12
Contraterrorisme en nationaal veiligheidsbeleid								
20	Afschalen contraterrorisme, aanpak nationale veiligheid*		- 1	- 3	- 5	- 7	- 8	T+5
21	Veiligheidsregio's korten BDuR		- 12	- 35	- 80	- 80	- 80	T+3
Migratie								
22	Verkorten van beroepstermijn in de verlengde asielprocedure*			- 2	- 4	- 4	- 4	T+3
23	Gemeenten de mogelijkheid bieden taakstellingen uit te ruilen en malus voor gemeenten bij niet halen gemeentelijke taakstelling*			- 25	- 25	- 25	- 25	T+2
24	Nareis pas mogelijk nadat huisvesting beschikbaar is		- 50	- 50	- 50	- 50	- 50	T+1
25	Handhaving- en toezichtlocatie afschaffen*		- 6	- 6	- 6	- 6	- 6	T+1
26	Doelmatige planning personeel en opvangcapaciteit binnen de keten*		5	- 10	- 19	- 25	- 35	T+5
27	Productiviteit Dienst Terugkeer en Vertrek verhogen*			- 2	- 5	- 11	- 11	T+4

* Reeksen zijn niet geactualiseerd

Overkoepelend

1. Decriminaliseren van softdrugs

Jaarlijks is het ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV) ruim 60 miljoen euro kwijt voor de preventie, opsporing en vervolging van misdrijven gerelateerd aan softdrugs. Door het decriminaliseren van softdrugs kunnen deze kosten bespaard blijven. Hierbij dient opgemerkt te worden dat er stevige kritiek kan komen vanuit de internationale gemeenschap. Dit betreft een gedoogconstructie. Bij regulering van softdrugs treden reguleringskosten op en zal de opbrengst lager uitvallen.

2. Lagere externe inhuur

De uitgaven aan externen overschrijdt al meerdere jaren de norm van 10 procent van de loonsom. Door gedeeltelijke verambtelijking van de externe inhuur, worden de uitgaven aan externe inhuur teruggebracht tot de norm. Het ten uitvoerleggen van deze maatregel wordt mogelijk vermoeilijkt door de huidige arbeidsmarktcrapte, waardoor het lastig is om vast personeel te werven.

3. Stopzetten subsidies

Jaarlijks wordt voor bijna 120 miljoen euro aan subsidies verstrekt voor verschillende doeleinden. De noodzaak van sommige subsidies is niet altijd evident. Ter illustratie, het Centrum Criminaliteitspreventie en Veiligheid ontvangt een subsidie voor het ondersteunen van professionals op het gebied van criminaliteitspreventie en veiligheid via bijeenkomsten, publicaties en de website. Deze verantwoordelijkheid kan ook worden overgelaten aan de politie. Met deze maatregel worden de meeste subsidies geschrapt, m.u.v. subsidies voor het Juridisch Loket, VluchtelingenWerk Nederland en de Internationale Organisatie voor Migratie (IOM).

Politie

4. Afschalen programmamiddelen Internationale Politie Samenwerking

De programmamiddelen voor Internationale Politie Samenwerking kunnen worden afgeschaald door het herprioriteren van landen waar een politieliaison gevestigd is en het verminderen van het aantal dienstreizen door de liaisons. Deze maatregel is schaalbaar naar de bezuinigingsbehoefte. Opbrengst wordt gevonden in het minder uitzenden van liaisons (dit kost 250.000 euro per persoon per jaar) en het verlagen van het aanwezige reisbudget.¹

5. Besparing op kosten van meldkamers

Er kan een besparing van 20 procent worden gerealiseerd op de kosten voor exploitatie en beheer, met name kosten van het communicatienetwerk C2000. Deze optie volgt uit de beleidsdoorlichting 'Beheer Multisystemen (meldkamers)'. Als risico wordt vermeld dat investeringen in ICT en informatievoorziening niet kunnen doorgaan als de besparing niet (deels) ingezet wordt voor verdere doorontwikkeling en optimalisatie van de meldkamers.²

6. Particulier uitvoeren evenementbeveiliging

Een deel van de politiecapaciteit wordt ingezet voor het beveiligen van evenementen zoals sportwedstrijden, festivals en andere evenementen. De beveiliging van niet noodzakelijke evenementen kan worden uitgevoerd

¹ Deze maatregel komt uit de beleidsdoorlichting 'Internationale Politie Samenwerking' (2019).

² Deze maatregel komt uit de beleidsdoorlichting «Beheer multisystemen» (2020).

door particuliere beveiligers in plaats van de politie. Dit levert een besparing op wanneer het aantal fte binnen de politie daalt op basis van de nieuwe benodigde inzet.

7. Besparing op operationele sterkte door efficiënter en flexibeler organiseren

De volgende maatregelen kunnen genomen worden om de inzet van de operationele sterkte efficiënter en flexibeler te organiseren:

1. Loslaten 'dubbel slot':
De operationele sterkte is vastgesteld volgens een wettelijke verplichte verdeling en kan pas worden berekend als bekend is welke middelen beschikbaar zijn (dubbel slot). Door het loslaten van de verdeling wordt er ruimte gecreëerd om keuzes te maken en operationele sterkte te verdelen over en tussen eenheden. Hierdoor is er minder personeel nodig en treedt een besparing op. Voor deze maatregel moeten tenminste de politiewet en het besluit 'Verdeling sterkte en middelen Politie' worden gewijzigd.
2. Vergroten van inzicht in inzetbaarheid en inplanbaarheid politie:
De basisteams van de politie worden in gedeeld op inzetbaarheid van de medewerkers. Dit betekent dat de medewerker niet deelneemt aan een cursus/opleiding, niet met verlof is of niet ziek is. Er wordt echter niet centraal bijgehouden welke medewerkers inplanbaar zijn voor bepaalde functies op basis van inhoudelijke kwalificaties. Door een centraal systeem op te zetten zal er minder scheefbezetting zijn en kunnen er prioriteiten worden gesteld tussen de verschillende basisteams.
3. Geen 4x9-uursmodaliteit in 24-uursdekkende dienstverlening
Binnen de basisteams van de politie is het mogelijk om 9 uren diensten te draaien binnen de 24-uursdekkende dienstverlening. Deze diensten overlappen echter, waardoor capaciteit verloren gaat. Door medewerkers 8 uur in te zetten in plaats van 9 uur, vindt geen overlap plaats. Hierdoor is er minder budget nodig om aan de capaciteitsdoelstellingen te voldoen. Deze maatregel dient in cao-onderhandelingen mee te worden genomen.

8. Lagere externe inhuur politie

Er kan een besparing gerealiseerd worden door de externe inhuur bij de politie met 10 procent te verlagen. Deze taken kunnen belegd worden bij de niet-operationele sterkte van de politie.

9. Fusie Financieel Economische Criminaliteit (FINEC) en Fiscale Inlichtingen en Opsporingsdienst (FIOD)

Binnen de politie bestaat een specifieke capaciteit voor de opsporing van financieel economische criminaliteit (FINEC). Onder het ministerie van Financiën valt echter de FIOD, die vergelijkbare taken uitvoert. Door FINEC en FIOD te fuseren en de capaciteit van de politie over te laten gaan in de FIOD, treedt een structurele besparing op. Deze ontstaat door een reductie van 500 fte en de daarmee verbonden opleidingskosten. Het uitvoeren van de maatregel gaat gepaard met frictiekosten voor o.a. arbeidsvoorwaarden en opleidingen die verschillend zijn voor FIOD en politie. De facto leidt de maatregel tot een besparing op de JenV-begroting en een intensivering op de begroting van Financiën. De opgenomen reeks is een saldering.

Rechtspleging en Rechtsbijstand

10. Verhogen griffierechten

Om de kosten van de rechtspraak meer te leggen bij diegenen die er gebruik van maken, is het mogelijk om de griffierechten te verhogen. Een stijging van 10 procent levert structureel ongeveer 23 miljoen euro per jaar op. Het is hierbij van belang op te merken dat een verhoging van griffierechten de toegang tot het recht van burgers kan beïnvloeden. Het is mogelijk om alle tarieven van de griffierechten met 10 procent te verhogen, maar de verhoging kan ook gedifferentieerd worden aangebracht.

Veiligheid en Criminaliteitsbestrijding

11. Stopzetten bijdrage Straf met Zorg van het OM

Sinds 2017 ontvangt het Openbaar Ministerie (OM) jaarlijks 5,1 miljoen euro voor Straf met Zorg. De middelen zijn er onder meer op gericht om gestructureerd informatie uit te wisselen met partners en slachtoffers meer persoonsgericht te ondersteunen en structureel te beoordelen op hun kwetsbaarheid. De middelen worden onder andere ingezet voor beleidsadviseurs en officieren van justitie die zich specifiek met deze thema's bezighouden. Dergelijke doelen behoren echter tot de kerntaak van het OM. Hiervoor is geen aparte financiering noodzakelijk.

12. Verhogen verkeersboetes

Na een jarenlange neerwaartse trend, is de laatste jaren weer een licht stijgende trend te zien in het aantal verkeersdoden. De afschrikkende werking van verkeersboetes is medebepalend voor de veiligheid op de weg. De bedragen voor verkeersboetes kunnen met 10 procent worden verhoogd, om de afschrikkende werking te laten toenemen en zo de verkeersveiligheid te vergroten. Bij de berekening van de additionele ontvangsten als gevolg van deze maatregel is rekening gehouden met een afname van het aantal boetes door de afschrikwekkende werking van de verhoging. Het betreft een indicatieve reeks.

Straffen en Beschermen

13. Elektronische detentie (ED) voor lichte vergrijpen

Een deel van de celcapaciteit wordt bezet door gedetineerden, die een korte periode vast zitten. Met de invoering van elektronische detentie als nieuwe strafvariant kan capaciteit in penitentiaire inrichtingen worden bespaard, verminderd met de meerkosten van het uitvoeren van ED. De mogelijke doelgroep bestaat uit zelfmelders en een selecte groep arrestanten in subsidiaire hechtenis. Ook is rekening gehouden met een geschat mislukingspercentage van 25 procent.

Deze maatregel kan worden gecombineerd met ombuiging 14 en vergt een wetswijziging. Deze ombuiging zal moeten worden gezien in het kader van de meest recente ramingen voor het gevangeniswezen. Daarbij is het mogelijk dat de besparingsreeks niet volledig gerealiseerd kan worden omdat elektronische detentie ook deel uit maakt van een (mogelijk) noodmaatregelenpakket voor het voorzien in capaciteit binnen het gevangeniswezen. N.B. Mogelijk hogere bijstandsuitgaven als gevolg van de maatregel zijn niet in de reeks meegenomen. Voor deze ombuiging zijn twee varianten opgenomen:

- a. Elektronische detentie voor straffen tot één maand
- b. Elektronische detentie voor straffen tot drie maanden

14. Elektronische detentie aan het einde van de straf

Tijdens het penitentiair programma verblijft de gedetineerde thuis en volgt een verplicht arbeids- of scholingsprogramma. Voorwaarde voor alle vormen van extramurale detentie is dat de gedetineerde in kwestie de veiligheid van de samenleving niet in gevaar brengt. DJI voert de maatregel uit in combinatie met de noodzakelijke beveiliging. Deze maatregel vergt intrekking van de recent aangenomen Wet Straffen en Beschermen, een wetwijziging en kan worden gecombineerd met ombuiging. Deze ombuiging zal moeten worden bezien in het kader van de meest recente ramingen voor het gevangeniswezen. N.B. Mogelijk hogere bijstandsuitgaven als gevolg van de maatregel zijn niet in de reeks meegenomen.

15. Taakstraf voor lichte vergrijpen

Door taakstraf in te zetten in plaats van gevangenisstraf kan capaciteit in penitentiaire inrichtingen worden bespaard en dit leidt tot een besparing. Een taakstraf is immers goedkoper dan een gevangenisstraf. De mogelijke doelgroep bestaat uit zelfmelders en een selecte groep arrestanten in subsidiaire hechtenis met een strafduur tot drie maanden. Er is rekening gehouden met een geschat misluktingspercentage van 25 procent. Deze maatregel vergt een wetwijziging. N.B. Mogelijk hogere bijstandsuitgaven als gevolg van de maatregel zijn niet in de reeks meegenomen.

16. Samenvoegen van de drie reclasseringsorganisaties

Het reclasseringswerk in Nederland wordt momenteel uitgevoerd door drie reclasseringsorganisaties (3RO): Reclassering Nederland, Stichting Verslavingsreclassering GGZ en Stichting Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering. Hoewel de drie reclasseringsorganisaties ieder hun eigen doelgroep hebben, voert iedere organisatie deels dezelfde taken uit, zoals administratie en personeelsmanagement. Door het samenvoegen van de 3RO wordt efficiencywinst beoogd en kan er een besparing plaatsvinden van ongeveer 3 procent. Deze samenvoeging vergt aanpassing van de Reclasseringsregeling (AMvB).

17. Optimalisatie van forensische zorg

Door het stelsel van forensische zorg te optimaliseren kan structureel een besparing worden gerealiseerd. Hiervoor kunnen de volgende vier maatregelen worden doorgevoerd, die op korte termijn om intensiveringen vragen. Deze maatregelen kunnen zelfstandig of als pakket uitgevoerd worden en vergen geen stelselwijziging.³

- Het verbeteren van digitale samenwerking.
- Het terugdringen van administratieve lasten.
- Het aantrekkelijker maken van de arbeidsmarkt.
- Het ontwikkelen van een communicatiestrategie.

18. Eenvoudiger organiseren van forensische zorg

Deze set aan maatregelen beoogt de complexiteit van de Forensische Zorg te reduceren en de sturing binnen het stelstel te verbeteren door middel van vijf maatregelen die in samenhang moeten worden bezien.³

- Door trajectindicatie stuurt een orgaan op het gehele behandeltraject van de forensische zorgpatiënt.
- Indicatiestelling wordt bij een orgaan belegd, door de indicatiestelling van 3RO en NIFP samen te voegen.
- Plaatsing wordt bij een orgaan belegd, door de plaatsing door 3RO en DIZ samen te voegen.

³ Deze maatregel komt uit de BMH «Zorg voor een veilige omgeving» (2020).

- Instellingen stimuleren om zich te specialiseren in forensische zorg waarbij instellingen ook meerdere typen forensische zorg aanbieden.
- De laatste maatregel zorgt dat het aantal forensische zorgtitels wordt herschikt en beperkt tot circa 10 tot 12 titels.

19. Het centraal stellen van de behandeling

Door deze set maatregelen komt de behandeling centraal te staan en vermindert de recidive. Deze maatregelen kunnen zelfstandig of als pakket uitgevoerd worden.⁴

- Er wordt al tijdens de gevangenisstraf behandeld of een forensische zorgbehandeling wordt niet meer opgelegd met gevangenisstraf.
- Een groep met een hoog maatschappelijk veiligheidsrisico van circa 1.500 personen komt na afloop van hun forensische titel onder preventief toezicht te staan met periodieke contactmomenten.
- Door het aanbieden en financieren van nazorg kan een behandelaar na afloop van de forensische titel in contact blijven met de (ex)patiënt.

Contraterrorisme en nationaal veiligheidsbeleid

20. Afschalen contraterrorisme, aanpak nationale veiligheid

De voorgestelde ombuigingen op interne en externe veiligheid betreffen zowel materiële als personele capaciteiten en het afschalen van programmamiddelen.⁵

21. Veiligheidsregio's korten BDuR

Op dit moment zijn er 25 veiligheidsregio's. De veiligheidsregio's worden bekostigd door gemeenten en uit een lumpsumbijdrage in de vorm van de Brede Doeluitkering Rampenbestrijding (BDuR). De BDuR is een lumpsumbijdrage die wordt verstrekt aan de 25 veiligheidsregio's voor de uitvoering van wettelijke taken. Naast deze rijksbijdrage, die ongeveer 15 procent van de inkomsten van de veiligheidsregio's behelst, ontvangen de veiligheidsregio's een bijdrage van de gemeenten. Het voorstel is om een bedrag oplopend tot 80 miljoen euro te korten op de brede doeluitkering aan de veiligheidsregio's. Dit is circa 30 procent van deze uitkering. De invulling van de korting is overigens aan de veiligheidsregio's en de gemeenten. De korting kan zonder compensatie vanuit de gemeenten invloed hebben op de invulling van de hoofdtaken zoals beschreven in de Wet Veiligheidsregio's. De operationele slagkracht zoals de inzet van brandweer, geneeskundige hulpverlening en bevolkingszorg bij rampen en crisis kan hierdoor in het geding komen.

Migratie

22. Verkorten van beroepstermijn in de verlengde asielprocedure

Afgewezen asielzoekers kunnen tegen het besluit van de IND in beroep gaan. De termijn om een beroepschrift in te dienen in de verlengde asielprocedure (VA) is vastgesteld op vier weken. Om de doorlooptijden en de verblijfsduur in het COA te verkorten kan worden voorgesteld om de beroepstermijn voor asielzaken in de VA te verkorten naar één week. Deze termijn is ook in lijn met de beroepstermijn in de algemene asielprocedure. Hiermee wordt in potentie drie weken tijd gewonnen in de procedure en is daarmee ook drie weken korter recht op opvang. Opbrengst is afhankelijke van de daadwerkelijke productie bij de IND op het moment van invoeren.⁶

⁴ Deze maatregel komt uit de BMH 'Zorg voor een veilige omgeving' (2020).

⁵ Deze maatregel komt uit de BMH 'Veiligheid en veranderde machtsverhoudingen' (2020).

⁶ Deze maatregel komt uit de BMH 'Naar een wendbare migratieketen' (2020).

23. Gemeenten de mogelijkheid bieden taakstellingen uit te ruilen en malus voor gemeenten bij niet halen gemeentelijke taakstelling

In de praktijk lopen sommige gemeenten voor en sommige gemeenten achter bij de wettelijke taakstelling. Door gemeenten toe te staan voor- en achterstanden in de taakstelling onderling uit te ruilen, wordt de uitstroom naar gemeenten vergemakkelijkt en wordt een besparing gerealiseerd in de opvang van het COA. Gemeenten die niet voldoen aan de halfjaarlijkse wettelijke taakstelling zullen zelf de kosten van de opvang betalen. Concreet wordt voorgesteld om als uitgangspunt te nemen dat de meerkosten die bij het COA neerslaan omdat de gemeente niet tijdig in huisvesting van de statushouder voorziet, vanuit de desbetreffende gemeente gecompenseerd wordt. Er is een wetswijziging nodig om deze maatregel door te voeren.

24. Nareis pas mogelijk nadat huisvesting beschikbaar is

Een vluchteling die een verblijfsstatus heeft gekregen in Nederland heeft recht op gezinshereniging en kan vanuit de opvang (binnen drie maanden na statusverlening) een nareisverzoek indienen. In deze beleidsoptie krijgen de nareizigers pas toestemming om naar Nederland te reizen wanneer de referent woonruimte voor hen heeft. Wanneer deze maatregel wordt genomen in combinatie met maatregel 23, dan valt de totale besparing lager uit dan de som van de maatregelen.⁷ Momenteel is deze maatregel van kracht tot en met 2023. Enige aanvullende besparingen die gepaard gaan met het doortrekken van deze maatregel zullen zich dan ook pas vanaf 2024 voordoen.

25. Handhaving- en toezichtlocatie afschaffen

Overlastgevende asielzoekers komen terecht in de handhaving en toezichtlocatie (HTL). Het afschaffen van deze aparte locatie levert structureel 6 miljoen euro op. Dit betekent dat overlastgevende asielzoekers in andere COA-locaties moeten worden opgevangen. Eventuele uitgaven die nodig zijn om deze overlast te beperken, gaan ten koste van deze besparing.

26. Doelmatige planning personeel en opvangcapaciteit binnen de keten

Door de planning van personeel en opvangcapaciteit binnen de asielketen te verbeteren (via het gemeenschappelijke Planningsomgeving Asielketen, GPA) kan de doelmatigheid worden verhoogd. Deze maatregel komt uit het programma flexibilisering asielketen en wordt genoemd in de BMH 'naar een wendbare migratieketen' (2020). Het doel is systemen en instrumenten te realiseren, die ketenpartners in staat stellen om effectiever en meer vooruitkijkend capaciteit te plannen. Hierdoor wordt de doorlooptijd van de asielprocedure verkort en kan er bespaard worden op o.a. de opvang. De verwachting is dat een productiviteitswinst van 4 procent (oplopend met 1 procentpunt per jaar vanaf 2023) kan worden gerealiseerd bij het COA en IND. Een deel van deze besparing zal neerslaan bij het ODA-budget van BHOS. De ontwikkelkosten bedragen naar verwachting 5 miljoen euro in 2023.⁸

27. Productiviteit Dienst Terugkeer en Vertrek verhogen

De productiviteit van de Dienst Terugkeer en Vertrek (DT&V) kan worden verhoogd door het casemanagement doelmatiger in te richten. Door minder intensief casemanagement te voeren met vreemdelingen en kritischer te

⁷ De opbrengst van maatregel 25 en 26 dienen in samenhang te worden gezien en overlap dient te worden gecorrigeerd. Deze maatregel komt uit de BMH 'Naar een wendbare migratieketen' (2020).

⁸ Deze maatregel komt uit het programma flexibilisering asielketen en wordt genoemd in de BMH 'Naar een wendbare migratieketen' (2020).

kijken op welke zaken welke inzet wordt geleverd, zijn minder regievoerders en administratief medewerkers nodig en direct daaraan gekoppeld ook minder overheadkosten. Met 65 regievoerders minder kan een besparing van 10,5 miljoen euro worden gerealiseerd. De maatregel heeft waarschijnlijk een negatief effect op het realiseren van meer terugkeer.⁹

3.6 Binnenlandse Zaken

Tabel 7 Ombuigingsmaatregelen: Binnenlandse Zaken								
Bedragen in miljoen euro (+ = saldooverslechterend), t=2023								
Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc. in
Woningmarkt								
1.	Huurtoeslag: overgangsrecht onzelfstandige studenteneenheden laten vervallen.*	- 30	- 30	- 30	- 30	- 30	- 30	t
2.	Generieke verlaging huurtoeslag met 35 procent*	- 150	- 300	- 450	- 600	- 750	- 1.500	t+10
Uitvoering Rijksvastgoedbeleid								
3.	Afschaffen percentageregeling beeldende kunst						- 3	t+25
4.	Stopzetten subsidie bijdrage ICRV	- 2	- 2	- 2	- 2	- 2	- 2	t
Energietransitie gebouwde omgeving en bouwkwaliteit								
5.	Stopzetten verduurzaming bestaande gebouwen*							
a.	Niet verduurzamen bestaande woningen (AP middelen + ISDE)*				- 250	- 250	- 250	t+3 (tot t+7)
b.	Gedeeltelijke verduurzaming bestaande woningen*				- 180	- 180	- 180	t+3
6.	Normering verduurzaming eigen woning*				- 250	- 250	- 250	t+3 (tot t+7)
7.	Verduurzaming gebouwde omgeving inzetten op individueel pad en huurwoningen.*							
a.	Subsidie Aardgasvrije Huurwoningen	- 25	- 11	- 15	- 17	- 25		
b.	Warmtefonds*				- 25	- 25	- 25	t+3 (tot t+7)
Ruimtelijke ordening en omgevingswet								
8.	Niet uitbouwen DSO*	- 5	- 5					
Overheidsdienstverlening en informatiesamenleving								
9.	Digitaal Ondernemersplein door de markt laten organiseren				- 3	- 3	- 3	t+3

*Reeksen zijn niet geactualiseerd

Woningmarkt

1. Huurtoeslag: overgangsrecht onzelfstandige studenteneenheden laten vervallen

In beginsel bestaat voor huurders van onzelfstandige wooneenheden geen recht op huurtoeslag. Een uitzondering hierop betreft de 'overgangsregeling voor huurtoeslag voor onzelfstandige wooneenheden'. Deze overgangsregeling dateert uit 1997. Huurders (studenten) van onzelfstandige wooneenheden die deel uitmaken van woongebouwen die al zijn aangewezen, bleven onder de Huursubsidiewet en later onder de Wet op de huurtoeslag in aanmerking komen voor huursubsidie/toeslag. Een maatregel ter vereenvoudiging van huurtoeslag is om dit overgangsrecht te laten vervallen.

⁹ De maatregel om de besparen op het vervoer bij DT&V komt uit de 'beleidsdoorlichting artikel 37.3 (2017).

Het gaat om ca. 23.000 wooneenheden. Gemiddeld gaat het per huishouden om een bedrag van 1.300 euro aan huurtoeslag per jaar. Daarnaast wordt een besparing op de uitvoeringskosten van de belastingdienst voorzien. De maatregel behoeft een wetswijziging en inpassing in het bredere beleid rond het voorzien in (voldoende) studentenhuisvesting (actieplan studentenhuisvesting). Om negatieve effecten te mitigeren kan gekozen worden voor een ingroeipad van bijvoorbeeld vijf jaar.

2. Generieke verlaging huurtoeslag met 35%

Deze maatregel verlaagt vanaf 2022 in 10 jaar tijd het percentage van de huur dat wordt vergoed door de huurtoeslag (CPB, Kansrijk woonbeleid, 2020). Van het gedeelte van de huur tussen de basishuur en de kwaliteitskortingsgrens wordt nog 65 procent vergoed (nu 100 procent), van het gedeelte tussen de kwaliteitskortingsgrens en de aftoppingsgrens nog 42,25 procent (nu 65 procent) en van het deel daarboven 26 procent (waar dat nu nog 40 procent is) of 0% waar nu ook geen recht op huurtoeslag bestaat. De maatregel levert een besparing van 1,5 miljard euro structureel op. De maatregel verbetert de doelmatigheid binnen het domein van de woningmarkt doordat de keuze van huishoudens tussen woonconsumptie en overige consumptie minder wordt verstoord. Ook is een besparing op de uitvoeringskosten van controles door de belastingdienst voorzien. De maatregel heeft forse inkomenseffecten met een grote spreiding. Huishoudens met een laag inkomen gaan er door deze maatregel gemiddeld op achteruit. De opbrengsten van de maatregel kunnen indien dat gewenst is (deels) worden teruggesluisd (zie CCPB Kansrijk belastingbeleid en Kansrijk armoedebel beleid) naar deze huishoudens in de vorm van een generieke verhoging van uitkeringen of verlaging van belastingen.

Uitvoering Rijksvastgoedbeleid

3. Afschaffen percentageregeling beeldende kunst

Bij verbouwingen en nieuwbouw van rijksgebouwen met een budget groter dan 1 miljoen euro wordt een percentage van het investeringsbedrag besteed aan beeldende kunst. Het schrappen van de maatregel leidt tot een bestending van de huidige kunstvoorraad. De kosten voor de maatregel worden gedragen via de gebruikersvergoeding die de gebruiker betaalt en de besparing zal op termijn leiden tot een verlaging van de gebruikersvergoedingen van 2 procent. Indien deze regeling wordt geschrapt kan op termijn een besparing worden gerealiseerd van 3 miljoen euro per jaar. Voor uitvoering van deze maatregel is geen wetswijziging nodig.

4. Stopzetten bijdrage ICRV

BZK verstrekt een bijdrage voor de Interdepartementale Commissie Rijks vastgoed. Deze commissie bestaat niet meer. De bijdrage is echter niet stopgezet en wordt nu ingezet voor onderzoek naar de bijdrage die inzet van Rijksvastgoed kan leveren voor de uitvoering van de ambities en opgaven in de leefomgeving, die samenkomen in het programma NOVEX. De bijdrage bedraagt 2,4 miljoen euro per jaar.

Energietransitie gebouwde omgeving en bouwkwiteit

5. Stopzetten of beperken verduurzaming van bestaande woningen

Een mogelijkheid voor ombuigingen is om de doelen voor de verduurzaming van woningen lager te stellen of door keuzes te maken in het beleidsinstrumentarium zijn besparingen te realiseren. Dit kan op verschillende manieren worden vormgegeven. Dit zal wel aanvullende maatregelen

in andere sectoren vergen, indien de regelingen voor de verduurzaming in de gebouwde omgeving worden geschrapt of versoerd om de totale reductiedoelstellingen uit het klimaatakkoord te realiseren.

Deze ombuiging zou betekenen dat het klimaatakkoord moet worden opgebroken en heeft ook consequenties in het licht van het Urgenda-vonnis en de Europese Green Deal, waarop het huidige klimaatakkoord op hoofdlijnen aansluit. Het verwachte fit-for-55 pakket vanuit Europa met aanvullende normen en doelstellingen, specifiek voor de gebouwde omgeving de EPBD (Energy Performance of Buildings Directive), EED (Energy Efficiency Directive) en RED (Renewable Energy Directive), zal de mogelijkheden tot bijstelling van doelstellingen voor de gebouwde omgeving inperken. Er blijft wel ruimte in de keuze voor het beleidsinstrumentarium bij het behalen van deze doelstellingen (bv. minder subsidiering, meer normering).

5a. Stopzetten verduurzaming bestaande gebouwen in gebouwde omgeving

Een mogelijkheid is het beperken van de klimaatdoelen (reductie CO₂ uitstoot) in de gebouwde omgeving en specifiek de woningvoorraad. De kosten zijn relatief hoog voor de bereikte CO₂ winst en de doelmatigheid ten opzichte van andere sectoren is laag. De meest verregaande optie is niet verduurzamen van de bestaande woningvoorraad en de verduurzaming via de natuurlijke sloop/nieuwbouw cyclus te laten verlopen (gemiddeld 120 jaar voor een bestaande woning¹⁰). Hiermee zal de hele woningvoorraad, met uitzondering van monumenten en courante oudere gebouwen, geleidelijk duurzaam worden.¹¹ Daarmee vervallen alle regelingen voor de verduurzaming van bestaande woningen.

5b. Gedeeltelijke verduurzaming bestaande woningen

Een andere optie is om alleen bestaande woningen te verduurzamen of van het gas af te halen waar dit kan of rendabel is (bijvoorbeeld op basis van de huidige isolatiewaarde en restlevensduur). Dit komt neer op woningen met label A, B en C, waarbij aan label C-woningen tevens nog verduurzamingswerkzaamheden moeten worden gedaan. Woningen met een label lager dan C (labels D t/m G) worden dan niet verduurzaamd. Dit levert een besparing op. Dat betekent dat van de 7,9 miljoen woningen er in totaal 2,3 miljoen van het gas af zouden gaan. Dit komt neer op ca. 20 procent van het totale investeringsvolume, waardoor de regelingen met ca. 80 procent zouden kunnen worden teruggebracht (berekening komt uit 2021).

Deze maatregel heeft consequenties. De voornaamste consequentie is dat voldoen aan het gestelde CO₂-reductiedoel en het klimaatakkoord onmogelijk wordt. Daarnaast ontstaat een tweedeling met name t.o.v. de ruim 3 miljoen woningen van voor 1962, welke standaard energielabel F/G krijgen. Dit zijn klassieke woningen die het Nederlandse straatbeeld bepalen. Deze woningen gaan verder achteruit in onderhoud en de lasten voor de bewoners nemen onevenredig toe. Bovendien staat dit haaks op het Nationaal Isolatieprogramma en de afspraken die worden gemaakt met woningcorporaties die juist gericht zijn verduurzaming van de slechtste labels in de woningvoorraad.

¹⁰ Kennisbank Bestaande Woning Bouw: resultaten vragenlijst: <http://www.bestaandewoningbouw.nl/wp-content/uploads/2008/01/resultaten-vragenlijst.pdf>

¹¹ Er zijn ca 1.5 miljoen woningen van voor 1940 en 350.000 van voor 1905 (CBS). Aanname is dat ca 500.000 hiervan tot monumenten worden gerekend die niet worden verduurzaamd.

6. Normering verduurzaming eigen woning

De doelen uit het KA voor de gebouwde omgeving kunnen (met meer zekerheid) worden gerealiseerd via een normering in plaats van het huidige instrumentarium dat is gericht op stimuleren via subsidies. Daarmee vervallen subsidies, grotendeels gericht op de koopsector. De juridische randvoorwaarden en vormgeving moet worden uitgewerkt, omdat dit aangrijpt op het eigendomsrecht, wat wettelijk leidt tot beperking van de mogelijkheden. Het gevolg hiervan is dat dit mogelijk leidt tot een daling van woningenwaardes van woningen die nog niet aan de norm voldoen, omdat de kosten van verduurzaming hierin zullen worden verdisconteerd. Dit zorgt er ook voor dat meer woningen «onder water» komen te staan. Daarbij moet worden nagegaan hoe huishoudens die reeds (bijna) maximaal lenen de vereiste investering op een verantwoorde wijze kunnen financieren. Tevens zal dit waarschijnlijk leiden tot een daling van draagvlak voor het klimaatbeleid.

7. Verduurzaming gebouwde omgeving inzetten op individueel pad en huurwoningen (a en b)

De huidige strategie bij de verduurzaming van de woningen in de gebouwde omgeving voorziet in een wijkaanpak gericht op woningen van het gas af halen, aangevuld met een individueel spoor. Een optie is om de wijkenaanpak te heroverwegen en in plaats daarvan in te zetten op isolatie richting aardgasvrij ready bij verhuurders (privaat en woningcorporaties) en individuele woningeigenaren en de aansluiting naar alternatieve warmtebronnen in een later stadium te realiseren. De middelen gekoppeld aan de wijkenaanpak kunnen dan worden omgebogen en dit zal tevens leiden tot lagere uitvoeringslasten bij decentrale overheden dan bij de wijkgerichte aanpak. De mogelijke ombuigingen in beeld zijn de Subsidie aardgasvrije huurwoningen (SAH) en het Warmtefonds, specifiek het deel gericht op de wijkenaanpak. Instrumentarium om deze heroverweging vorm te geven is een mix normering gecombineerd met (de huidige) subsidieregelingen en het (huidige) Warmtefonds, al dan niet aangevuld met (een deel van de) middelen die vrijkomen uit de bovenstaande ombuigingen. Uitgangspunt is dat deze middelen binnen hetzelfde domein anders worden ingezet, alternatief is vrijval generale beeld. Indien gekozen wordt voor het laatste is het zeer waarschijnlijk dat de reductiedoelstellingen in de gebouwde omgeving niet kunnen worden gerealiseerd. Dit zal ook betekenen dat het Klimaatakkoord zal moeten worden opgebroken en de reductiedoelstellingen van andere sectoren moeten worden verhoogd om de reductiedoelen op middellange termijn te realiseren (2030). Tevens betekent het naar achteren schuiven van de wijkenaanpak een aanpassing van uitvoeringsafspraken uit het Klimaatakkoord.

Ruimtelijke ordening en omgevingswet

8. Niet uitbouwen DSO

Per 2023 is het Digitaal Stelsel Omgevingswet (DSO) klaar voor gebruik. Overwogen kan worden om de middelen die in de jaren daarop vermeld zijn voor een verdere, niet wettelijk noodzakelijke uitbouw van het DSO hier niet voor in te zetten. Consequentie hiervan zal zijn dat reeds gemaakte interbestuurlijke afspraken moeten worden opgebroken. (zie de Beheerovereenkomst Digitaal Stelsel Omgevingswet, [Stcrt. 2019, nr. 109](#)). Het niet nakomen van de gemaakte afspraken zal mogelijk leiden tot een claim van de medeoverheden.

Overheidsdienstverlening en informatiesamenleving

9. Digitaal Ondernemersplein door de markt laten organiseren

Via het GDI-stelsel wordt bijgedragen aan beheer en exploitatie van het Digitaal Ondernemersplein. Het ondernemersplein bundelt informatie die ook in officiële overheidspublicaties, op reguliere overheidswebsites (belastingdienst, KvK, RDW, RVO), via brancheverenigingen of in de markt (boeken, cursussen, adviesbureaus, notarissen/advocaten/belastingadviseurs) voorhanden en voldoende ontsloten is. Overwogen kan worden om de voortzetting van het Digitaal Ondernemersplein te stoppen en het aan de markt zelf over te laten om deze functionaliteit te organiseren, voor zover daar behoefte aan is. Vanwege de wettelijke verplichting is het pas mogelijk dit per 2026 te realiseren.

3.7 Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Tabel 8 Ombuigingsmaatregelen: Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Onderwijs en onderzoek algemeen								
1	Lumpsumkorting (1%) onderwijs en onderzoek*		- 65	- 150	- 225	- 300	- 300	t+4
2	Afschaffen en herverdeling specifieke financiering met efficiencykorting		- 16	- 30	- 45	- 65	- 65	t+4
Primair onderwijs								
<i>Bekostiging algemeen</i>								
3	Verminderen aantal verplichte lesuren			- 280	- 565	- 1130	- 1505	t+5
4	Klassenvergroting			- 115	- 235	- 470	- 625	t+5
5	Bekostiging meer op basis van behoefte ('populatiebekostiging') met 2,5% lumpsumkorting			- 80	- 160	- 240	- 320	t+5
6	Korten (gemeentelijk) onderwijsachterstandenbeleid		- 23	- 45	- 65	- 90	- 90	t+4
<i>Bekostiging specifiek</i>								
7	Afschaffen kleine-scholentoeslag (KST)			- 35	- 75	- 115	- 155	t+5
8	Afschaffen gemiddelde schoolgrootte				- 21	- 40	- 85	t+7
9	Dunbevolktheidstoeslag (maximeren KST tot opheffingsnorm)			- 7	- 15	- 22	- 25	t+5
<i>Subsidies</i>								
10	Afschaffen subsidie humanistisch vormend en godsdienstonderwijs			- 4	- 9	- 13	- 17	t+5
11	Afschaffen subsidie hoogbegaafden		- 14	- 25	- 25	- 25	- 25	t+2
12	Alle leerlingen dezelfde eindtoets			- 5	- 5	- 5	- 5	t+2
Voortgezet Onderwijs								
<i>Bekostiging algemeen</i>								
13	Verminderen aantal verplichte lesuren			- 260	- 525	- 785	- 1050	t+5
14	Bekostiging meer op basis van behoefte ('populatiebekostiging') met 2,5% lumpsumkorting			- 55	- 115	- 175	- 235	t+5
<i>Bekostiging specifiek</i>								
15	Opheffen leerplusarrangement		- 22	- 50	- 50	- 50	- 50	t+2
16	Afschaffen gratis schoolboeken en ander lesmateriaal			- 215	- 215	- 215	- 215	t+2
17	Beëindigen functiemix Randstad			- 17	- 30	- 50	- 65	t+5
<i>Subsidies</i>								
18	Beëindigen subsidie kennisnet					- 6	- 6	t+4
Lerarenbeleid								
19	Afschaffen Lerarenbeurs	- 25	- 35	- 50	- 55	- 55	- 55	t+3
20	Korten budget Lerarenbeurs en toevoegen aan lumpsum	- 12	- 12	- 11	- 11	- 11	- 11	t+2
Beroepsonderwijs en volwasseneducatie								
<i>Bekostiging</i>								
21	Verhogen cursusgeld beroepsbegeleidende leerweg (bbl-)studenten (som a + b + c)			- 22	- 44	- 43	- 39	t+7
21a	Verhogen cursusgeld entreeopleiding en niveau 2, bbl-studenten 18-29 jaar			- 1	- 2	- 2	- 1	t+11
21b	Verhogen cursusgeld niveau 3 en 4, bbl-studenten 18-29 jaar			- 8	- 17	- 16	- 13	t+13
21c	Verhogen cursusgeld bbl-studenten 30+			- 13	- 25	- 25	- 25	t+11
22	Invoeren leeftijds grens 30 jaar voor bekostiging			- 55	- 130	- 125	- 125	t+13
23	Stopzetten budget kwaliteitsafspraken	- 485	- 485	- 485	- 485	- 485	- 485	t+1
24	Aanpassen prijzen bbl-student aan bol-student			- 90	- 85	- 75	- 70	t+12
25	Beëindigen salarismix Randstad			- 10	- 20	- 30	- 50	t+6

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

26	Afschaffen Regionaal Programma	- 21	- 50	- 50	- 50	- 50	t+2
27	Verlagen financieringsniveau bol-opleidingen*		- 60	- 150	- 150	150	t+3
28	Arbeidsmarktperspectief opleidingen		- 20	- 20	- 20	- 20	t+2
<i>Subsidies</i>							
29	Stopzetten Regionaal investeringsfonds mbo	- 25	- 25	- 25	- 25	- 25	t+1
30	Stoppen regeling praktijkleren	- 225	- 200	- 185	- 180	- 205	t+5
Hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek							
31a	Geleidelijk verhogen collegegeld bachelor en master	- 50	- 215	- 375	- 535	- 1590	t+11
31b	Geleidelijk verhogen collegegeld m.u.v. eerste jaar	- 40	- 160	- 285	- 405	- 1215	t+11
31c	Vrijgeven collegegeld masterfase		- 200	- 825	- 1285	- 1475	t+12
31d	Het kopen van studietijd door langstudeerders					- 295	t+11
32	Gelijkstellen duur van bacheloropleiding op hbo en wo				- 218	- 651	t+6
33	Terugdraaien intensiveringsmaatregelen uit studievoorschotmiddelen	- 620	- 670	- 710	- 660	- 635	t+37
34	Verplichten van de Nederlandse taal in bacheloropleidingen			- 50	- 65	- 170	t+7
35	Meer samenwerken en minder opleidingen	- 50	- 100	- 155	- 155	- 155	t+4
36	Minder thematisch of vrij wetenschappelijk onderzoek	- 75	- 100	- 210	- 210	- 235	t+8
37	Selectieproces onderzoeksbeurzen		- 4	- 10	- 10	- 10	t+3
Studiefinanciering							
<i>Aanvullende beurs</i>							
38	Afschaffen aanvullende beurs mbo niveau 3-4	- 50	- 130	- 140	- 150	- 260	t+47
39	Afschaffen aanvullende beurs ho	- 40	- 50	- 60	- 80	- 380	t+47
40	Verlaging aanvullende beurs met 100 euro in ho	- 20	- 25	- 50	- 70	- 140	t+47
41	Invoeren leenstelsel in mbo 3 en 4					- 220	t+47
<i>Reisproduct</i>							
42	Eigen bijdrage van 20 euro per maand			- 8	- 15	- 160	t+47
43	Stadsvervoer uit het ov-contract					- 140	t+47
44	Afschaffing reisvoorziening mbo					- 360	t+47
45	Afschaffing reisvoorziening ho					- 660	t+47
46	Verkorting duur ov-recht in het ho van nominaal + 1 naar nominaal					- 110	t+47
47	Verkorting duur OV mbo van nominaal + 3 naar nominaal + 1		- 1	- 2	- 2	- 5	t+47
48	Afschaffing ov-vergoeding voor buitenlandstuderenden (RBS)			- 3	- 7	- 30	t+47
Cultuur & Media							
49	Beëindigen subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM)					- 80	t+5
50	Beperking bekostiging cultuur (BIS)	- 185	- 185	- 185	- 185	- 185	t+2
51	Afschaffen stimuleringsmaatregel filmindustrie				- 20	- 20	t+4
52	Korting publieke omroep				- 40	- 40	t+4
53	Verhogen reclame-inkomsten STER*	- 80	- 80	- 90	- 90	- 90	t+4
53a	Programma onderbreking en langere reclameblokken*	- 30	- 30	- 35	- 35	- 35	t+4
53b	Voornamelijk commercieel programmeren reclamezendtijd*	- 50	- 50	- 55	- 55	- 55	t+4
54	Beëindigen indexatie huishoudensindex					- 5	t+6
Emancipatie							
55	Beëindigen subsidiëring emancipatiebeleid	- 18	- 19	- 18	- 18	- 18	t+1
Overheveling							
56	Afschaffen publieke financiering maatschappelijke diensttijd	- 205	- 205	- 205	- 205	- 205	t+1

* Reeksen zijn niet geactualiseerd

Onderwijs en onderzoek algemeen

Algemeen

De ombuigingen op de begroting van OCW zijn onderverdeeld in ombuigingen op de bekostiging (de lumpsum) en op subsidies. De middelen die instellingen via de bekostiging ontvangen zijn, binnen vooraf vastgestelde kaders, vrij besteedbaar. Het is aan de instellingen om te bepalen hoe zij deze middelen inzetten. De ombuigingen betreffen daarmee technisch een vermindering van de lumpsum (een besparing op het vrij besteedbaar budget voor instellingen).

1. Lumpsumkorting (1%) onderwijs en onderzoek

Deze maatregel betreft een generieke korting van 1 procent op de bekostiging over de gehele breedte van het onderwijs, inclusief de eerste geldstroom wetenschappelijk onderzoek. Het kortingspercentage kan hoger of lager gekozen worden, en de korting kan beperkt worden tot sommige in plaats van alle onderwijssectoren. Technisch betreft dit een vermindering van de lumpsum naar onderwijsinstellingen. Deze maatregel vergt geen wetwijziging. Een inhoudelijke onderbouwing is dat de productiviteitsstijging in het onderwijs en onderzoek die voortkomt uit het gebruik van nieuwe (toepassingen van) technologie en slimmer werken wordt afgeroomd.

2. Afschaffen en herverdeling specifieke financiering met efficiencykorting

Deze maatregel betreft het afschaffen van bepaalde delen van specifieke bekostiging (zoals doelgroepfinanciering) in alle onderwijssectoren en in plaats hiervan de verdeling (meer) evenredig vorm te geven op basis van leerlingaantallen. Hiermee worden de onderwijsachterstandsmiddelen en de kleine scholentoeslag in het po, het leerplusarrangement en functiemix Randstad in het vo, het regionaal investeringsfonds, het regionaal programma en de salarismix in het mbo en de onderwijsopslag (bedragen) in het ho, opgenomen in de reguliere bekostiging. Vervolgens wordt een efficiencykorting van 10 procent van deze specifieke bekostiging doorgevoerd (totaal 65 miljoen euro structureel). Door deze middelen evenredig over scholen te verdelen, wordt de voorspelbaarheid voor scholen over de te ontvangen lumpsum vergroot. Dit heeft overigens wel herverdelingseffecten (van scholen die deze doelgroepmiddelen ontvangen naar scholen die deze middelen niet ontvangen) tot gevolg en daarmee naar verwachting een toename in kansenongelijkheid. Zie ook maatregel 5 voor een variant hierop (met herverdeling juist richting doelgroepen). In maatregel 25, 26 en 29 is deels dezelfde grondslag gehanteerd.

Primair onderwijs

Bekostiging algemeen

3. Verminderen aantal verplichte lessen

Nederland heeft, in internationaal perspectief, een hoog aantal verplichte lessen. Veel andere (OESO/EU) landen scoren goede onderwijsresultaten met minder lessen. Het verplicht aantal lessen in het po wordt met deze maatregel verlaagd van 940 naar 800. Dit levert een bruto besparing op die oploopt van 280 miljoen euro in 2025 tot 1.505 miljoen euro structureel, omdat er minder leraren benodigd zijn. Deze maatregel vergt organisatorische wijzigingen in het primair onderwijs, omdat een fulltimer meer lessen heeft dan dat één klas les krijgt. De maatregel is schaalbaar (er kan ook een vermindering van bijvoorbeeld 50 of 100 uur worden gekozen). De verlaging dient ook gepaard te gaan met een navenante aanpassing van het curriculum. Omdat er al een curriculumherziening bezig is, zou het

verminderen van het aantal lessen deels hierin meegenomen kunnen worden. Tevens heeft deze maatregel effect op het gebruik van de kinderopvang (en daarmee de Kinderopvangtoeslag). De kosten voor herziening curriculum zijn niet meegenomen, aangezien deze bij het coalitieakkoord reeds beschikbaar zijn gesteld. Ook de kosten voor het gebruik Kinderopvangtoeslag zijn hier niet meegenomen. Er kan ook worden overwogen om een deel van deze besparing in te zetten voor het structureel verhogen van het aantal uren ontwikkeltijd. Vermindering van het aantal lessen (bij gelijkblijvende ontwikkeltijd) kan de kwaliteit onder druk zetten. Deze maatregel vereist wijziging van onderwijswetgeving.

4. Klassenvergroting

Deze maatregel betreft het vergroten van het gemiddeld aantal leerlingen per leraar in het basisonderwijs van 24 nu naar 26. De besparing wordt in mindering gebracht op de lumpsum bekostiging, waarbij gegeven de bestedingsvrijheid van scholen naar verwachting 75 procent zal worden gerealiseerd door klassen te vergroten en 25 procent door ander personeel te verminderen. Overweging voor deze maatregel is dat klassenvergroting relatief veel geld bespaart. Daartegenover staat dat de klassen in Nederland in internationaal perspectief al bovengemiddeld groot zijn en er naar verwachting een grote afruil met kwaliteit en kansengelijkheid is (concludeert onder andere McKinsey in «Een verstevigd fundament voor iedereen» (april 2020)). Een eventueel lerarentekort zou kunnen worden beperkt, omdat minder leraren nodig zijn; hiertegenover staat dat de aantrekkelijkheid van het beroep door deze maatregel wordt verlaagd, mede omdat de werkdruk per leerkracht sterk wordt verhoogd. Deze maatregel vereist de wijziging van een AMvB.

5. Bekostiging meer op basis van behoefte ('populatiebekostiging') met 2,5% lumpsumkorting

De hele basisbekostiging wordt meer op basis van populatie (achterstandsleerlingen) verdeeld naar scholen. Op deze herverdeelde totale lumpsum kan vervolgens een generieke korting van 2,5 procent worden toegepast (die vanaf 2025 oploopt naar 320 miljoen euro structureel), die zich uit in een lagere prijs per leerling in de bekostiging. Daarmee vindt een overheveling plaats van scholen zonder of met weinig achterstandsleerlingen naar scholen met (veel) achterstandsleerlingen en is effectief sprake van populatiebekostiging. Dit maakt het voor scholen en schoolbesturen mogelijk een aantrekkelijker aanbod te ontwikkelen om leerlingen met een extra onderwijsbehoefte aan te trekken.

6. Korten (gemeentelijk) onderwijsachterstandenbeleid

De middelen voor (gemeentelijk) onderwijsachterstandenbeleid ((G)OAB) kunnen worden verlaagd. Daarmee kunnen onderwijsachterstanden minder goed worden aangepakt en vergroot deze maatregel naar verwachting de kansengelijkheid. Voor het GOAB (via gemeenten) is 537 miljoen euro beschikbaar, voor OAB (via schoolbesturen) is 374 miljoen euro beschikbaar. Deze maatregel vergt het openbreken van bestuurlijke afspraken met gemeenten (GOAB). Een korting van 10 procent betekent op termijn een besparing van 90 miljoen euro structureel.

Bekostiging specifiek

7. Afschaffen kleine-scholentoeslag (KST)

Met deze maatregel wordt de kleinscholentoeslag afgeschaft. De KST-regeling voorziet in specifieke bekostiging voor kleine scholen. De regeling geldt echter niet alleen voor scholen in dunbevolkte gebieden, maar ook op plaatsen waar dit niet nodig is (grote steden), en is dus niet doelmatig.

Overwogen kan worden om een *dunbevolktheidstoeslag* (zie maatregel 9) in te voeren in plaats van gehele afschaffing. Afschaffing behelst een wetswijziging.

8. Afschaffen gemiddelde schoolgrootte

Met de regeling gemiddelde schoolgrootte kunnen besturen een kleine school openhouden door deze te 'compenseren' met een grotere school. Daarmee blijven kleine scholen (die eigenlijk hadden moeten sluiten) open. Deze maatregel zorgt ervoor dat deze mogelijkheid voor besturen verdwijnt en komt daarmee de doelmatigheid van het onderwijs ten goede. Het effect is dat kleine scholen eerder moeten sluiten. Deze maatregel kent een gedeeltelijke overlap met maatregel 7 zodat wanneer deze tezamen worden ingevoerd de totale opbrengsten iets lager zijn.

9. Dunbevolktheidstoeslag

De kleinescholentoeslag in het primair onderwijs wordt vervangen door een dunbevolktheidstoeslag. In het primair onderwijs worden op dit moment ook in dichtbevolkte gebieden kleine scholen (onder de 145 leerlingen) aanvullend bekostigd door de kleinescholentoeslag. Dat is vanuit het oogpunt van toegankelijkheid en bereikbaarheid niet noodzakelijk. Deze scholen mogen onder de opheffingsnorm blijven voortbestaan omdat er binnen het bestuur of in een samenwerking tussen besturen voor gecompenseerd wordt door een grotere school.

Subsidies

10. Afschaffen subsidie humanistisch vormend en godsdienstonderwijs

Ouders van leerlingen op openbare basisscholen kunnen een verzoek doen voor godsdienstig of humanistisch vormend onderwijs. Met deze maatregel wordt de hierbij horende subsidie afgeschaft. De maatregel vereist een wetswijziging.

11. Afschaffen subsidie hoogbegaafden

Er is 25 miljoen euro structureel opgenomen om de subsidie voor extra lessen en een passend aanbod voor hoogbegaafde leerlingen. Omdat gedifferentieerd lesgeven al onderdeel uitmaakt van de reguliere competentie-eisen en bijbehorende reguliere middelen, kan overwogen worden deze subsidie af te schaffen. Daarmee komt er minder passend aanbod voor hoogbegaafde leerlingen.

12. Alle leerlingen dezelfde eindtoets

Alle scholen worden verplicht om dezelfde eindtoets basisonderwijs af te nemen. Hierbij moet bepaald worden welke toets dit zal zijn: een van de bestaande eindtoetsen (bijv. de Centrale Eindtoets) of een door de overheid ontwikkelde nieuwe toets die mogelijk op een andere wijze test (bijv. meer focus op de potentie van kinderen dan hun huidige kennis of meer nadruk te leggen op socialisatie en persoonsvorming). Er kan aanvullend worden overwogen om het schooladvies altijd naar boven bij te stellen indien de uitslag van de eindtoets daar aanleiding toe geeft. De besparing bestaat uit het vervallen van subsidies aan aanbieders van de toetsen.

Voortgezet onderwijs

Bekostiging algemeen

13. Verminderen aantal verplichte lesuren

In Nederland bestaat, in internationaal perspectief, een hoog aantal verplichte lesuren. Veel andere (OESO/EU) landen scoren goede onderwijsresultaten met minder lesuren. Het verplicht aantal lesuren in het vo wordt

met deze maatregel verlaagd van gemiddeld 938 naar 800 (vergelijkbaar met genoemde landen). Deze 138 uur vermindering van het aantal uren levert een bruto besparing op die oploopt tot 1.050 miljoen euro structureel per 2028, omdat er minder leraren nodig zijn. Deze maatregel is schaalbaar, omdat er ook een vermindering van bijvoorbeeld 50 of 100 uur kan worden gekozen. Deze verlaging dient wel gepaard te gaan met een navenante aanpassing van het curriculum om te zorgen dat de lagere onderwijstijd hierbij aansluit. Omdat er al een curriculumherziening bezig is, zou het verminderen van het aantal uren deels hierin meegenomen kunnen worden. De kosten voor herziening curriculum zijn niet meegenomen, aangezien deze bij het coalitieakkoord reeds beschikbaar zijn gesteld.. Er kan ook overwogen om een deel van deze besparing in te zetten voor het structureel verhogen van het aantal uren ontwikkeltijd. Vermindering van het aantal uren (bij gelijkblijvende ontwikkeltijd) kan de kwaliteit onder druk zetten. Deze maatregel vereist wijziging van onderwijswetgeving.

14. Bekostiging meer op basis van behoefte ('Populatiebekostiging') met 2,5% lumpsumkorting

De hele basisbekostiging wordt meer op basis van populatie (achterstandsleerlingen) verdeeld naar scholen. Op deze herverdeelde totale lumpsum kan vervolgens een generieke korting van 2,5 procent worden toegepast (die vanaf 2025 oploopt naar 238 miljoen euro structureel op basis van de ontwerpbegroting 2023), die zich uit in een lagere prijs per leerling in de bekostiging. Daarmee vindt een overheveling van scholen zonder achterstandsleerlingen naar scholen met (veel) achterstandsleerlingen en is effectief sprake van populatiebekostiging. Zo wordt het voor scholen en schoolbesturen mogelijk aantrekkelijker een aanbod te ontwikkelen om leerlingen met een extra onderwijsbehoefte aan te trekken.

Bekostiging specifiek

15. Opheffen leerplusarrangement

Het leerplusarrangement is een maatregel waarbij een school meer budget krijgt als een deel van hun populatie uit een bepaald postcodegebied komt (als deze door het CBS is aangemerkt als armoedeprobleemcumulatiegebied). Uit het IBO Onderwijsachterstanden van 2017 blijkt dat het voortzetten van de ondersteuning van leerlingen met het risico op een onderwijsachterstand gedurende de hele leerloopbaan effectief is, omdat de achtergrondkenmerken gedurende de hele leerloopbaan (opnieuw) achterstanden kunnen veroorzaken. De maatregel vergt een wijziging van een ministeriële regeling. De maatregel zal met name neerslaan bij vmbo-scholen in grote steden. Deze scholen hebben gemiddeld een populatie waarbij meer dan 30 procent van de leerlingen afkomstig is uit een armoedeprobleemcumulatiegebied. Technisch is deze maatregel een vermindering van de lumpsum (aanvullende bekostiging) voor de scholen die het betreft.

16. Afschaffen gratis schoolboeken en ander lesmateriaal

Deze maatregel betreft het afschaffen van de wettelijke regeling voor het gratis verstrekken van lesmateriaal (schoolboeken e.d.). Leerlingen en ouders worden weer zelf verantwoordelijk voor de aanschaf van lesmateriaal. Deze maatregel vergt een wetswijziging. Bij deze maatregel is rekening gehouden met de uitvoeringskosten en een compensatie van structureel circa 90 miljoen euro voor huishoudens met een laag inkomen (uitkomend op een besparing van 215 miljoen euro). Zonder compensatie komt de besparing neer op 305 miljoen euro structureel. Sinds de vereenvoudigde bekostiging (per 1 januari 2022) is het bedrag voor lesmateriaal verwerkt in het bedrag per leerling, waarvoor de lumpsum dus is verhoogd. Het

afschaffen van gratis lesmateriaal betekent in de praktijk een verlaging van het bedrag per leerling, wat dus neerkomt op een verlaging van de lumpsum.

17. Beëindigen functiemix Randstad

Deze maatregel betreft het terugdraaien van de functiemix Randstadregio's. In het voortgezet onderwijs zijn aanvullende, structurele middelen via de aanvullende bekostiging beschikbaar gesteld voor beloning van leerkrachten in Randstadregio's, genaamd functiemix. Deze maatregel betreft het beëindigen van de extra middelen omdat de doelmatigheid en doeltreffendheid m.b.t. het behoud van leraren niet is aangetoond. Daarnaast blijkt uit onderzoek van het CPB ('Leidt een hogere beloning tot behoud van leraren in het voortgezet onderwijs?') dat zij geen effecten vinden van de hogere beloning door de Randstad-maatregel op de kans om leraar te blijven. De maatregel vergt aanpassing van een ministeriele regeling; daarnaast is een convenant gesloten tussen de ministers van Onderwijs en de sociale partners, en behouden leraren hun opgebouwde rechten op het hogere salaris. Hierdoor blijven de scholen hogere kosten houden, ook als de regeling is afgeschaft.

Subsidies

18. Beëindigen subsidie kennisnet

Na afloop van de meerjarenprogrammering 2023-2026 en de verkregen extra aandacht voor ICT zou de kennis en expertisefunctie beëindigd kunnen worden. Hoewel begroot onder artikel 3 vo van de OCW-begroting, wordt met deze subsidie zowel het po als het vo bediend. Er is na deze maatregel minder landelijke ondersteuning voor scholen bij de digitalisering van hun onderwijs.

Lerarenbeleid

19. Afschaffen Lerarenbeurs

Deze maatregel betreft het afschaffen van de subsidiemaatregel Lerarenbeurs. Leraren die een opleiding zijn gestart met een lerarenbeurs kunnen deze afmaken. Overweging is dat er een hoge mate van verdringing is van opleidingen die sowieso gevolgd zouden gaan worden. Onderwijsinstellingen ontvangen bovendien via de lumpsum middelen voor de scholing van leraren; vanuit het Nationaal Onderwijsakkoord en de sectorakkoorden zijn hiervoor zelfs extra middelen beschikbaar gesteld. Deze maatregel vergt het openbreken van bestuurlijke afspraken.

20. Korten budget Lerarenbeurs en toevoegen aan lumpsum

Een variant op de maatregel «afschaffen lerarenbeurs» is het budget voor de lerarenbeurs na een korting van bijvoorbeeld 20 procent (wat neer komt op 11 miljoen euro structureel) toe te voegen aan de lumpsum zodat schoolleiders in samenspraak met hun leraren bepalen hoe de middelen het best besteed kunnen worden, rekening houdend met de specifieke kansen en mogelijkheden tot kwaliteitsverbetering van de school. Via de lerarenbeurs is de besteding namelijk beperkt tot een bachelor- of masteropleiding; via de lumpsum kunnen schoolleiders en leraren ook kiezen voor andere scholings- en trainingsvormen, ook teamgericht in plaats van individueel, wanneer die effectiever of efficiënter zijn. De lerarenbeurs is onderdeel van bestuurlijke afspraken met de onderwijssector.

Middelbaar Beroeps Onderwijs

Bekostiging

21. Verhogen cursusgeld beroepsbegeleidende leerweg (bbl-)studenten

Deze maatregel betreft het verhogen van het cursusgeld voor studenten tussen de 18 en 29 jaar die de beroepsbegeleidende leerweg (bbl) in het mbo volgen. Dit kan gelden voor studenten die een entreeopleiding volgen op niveau 1 en 2, of een opleiding volgen op niveau 3 en 4. In de reeks is uitgegaan van een verhoging van 50 procent; er kan ook voor een ander percentage worden gekozen. Overweging voor deze maatregel is dat deze mbo-opleidingen een directe arbeidsmarktrelatie hebben (profijtbeginsel). Ook kan de eigen bijdrage van studenten van 30 jaar en ouder met 1000 euro worden verhoogd. De maatregel vraagt om een aanpassing van de regeling les- en cursusgeld. Voor de verhoging van de eigen bijdrage van studenten is een wetwijziging nodig. Daarom kunnen de ombuigingen pas vanaf 2025 worden ingeboekt. De daadwerkelijke opbrengst van deze maatregel hangt af van het daadwerkelijke aantal bbl-studenten in de desbetreffende jaren. Bij deze maatregel kan in de uitwerking worden nagedacht over een overgangsregeling voor zittende studenten. Een dergelijke regeling is niet in de reeks verwerkt.

22. Invoeren leeftijdsgrens 30 jaar voor bekostiging

Deze maatregel beëindigt de publieke bekostiging voor mbo-studenten van 30 jaar en ouder. De maatregel gaat niet samen met maatregel 23 'verhogen cursusgeld bbl-studenten 30+' en vergt een wetwijziging. De daadwerkelijke opbrengst van deze maatregel hangt af van het daadwerkelijke aantal bbl-studenten in de desbetreffende jaren. Bij deze maatregel kan in de uitwerking worden nagedacht over een overgangsregeling voor zittende studenten. Een dergelijke regeling is niet in de reeks verwerkt.

23. Stopzetten budget kwaliteitsafspraken

Het budget voor de kwaliteitsafspraken in het mbo kan worden stopgezet. Het is onduidelijk in hoeverre de kwaliteitsafspraken bijdragen aan de kwaliteit van het onderwijs. Stopzetten van het budget kan vanaf 2024.

24. Aanpassen prijs bbl-student aan bol-student

Aangezien de begeleide onderwijstijd voor een bbl-student lager ligt dan voor een bol-student, wordt een bbl-student lager bekostigd dan een bol-student. Voorgesteld wordt de bekostiging per bbl-student verder te verlagen van circa 50 procent naar circa 40 procent van de bekostiging per bol-student. Daarmee staat de onderwijstijd en bekostiging voor bbl- en bol-studenten meer tot elkaar in verhouding. Het aantal uren begeleide onderwijstijd voor de bbl-student blijft hetzelfde. Deze maatregel beïnvloedt mogelijk wel de begeleiding die de bbl-student (ook) ontvangt, wat een effect kan hebben op de kwaliteit van het onderwijs¹². Voor deze maatregel moet het uitvoeringsbesluit WEB worden aangepast. Invoering kan daarom per 2025. De werkelijke besparing beweegt mee met het aantal bbl-studenten op het moment van invoering.

25. Beëindigen salarismix Randstad

In 2009 zijn in het mbo aanvullende, structurele middelen (salarismix) beschikbaar gesteld voor de beloning van leerkrachten in Randstadregio's, met als argument een beloningsachterstand in de Randstad t.o.v. de marktsector, een grotere arbeidsproblematiek en grootstedelijke

¹² Kamerstuk 31288, nr. 903

problemen. Deze maatregel betreft het schrappen van de extra middelen. Complicerende factor voor deze maatregel is dat middelen structureel door instellingen zijn ingezet/verplicht (benoeming in hogere schaal bij geschikte competenties). De besparing zou per 2025 kunnen worden doorgevoerd. Scholen kunnen de extra aangegane lasten door hogere inschaling echter pas op termijn (fasegewijs) ongedaan maken bij natuurlijk verloop of pensionering. Daarom kan ervoor gekozen worden om de besparing fasegewijs in te boeken. In de tabel is de besparing uitgespreid over vijf jaar.

26. Afschaffen Regionaal programma

Het Regionaal programma is een combinatieprogramma van zorg en hulpverlening, onderwijs en arbeidstoeleiding, met als doel het voorkomen van voortijdig schoolverlaten en jongeren aan een diploma te helpen. De plusvoorzieningen zijn bovenschools en zijn succesvol gebleken¹³. Studenten uit voortgezet en middelbaar beroepsonderwijs kunnen gebruik maken van deze voorzieningen. Het is gericht op jongeren met meervoudige problematiek (denk aan psychosociale problemen, schulden, moeilijke thuissituatie, enzovoort). Dit is tevens een taak van gemeenten. De huidige regeling loopt van 2020 t/m 2023. Van het totale budget van ruim 50 miljoen euro gaat ruim 20 miljoen euro naar gemeenten, dit maakt ook onderdeel uit van de ombuiging. Het budget voor gemeenten is verplicht t/m 2023, de ombuiging levert voor dit deel daarom vanaf 2024 een besparing op.

27. Verlagen financieringsniveau bol-opleidingen

Het verlagen van het financieringsniveau van bol-opleidingen met behoud van de huidige 1000-urennorm door een aantal uren begeleide onderwijstijd (bot) om te zetten in (voor het onderwijs goedkopere) beroepspraktijkvormende uren. Dit voorstel stimuleert leren in de praktijk en kan daarom voor bepaalde groepen jongeren, die nog niet de overstap willen of kunnen maken naar de bbl, aantrekkelijk zijn. Voor deze maatregel is een wetswijziging nodig. De besparing kan daardoor pas in 2025 worden ingeboekt. Bij deze maatregel kan in de uitwerking worden nagedacht over een overgangsregeling voor zittende studenten. Een dergelijke regeling is niet in de reeks verwerkt.

28. Arbeidsmarktperspectief opleidingen

De BMH 'ongekend talent' geeft aan dat baankansen van bepaalde opleidingsrichtingen in het mbo beduidend slechter zijn dan andere. Daarbij bevat de bekostiging een financiële prikkel om zoveel mogelijk studenten aan te trekken en minder nadruk te leggen op de arbeidsmarktrelevantie van opleidingen. Er kan directer gestuurd worden op het aanbod van opleidingen, bijvoorbeeld door het aanscherpen van de criteria voor doelmatigheid of door het instellen van een numerus fixus voor opleidingen met een (zeer) slecht arbeidsmarktperspectief. Er is ook ander instrumentarium denkbaar om dit doel te bereiken (bijvoorbeeld via de bekostiging). Om het proces van afbouw van opleidingen met een beperkt arbeidsmarktperspectief te stimuleren, kan een macrodoelmatigheidskorting worden toegepast. De hoogte van deze korting hangt af van de specifieke invulling van deze maatregel, de bijgevoegde reeks gaat uit van een korting van 0,5 procent. Om bij het invoeren van deze korting te borgen dat instellingen de opleidingen met slechte baankansen stoppen of omvormen, zijn er aanvullende afspraken nodig met de sector. De vrijgekomen middelen

---

¹³ <http://www.researchned.nl/wp-content/uploads/2013/05/Evaluatie-plusvoorzieningen-Eindrapport.pdf>

kunnen eventueel (deels) worden ingezet om studenten via loopbaanoriëntatie en begeleiding (LOB) te helpen slimmere opleidingskeuzes te maken. Dat is niet meegenomen in deze reeks.

Subsidies

29. Stopzetten Regionaal investeringsfonds mbo

Voor de periode 2019-2022 zijn middelen beschikbaar voor het stimuleren van publiek-private samenwerking in het mbo om aansluiting op arbeidsmarkt te verbeteren. De regeling is recentelijk verlengd voor 2023. Voor 2024 en verder zijn nog geen afspraken gemaakt over de besteding van de middelen. Vanaf 2024 kan het investeringsfonds mbo dus worden stopgezet.

30. Stoppen regeling praktijkleren

De subsidieregeling praktijkleren stimuleert werkgevers om praktijkleerplaatsen en werkpleerplaatsen aan te bieden. Het belangrijkste argument voor het stoppen van regeling praktijkleren is dat het bedrijfsleven/sociale partners veel eigenbelang hebben bij instroom van afgestudeerden en aanvullende prikkels voor leerwerkplaatsen onnodig zijn. Bij laagconjunctuur vervalt dit argument. Deze maatregel kan de groenpluk (studenten die zonder diploma de arbeidsmarkt betreden) mogelijk versterken. In geval van laagconjunctuur is dit risico kleiner. Bij deze maatregel kan in de uitwerking worden nagedacht over een overgangsregeling voor bedrijven met zittende studenten. Een dergelijke regeling is niet in de reeks verwerkt.

Hoger Onderwijs en Wetenschappelijk Onderzoek

31. Verhogen collegegeld

Er zijn verschillende maatregelen te bedenken voor een verhoging van het collegegeld. Overweging voor een grotere bijdragen van studenten is dat het hoger onderwijs vooral het eigenbelang van studenten dient (profijtbeingsel), terwijl de toegankelijkheid van het hoger onderwijs geborgd blijft via het huidige studievoorschot en de aankomende herinvoering van de basisbeurs. Kwijtschelding van een eventuele resterende schuld is niet in de budgettaire opbrengst van onderstaande maatregelen verwerkt. De verschillende opties die hier zijn uitgewerkt zijn:

- a. Geleidelijk verhogen collegegeld bachelor en master: het wettelijk collegegeld wordt tien jaar lang met 200 euro per jaar verhoogd voor zowel de bachelor- als de masterfase. Dit betreft ca. 800.000 studenten.
- b. Geleidelijk verhogen collegegeld m.u.v. eerste jaar: het wettelijk collegegeld wordt met 200 euro verhoogd met uitzondering van het eerste jaar. Dan gaat het om ca. 600.000 studenten. Maatregelen 33a en 33b vereisen een AMvB en kunnen ingaan vanaf het collegejaar 2024/2025.
- c. Vrijgeven collegegeld masterfase: de masterfase wordt losgekoppeld van de bachelorfase. Een bachelor is een volwaardige opleiding. Studenten betalen de masteropleiding volledig zelf. De bekostiging komt daarmee te vervallen. Dit vereist een wetswijziging en kan ingaan vanaf het collegejaar 2025/2026.
- d. Het kopen van studietijd door langstudeerders: het collegegeld wordt met 3000 euro verhoogd voor voltijdstudenten die langer dan 1 jaar uitlopen in de bachelor of masterfase. Na een wetswijziging is een besparing mogelijk bij het eerste cohort studenten dat langstudeerder wordt in collegejaar 2029/2030.

32. Gelijktellen duur van bacheloropleiding op hbo en wo

De bacheloropleiding op het hbo wordt met deze maatregel ingekort. Doordat de hbo-opleiding minder lang duurt wordt een besparing bewerkstelligd. Mogelijke risico's zijn een lager niveau van afgestudeerden, minder studie-/studentsucces en incidenteel hogere uitvoeringskosten (alle bachelorprogramma's van alle hogescholen moeten worden aangepast in samenspraak met het bedrijfsleven). Ook de prestaties van hbo-studenten die doorstromen naar het wo kunnen verslechteren. De instroom in een hbo/wo master zal naar verwachting toenemen. Deze maatregel vraagt om een wetswijziging en een overgangperiode. Aangenomen is dat in 2025 het eerste cohort studenten instroomt in de driejarige hbo bachelor. Vanaf 1 september 2028 zijn er geen 'vierdejaars'-studenten meer. De structurele besparing wordt ingeschat op ca. 600 miljoen euro.

33. Terugdraaien intensiveringsmaatregelen uit studievoorschotmiddelen

Bij het eerder afschaffen van de basisbeurs zijn afspraken gemaakt over het investeren in kwaliteit in het hoger onderwijs. Deze investeringen in de kwaliteit van het hoger onderwijs zouden teruggedraaid kunnen worden. Deze maatregel kan vanaf 2024 ingaan. In het jaar 2024 gaat het om een besparing van 620 miljoen euro. Tot en met 2024 hebben instellingen kwaliteitsafspraken gemaakt voor de besteding van deze middelen. Vanaf 2025 worden de middelen onderdeel van de lumpsum.

34. Verplichten van de Nederlandse taal in bacheloropleidingen

Door het verplichten van Nederlands als opleidingstaal in bacheloropleidingen zullen mogelijk minder EER-studenten instromen wat kan leiden tot een besparing in de bekostiging. Het verplichten van Nederlands als voertaal kan positieve gevolgen hebben voor de kwaliteit omdat het merendeel van studenten in hun moedertaal kan communiceren. Er is uitgegaan van een vermindering van ongeveer een derde EER-studenten (structureel circa 20.000 minder EER-studenten). Voor 2024 is de besparing lager, omdat de invoering pas per september 2024 kan plaatsvinden. Ook de instroom van niet-EER studenten neemt mogelijk af. Dat lever echter dat geen besparing op, aangezien deze studenten een kostendekkend collegegeld betalen. In de afgelopen jaren is er een sterke groei van internationale studenten in Nederland. Naast positieve effecten, waaronder op het verdienvermogen, zorgt dit ook voor druk op het systeem en op de kwaliteit en toegankelijkheid van het onderwijs. Wel gaat deze maatregel ten koste van het internationale karakter en de aantrekkelijkheid van het Nederlandse hoger onderwijs voor studenten, docenten/onderzoekers en het bedrijfsleven.

35. Meer samenwerking en minder opleidingen

In de strijd om studenten worden door instellingen meer opleidingen gestart. Naast de vergroting van de vaste voet wordt ook aangeraden om de groei van opleidingen af te remmen en te laten aansluiten op de arbeidsmarkt. Daarbij kan onderscheid gemaakt worden naar regio en werken universiteiten en hogescholen aan sectorplannen. Om deze ontwikkeling te stimuleren wordt een efficiencykorting van structureel 155 miljoen euro op de lumpsum van het hoger onderwijs doorgevoerd. Dit bedrag is aan te passen mede op basis van afspraken met de sector over de beoogde vermindering van het aantal opleidingen. Om bij deze maatregel te borgen dat instellingen daadwerkelijk het aantal opleidingen verminderen, is aanvullende regelgeving nodig of prestatieafspraken met de sector.

36. Minder thematisch of vrij wetenschappelijk onderzoek

Bij een bezuiniging op thematisch onderzoek zullen andere partijen de financiering voor thematisch onderzoek meer moeten dragen of is er minder ruimte voor het stimuleren van deze samenwerking. De middelen voor PPS worden gehalveerd (-53 miljoen euro) en het thematische inzetbare deel van de Nationale Wetenschapsagenda, gekoppeld aan de investeringen van departementen stopt (-32 miljoen euro). Daarnaast kan er bezuinigd worden op vrij en ongebonden onderzoek, door te bezuinigen op de talentprogramma's (-106 miljoen euro). Deze bezuiniging komt neer op het stoppen van het overgrote deel van dit programma. De overige bezuiniging (-20 miljoen euro) wordt evenredig verdeeld over de andere instrumenten van NWO, met uitzondering van de open competitie en de grootschalige onderzoeksinfrastructuur, wat meer tijd en uitvoeringskosten met zich meebrengt. De korting kan geleidelijk ingevoerd worden vanaf 2024 en kan geheel worden gerealiseerd vanaf 2027. Daarnaast kan een korting op de middelen voor internationale onderzoeksorganisaties worden toegepast (-27 miljoen euro), (bv. CERN (Europese Raad voor Kernonderzoek) en/of ESA European Space Agency)). Dit is via langjarige contracten vastgelegd en is daarom pas op termijn uit te voeren. De middelen van het fonds Onderzoek en Wetenschap maken geen onderdeel uit van deze grondslag.

37. Selectieproces onderzoeksbeurzen

De concurrentie voor onderzoeksbeurzen in de wetenschap stijgt, terwijl het toekenningspercentage bij o.a. NWO daalt. Het CPB heeft in 2018 een onderzoek gedaan naar verbetering van het selectieproces van NWO, zoals het afschaffen van deadlines, loting of een gefaseerde selectie. NWO heeft verschillende stappen hierin genomen, zoals het afschaffen van deadlines en beperken van herindiening van voorstellen. Er kan verder geëxperimenteerd worden met het verbeteren van het selectieproces. Om dit te stimuleren wordt een efficiencykorting van 10% doorgevoerd, waarbij de beheerskosten als uitgangspunt zijn genomen (90 miljoen euro). De middelen van het fonds Onderzoek en Wetenschap maken geen onderdeel uit van deze grondslag.

Studiefinanciering

Algemeen

De besparingen van de verschillende maatregelen op het terrein van studiefinanciering zijn voor een aantal pas structureel vanaf circa 2065 door de prestatiebeurssystematiek en kwijtscheldingen. De kwijtscheldingen veranderen het structurele bedrag echter niet heel veel, waardoor rond circa 2030 de structurele situatie al benaderd wordt. Voor prestatiebeursvarianten zijn er de eerste jaren nog nauwelijks gevolgen. De toekenningen zijn dan in eerste instantie een lening en tellen niet mee als relevante uitgaven voor de overheid (omdat een lening in principe dient te worden terug betaald). Pas als de student het diploma binnen tien jaar heeft behaald, wordt de prestatiebeurs omgezet in een gift en worden de uitgaven relevant voor het EMU-saldo.

38 en 39. Afschaffen aanvullende beurs mbo niveau 3-4 en/of hbo

Het afschaffen van de aanvullende beurs gaat gepaard met een verhoging van de leenruimte, zodat deze studenten effectief even veel geld kunnen blijven ontvangen (maar dan in de vorm van een lening). Zo blijft de financiële toegankelijkheid van het stelsel gewaarborgd voor studenten die nu in aanmerking komen voor de aanvullende beurs. Aandachtspunt bij deze maatregel zijn de mogelijke gedragseffecten op mbo-hbo-doorstroom, leenaversie bij studenten (en de effecten daarvan op toegankelijkheid) en

de terugbetalingscapaciteit van leningen door oud-studenten. De aanvullende beurs kan in zowel mbo als ho worden afgeschaft en leidt tot minder uitvoeringskosten bij DUO.

40. Verlaging van de aanvullende beurs met 100 euro in ho

De maximale aanvullende beurs is in 2023 ruim 430 euro per maand. Dit bedrag kan met een nader te kiezen bedrag (25, 50 of 100 euro) worden verlaagd en de leenruimte van studenten wordt met dit bedrag verhoogd, zodat de toegankelijkheid geborgd blijft. De structurele financiële gevolgen hiervan zijn respectievelijk 35, 70 en 140 miljoen euro. Aandachtspunt bij deze maatregel is de financiële toegankelijkheid van studenten uit lagere inkomensgroepen en de terugbetalingscapaciteit van de leningen door oud-studenten.

41. Invoeren leenstelsel in mbo 3 en 4

Deze maatregel betreft het afschaffen van de basisbeurs in mbo niveau 3 en 4. De financiële toegankelijkheid van het onderwijs wordt geborgd, doordat studenten hetzelfde bedrag tot hun beschikking krijgen, alleen in de vorm van een lening. Deze maatregel leidt tot een verhoging van de studieschuld van mbo-studenten. Met de afschaffing van de basisbeurs in het mbo zullen overheidsuitgaven afnemen. Het leenvolume zal omhooggaan en de staatschuld zal toenemen. Kanttekening bij deze maatregel is het mogelijke effect op de instroom in het mbo vanwege leenaversie en op de doorstroom van mbo niveau 1 en 2 naar mbo niveau 3 en 4. Deze maatregel kan leiden tot een lagere instroom in en doorstroom binnen het mbo en van het mbo naar het hbo. Aandachtspunt is ook de terugbetalingscapaciteit van oud-studenten.

Maatregelen reisproduct

Bij al deze besparingsopties geldt het aandachtspunt dat wijzigingen op het reisproduct leiden tot nieuwe onderhandelingen tussen OCW en de vervoerbedrijven. Hierdoor is de hoogte van de besparingen onzeker.

42. Eigen bijdrage van 20 euro per maand

De maandelijkse kosten van de reisvoorziening zijn circa 105 euro per student. Vanwege de prestatiebeurs krijgen studenten dit bedrag als schuld geboekt, maar wordt het bedrag omgezet in een gift als binnen tien jaar het diploma wordt behaald. Als studenten een eigen bijdrage moeten betalen van 20 euro per maand, is de verwachting dat minder studenten een studentenreisproduct zullen activeren, wat op zichzelf leidt tot een besparing. Ook leveren de inkomsten van de eigen bijdrage een besparing op voor de overheid. Daartegenover staat dat het gemiddeld aantal gereisde kilometers van de overgebleven reisrechthouders stijgt, wat op basis van het ov-contract leidt tot een hoger bedrag per gebruiker.

43. Stadsvervoer uit het ov-contract

OCW heeft het ov-contract afgesloten met stadsvervoerders, streekvervoerders en spoorvervoerders. Door het stadsvervoer niet meer te vergoeden, kan een besparing van circa 140 miljoen euro worden gerealiseerd.

44 en 45. Afschaffing reisvoorziening mbo en/of ho

De reisvoorziening heeft geen volledige samenhang met het volgen van onderwijs en financiert daarmee ook niet-studiegerelateerde reizen. In de tabel staat de bruto-besparing gepresenteerd. De netto-besparing voor het Rijk is aanzienlijk kleiner dan de bruto-besparing omdat het ministerie van lenW de NS moet compenseren voor het netto-effect als gevolg van

het afschaffen of versoberen van het reisrecht. Daarnaast kunnen ten aanzien van vervoerbedrijven met publieke aandeelhouders besparingsverliezen aangaande dividenduitkeringen optreden. Op middellange en lange termijn kan de maatregel tot extra besparingen leiden, omdat minder (spits)vervoercapaciteit nodig is (bijvoorbeeld minder investeringen in spoor). Deze maatregel kan leiden tot extra kosten voor ho- en mbo-studenten die studeren in een andere stad.

46. Verkorting duur OV-recht in het ho van nominaal + 1 naar nominaal

Deze maatregel betreft het beperken van het reisrecht voor studenten in het hoger onderwijs van nominale studieduur + 1 jaar naar de nominale studieduur. Het contract met de openbaarvervoerbedrijven hoeft niet te worden aangepast. Wel kent het contract een garantievolume (aantal studenten met de reisvoorziening moet minstens 90 procent zijn van het aantal studenten met reisvoorziening het jaar ervoor). In de concessie tussen IenW en de NS is vastgelegd dat de NS gecompenseerd wordt voor het netto-effect van een wijziging in het reisrecht. De netto-besparing voor het Rijk is hierdoor kleiner dan de bruto-besparing. In de tabel staat de bruto-besparing weergegeven. Ook kunnen er bij vervoerbedrijven met publieke aandeelhouders (lokale overheden en het ministerie van Financiën) besparingsverliezen aangaande dividenduitkeringen optreden. Deze maatregel vergt wijziging van wet- of regelgeving.

47. Verkorting duur OV mbo van nominaal + 3 naar nominaal + 1

Deze maatregel betreft het beperken van het reisrecht voor studenten in het mbo van nominale studieduur + 3 extra jaren naar de nominale studieduur + 1 extra jaar. Het contract met de openbaarvervoerbedrijven hoeft niet te worden aangepast. Wel kent ook hier het contract een garantievolume (aantal studenten met de reisvoorziening moet minstens 90 procent zijn van het aantal studenten met reisvoorziening het jaar ervoor). Hiervoor geldt hetzelfde als hiervoor is beschreven. Ook voor deze maatregel is wijziging van wet- of regelgeving noodzakelijk.

48. Afschaffing ov-vergoeding voor buitenlandstuderenden (RBS)

Studenten die in het buitenland studeren, kunnen een ov-vergoeding krijgen in 2022 van circa 105 euro per maand. Overweging voor het afschaffen van de reisvergoeding voor buitenlandstuderenden is dat veel studenten die in het buitenland studeren dit binnen de EU doen en hiervoor ook alternatieve middelen beschikbaar zijn (bijv. vanuit het Erasmusprogramma).

Cultuur & Media

49. Beëindigen subsidieregeling instandhouding monumenten (SIM)

Deze maatregel betreft het beëindigen van de huidige tegemoetkoming in de kosten voor het reguliere onderhoud van rijksmonumenten (niet zijnde woonhuizen). Hierdoor verschuiven de onderhoudskosten van het Rijk naar eigenaren. Deze maatregel vereist het intrekken van een ministeriële regeling. Beëindigen vanaf 2023 leidt vanwege de begrotingssystematiek pas in 2028 tot minder uitgaven op de cultuurbegroting.

50. Beperking bekostiging cultuur (BIS)

De culturele basisinfrastructuur (BIS) bekostigt culturele instellingen en fondsen. Er wordt een korting van 25 procent voor culturele instellingen en een korting van 50 procent voor de cultuurfondsen voorgesteld. Deze verdeling is gebaseerd op het feit dat bij cultuurfondsen veelal kortlopende, individuele projecten worden gesubsidieerd waardoor gemakkelijker kan

worden omgebogen. Bij culturele instellingen gaat het daarentegen om langlopende bekostiging. Omdat de BIS 2021-2024 al door de Kamer is behandeld, zou het mogelijk zijn met ingang van 2025 weer keuzes met betrekking tot de inhoud van de BIS te maken. Bij deze omvang zijn er stelsel- en wetwijzigingen vereist. Deze maatregel kan leiden tot frictiekosten en een druk op de arbeidsvoorwaarden in de culturele sector.

51. Afschaffen stimuleringsmaatregel filmindustrie

Sinds 2013 wordt de Nederlandse filmindustrie ondersteund door middel van de stimuleringsmaatregel filmindustrie om een gelijk speelveld te creëren tussen Nederland en andere Europese landen die ook de filmsector ondersteunen. Dit kan leiden tot extra inkomsten bij de filmindustrie. De filmsector behoudt na afschaffing de rest van de vierjaarlijkse BIS-subsidie voor het Filmfonds (circa 40 miljoen euro per jaar). Implementatie is mogelijk met ingang van de volgende BIS-periode (zie maatregel 50).

52. Korting publieke omroep

Met deze maatregel wordt een korting van 5 procent op de bijdrage aan de publieke omroep doorgevoerd. Uit een rapport van de Algemene Rekenkamer over doelmatigheid blijkt dat bij de publieke omroep sprake is van kostenbewustzijn, maar dat er vraagtekens zijn of voldoende op doelmatigheid wordt gestuurd. Voor deze maatregel is een wetwijziging nodig omdat de Mediawet het minimumbudget wettelijk heeft vastgelegd. Ook is een aanpassing nodig van de prestatieovereenkomst tussen OCW en de NPO. Deze maatregel kan leiden tot een claim voor frictiekosten op basis van de Mediawet en kan mogelijk gevolgen hebben voor de reclame-inkomsten.

53. Verhogen reclame-inkomsten STER

De Stichting Ether Reclame (STER) exploiteert reclamezendtijd op televisiezenders, radiozenders, websites en Video on Demand diensten van de Publieke Omroep. Hieronder worden twee opties genoemd om de reclame-inkomsten te verhogen. Voor beide maatregelen is aanpassing nodig van de huidige wet- en regelgeving:

- a. Programma's langer dan 40 minuten onderbreken met maximaal 3 minuten reclame en langere reclameblokken.
- b. Voornamelijk commercieel programmeren van reclamezendtijd. Dit betekent geen reclameblokken tussen programma's, maar alleen programmaonderbrekende reclameblokken.

54. Beëindigen indexatie huishoudensindex

Deze maatregel betreft het beëindigen van de mediawettelijke indexering van de media-uitgaven met het aantal huishoudens. Er is geen samenhang tussen het aantal gezinnen en de kosten die de publieke omroep maakt. Omdat de indexering voor huishoudens via de extrapolatie loopt, levert het beëindigen pas een besparing op vanaf 2029. Daarnaast moet de Mediawet aangepast worden.

Emancipatie

55. Beëindigen subsidiëring emancipatiebeleid

Deze maatregel betreft het afschaffen van de uitgaven van OCW aan emancipatiebeleid. Emancipatie wordt daarmee primair de verantwoordelijkheid van burgers, bedrijven en maatschappelijke instellingen. Emancipatie blijft ondersteund worden door wet- en regelgeving en de handhaving daarvan.

Overheveling

56. Afschaffen publieke financiering maatschappelijke diensttijd

De subsidie voor maatschappelijke diensttijd wordt geschrapt. Het betreft kortlopende trajecten om de maatschappelijke betrokkenheid van jongeren te versterken. Door de korte looptijd is een snelle afbouw van financiering mogelijk.

3.8 Financiën

Tabel 9 Ombuigingsmaatregelen: Financiën

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Belastingdienst								
1	Vergoeding vragen voor gebruik Helpdesk Intermediars				-2	-2	-2	t+3
2a	Uitbesteding invordering o.b.v. «no cure no pay»			-5	-10	-15	-15	t+4
2b	Uitbesteding invordering o.b.v. kostendekkende financiering			0	0	0	0	t+2
3	Minder trainingen en opleidingen verkorten		-5	-5	-5	-5	-5	t+1
4	Licentie- en contractmanagement & vakliteratuur Belastingdienst beperken				-0	-0	-0	t+3
Financiële Markten								
5	Kosten Tuchtrechtspraak accountants door sector laten dekken		-1	-1	-1	-1	-1	t+1
6	Volksbank behouden als staatsbank	-75	-75	-75	-75	-75	-75	t
Agentschap								
7a	Financiering sectorbanken door het Agentschap: variant I	-40	-85	-130	-170	-215	-435	t+9
7b	Financiering sectorbanken door het Agentschap: variant II	-100	-200	-305	-405	-505	-1.015	t+9

Belastingdienst

1. Vergoeding vragen voor gebruik Helpdesk Intermediars

Jaarlijks maken ca. 1 miljoen fiscale dienstverleners gebruik van de Helpdesk Intermediars. Het is een optie om de gebruiker van de helpdesk hiervoor te laten betalen. Een mogelijk realistische prijs is 1,80 euro per gesprek (maximale tarief ACM). Indien de maatregel wordt doorgevoerd is er een reële kans dat intermediairs gebruik gaan maken van de gratis Belastingtelefoon door zich voor te doen als burger. Hierdoor neemt de druk bij de Belastingtelefoon toe en nemen de calls bij de Helpdesk af.

2a. Uitbesteding invordering o.b.v. «no cure no pay»

Bij deze variant wordt de uitbesteding van intensieve invorderingsactiviteiten op basis van «no cure no pay» uitbesteed aan marktpartijen die gespecialiseerd zijn in incassovorderingen. Aandachtspunt is dat er mogelijk sprake zal zijn van een strakker invorderingsbeleid, omdat de private uitvoerder gefinancierd wordt op basis van 'no cure no pay'. De vraag is ook of een uitvoerder op deze basis wil instappen, omdat de verwachte meeropbrengsten beperkt zijn. Tot slot zal de Belastingdienst de private uitvoerder dagelijks moeten voorzien van invorderingsinformatie en in verband met de AVG kunnen ze niet worden aangesloten op de Belastingdienstsystemen.

2b. Uitbesteding invordering o.b.v. kostendekkende financiering

Voor de werkzaamheden die de deurwaarders nu uitvoeren, krijgt de Belastingdienst een kostendekkende vergoeding, te weten de ontvangsten van de kosten van vervolging. In deze subvariant worden deze werkzaamheden uitbesteed aan een marktpartij en vervalt dus ook de vergoeding. Per saldo is de besparing nul.

3. Minder trainingen en opleidingen verkorten

Het budget voor trainingen en opleidingen bij de Belastingdienst, Douane en FIOD met 20 procent beperken tot alleen de verplichte trainingen (bijvoorbeeld voor PE-punten) en opleidingen verkorten. Door verkorte opleidingen aan te bieden aan medewerkers met meer ervaring is het mogelijk om meer maatwerk toe te passen.

Financiële markten

5. Kosten Tuchtrechtspraak accountants door sector laten dekken

De kosten van de Tuchtrechtspraak van accountants worden momenteel nog (deels) betaald door het Rijk. In deze variant wordt voorgesteld om de kosten Tuchtrechtspraak volledig te laten dekken door de sector. De argumentatie voor de publieke financiering is als volgt: het tuchtrecht dient het publiek belang en als het tuchtrecht deels wordt gefinancierd door het ministerie blijft ook de onafhankelijkheid van de sector beter gewaarborgd.

6. Volksbank behouden als staatsbank

De Volksbank is tijdens de financiële crisis genationaliseerd. Als onderdeel van het herstructureringsplan van SNS REAAL is aan de Europese Commissie (EC) toegezegd weer terug naar de markt te brengen. Meerdere partijen stellen voor om de Volksbank niet te privatiseren, maar te behouden als maatschappelijke bank waarbij betalen en sparen de primaire taken zijn. De maatregel heeft een positief effect op het EMU-saldo, omdat de Staat dividend op de aandelen van de Volksbank ontvangt. De raming van 75 miljoen euro per jaar is met grote onzekerheid omgeven. De maatregel dient vooraf afgestemd te worden met de Europese Commissie (EC) vanwege de doorwerking op de nationalisatie van SNS REAAL. Het niet privatiseren zou daarentegen betekenen dat geen verkoopopbrengst wordt gerealiseerd over de verkoop van de aandelen in de Volksbank.

Agentschap

7. Financiering sectorbanken door het Agentschap: variant (7a) en variant (7b)

Het Agentschap kan gunstige rentetarieven op staatsobligaties (deels) doorrekenen aan de publieke sector via de twee sectorbanken BNG Bank en NWB Bank (variant I) of herverdelen via de Rijksbegroting (variant II). De wijziging van de financieringsstructuur heeft ingrijpende gevolgen. Daarom is een verdiepende analyse nodig om de uitwerking te laten voldoen aan alle (juridische) randvoorwaarden en politiek-bestuurlijk draagvlak bij de medeaandeelhouders en klanten moet geregeld worden. De Rijksoverheid heeft 50% aandeel in BNG Bank en 17% aandeel in NWB Bank en kan niet zonder medewerking van de aandeelhouders de financieringsstructuur wijzigen. De wijziging kan leiden tot een beduidende EMU-schuld stijging (15,1% – 19,9% bbb). De hervorming levert wel substantiële financiële maatschappelijke baten op. Het financiële voordeel ligt met de huidige rentestanden binnen een bandbreedte van structureel 400 – 1.000 miljoen euro. Het financiële effect op de semipublieke sector vergt nader onderzoek.

3.9 Defensie

Tabel 10 Ombuigingsmaatregelen: Defensie

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
1	Lagere norm inzetbaarheid krijgsmacht	- 100	- 150	- 150	- 200	- 200	- 200	t+3
2	Stoppen met missies buiten Europa	- 75	- 150	- 150	- 150	- 150	- 150	t+1
3	Afschaffen krijgsmachtonderdeel	- 100	- 500	- 1.000	- 1.500	- 2.500	- 2.500	t+4
4	Taakspecialisatie Defensie			- 1.800	- 1.800	- 1.800	- 180	t+2
5	Afstoten CV90						- 45	t+5
6	Verminderen aantal NH90 van 19 naar 12		- 7	- 17	- 25	- 16	- 18	t+5
7	Verminderen aantal Apaches van 28 naar 15		- 6	- 6	- 1	- 1	- 23	t+5
8	Terugdraaien aanschaf 9 + 6 extra F-35 toestellen	90	90	- 175	- 175	- 175	- 150	t+8
9	20 procent taakstelling groot materieel	- 450	- 1.210	- 1.510	- 1.430	- 1.320	- 1.320	t+4

1. Lagere norm inzetbaarheid krijgsmacht

Defensie levert gereedstelling als belangrijkste product. Dat wil zeggen: geoefende eenheden met wapensystemen die nationaal en internationaal kunnen worden ingezet. De inzetbaarheidsdoelstellingen uit de Defensienota geven de omvang van de gereedheid aan. Een besparingsmogelijkheid is om dit aantal missies te verlagen c.q. de missieduur te verkorten. Dit gaat in tegen de recente besluiten om te intensiveren op Defensie. De maatregel om 200 miljoen euro defensiebreed te besparen werkt door op alle begrotingsartikelen. Deze maatregel leidt ertoe dat Defensie minder eenheden gereed kan stellen en daardoor minder nationale taken en internationale missies kan uitvoeren.

2. Stoppen met missies buiten Europa

Defensie heeft drie hoofdtaken: 1) beschermen van het eigen grondgebied en dat van bondgenoten; 2) bevorderen van de (internationale) rechtsorde en stabiliteit; 3) leveren van bijstand bij rampen en crises. Het huidige wereldbeeld en dreigingsanalyse zorgen voor een verschuiving van de focus naar hoofdtak 1. Met deze maatregel wordt de keuze gemaakt om geen missies buiten het NAVO-verdragsgebied uit te voeren en de focus te richten op hoofdtak 1. Deze maatregel past bij het beeld dat de grootste concrete dreigingen vanuit Rusland en op cyberterrein zichtbaar zijn. Door het afstoten van taken op het gebied van internationale missies kan Nederland minder bijdragen aan preventie en stabilisatie in de directe omgeving van Europa. Dit kan gevolgen hebben op migratie, stabiliteit en de wereldeconomie. Daarnaast heeft deze maatregel een negatieve impact op de Nederlandse positie in de internationale relaties.

3. Afschaffen krijgsmachtonderdeel

In deze variant wordt gekozen voor het afschaffen van een van de drie krijgsmachtonderdelen (landmacht/luchtmacht/marine). De Koninklijke Marechaussee (4e krijgsmachtonderdeel) zat niet in de grondslag van de BMH. Afhankelijk van de prioriteitstelling van het kabinet kan een keuze voor één van de krijgsmachtonderdelen gemaakt worden¹⁴. Deze variant leidt ertoe dat Defensie geen bijdrage kan leveren aan de verdediging van het bondgenootschappelijk grondgebied binnen het afgeschatte domein; hierdoor wordt Nederland afhankelijker van bondgenoten. Ook zal

¹⁴ Het afschaffen van een krijgsmachtonderdeel heeft vergaande consequenties die terug te vinden zijn in het BMH 2020 rapport 15 'Veiligheid en veranderende machtsverhoudingen'.

Nederland niet meer kunnen deelnemen aan internationale missies. Hierdoor neemt bilaterale en multilaterale invloed af en kan Nederland minder bijdragen aan preventie en stabilisatie.

4. Taakspecialisatie Defensie

In deze variant wordt ingezet op taakspecialisatie. Hierbij valt te denken aan specialisatie op krachten en taken die relevant zijn voor de toekomstige krijgsmacht, zoals cyber en special forces. Daar waar dat mogelijk en opportuun is, wordt getracht om binnen EU- en NAVO-verband afspraken te maken over samenwerking en taakverdeling. Met deze variant wordt getracht om de taken - meer dan nu - sturend en kaderstellend te laten zijn voor de inrichting en ontwikkeling van de krijgsmacht. De verwachting is dat door minder taken en capaciteiten te hebben, Defensie uitgedaagd wordt om - meer dan nu - te werken aan modernisering. Er worden gerichte keuzes gemaakt en bepaalde capaciteiten en taken die Defensie nu heeft worden afgestoten. Dit heeft consequenties voor de soorten taken die Defensie kan uitvoeren. Zo worden met de ombuigingsmaatregel afhankelijk van de keuzes bepaalde grondwettelijke taken niet of minder intensief uitgevoerd. Deze variant leidt ertoe dat de soevereiniteit over de besluitvorming tot inzet van Nederlandse militaire eenheden met internationale partners gedeeld moet worden¹⁵.

5. Afstoten CV90

Deze maatregel betreft het afstoten van de infanteriegevechtsvoertuig CV90. De CV90 vormt, samen met de artilleriecapaciteit Pantserhouwitzer en het verkenningsvoertuig Fennek de kern van de Heavy Infantry Brigade. Deze Heavy Infantry Brigade is een van de NATO Priority Targets en wordt ingezet in zowel NATO (VJTF, eFP) als in EU (EUBG) verband. De verkoop van de CV90 levert Defensie incidenteel ongeveer 365 miljoen euro aan verkoopopbrengst op. Bovendien wordt de midlife update niet langer uitgevoerd. Omdat deze reeds in uitvoering is dient hier wel rekening gehouden te worden met een afkoopboete van 80% van de contractwaarde van 636 miljoen euro. Door het opheffen van deze kerncapaciteit kan de Heavy Infantry Brigade niet meer ingezet worden binnen hoofdtak 1 en 2 en voldoet Nederland niet aan de multinationale (NAVO, EU) en binationale (Duitsland) afspraken die gemaakt zijn.

6. Verminderen aantal NH90 van 20 naar 12

Deze maatregel betreft de vermindering van investeringskosten en exploitatiekosten van 7 NH90 helikopters. De vermindering van het aantal NH90's resulteert in een beperktere mogelijkheid tot het bestrijden van onderzeeboten en oppervlakteschepen, het vergaren van informatie in het maritieme en kustdomein en het ondersteunen van civiele autoriteiten. Voor het Korps Mariniers betekent dit dat zij niet of beperkt kan beschikken over amfibisch luchttransport tijdens amfibische operaties.

7. Verminderen aantal Apaches van 28 naar 15

Verkleining van het aantal gevechtshelikopters levert een budgettaire besparing op vanwege de exploitatie- en investeringsvrijval van 13 toestellen plus incidentele verkoopopbrengsten. Grofweg halveren van het aantal Apaches betekent dat de Luchtmobiele brigade niet meer op dezelfde wijze ingezet kan worden. Er blijven onvoldoende Apaches over voor effectieve inzet in het kader van hoofdtak 1 (verdediging), omdat optreden in een hoger geweldspectrum een minimumaantal Apaches

---

¹⁵ Meer informatie over deze variant is te vinden in het BMH 2020 rapport 15 'Veiligheid en veranderende machtsverhoudingen'.

verlangt. Daarnaast is er onvoldoende voortzettingsvermogen om op dezelfde wijze deel te kunnen nemen aan missies zoals in Mali en Afghanistan.

8. Terugdraaien aanschaf 9 + 6 extra F-35 toestellen

In september 2019 heeft het kabinet besloten tot de aanschaf van 9 nieuwe F-35-toestellen, in aanvulling op de 37 toestellen waartoe eerder was besloten. In 2022 heeft het kabinet besloten om het derde squadron te voltooien met de aanschaf van 6 extra toestellen. Het terugdraaien van de aankoop van deze extra toestellen leidt exploitatievrijval op de lange termijn. Deze maatregel heeft gevolgen voor de inzetbaarheid en het voortzettingsvermogen van de F-35, onder andere vanwege een verhoogde vliegenbelasting en personeelsbelasting voor het uitvoeren van de nucleaire taak. Er zal nagenoeg geen sprake zijn van investeringsvrijval, omdat het grootste gedeelte van de verplichtingen voor de 15 extra F-35 eind 2022 zal zijn aangegaan. Daarnaast dient rekening gehouden te worden met een afkoopboete voor de aangegane verplichtingen (afkoopboete van 37 procent, waardoor in 2023 en 2024 sprake is van een lastenverzwaring).

9. 20 procent taakstelling groot materieel

Met deze taakstelling wordt 20 procent gekort op de groot materieel projecten van Defensie. Deze maatregel kan in verschillende varianten worden uitgewerkt. Het vraagt Defensie gerichte keuzes te maken. Concreet betekent dit dat bepaalde wapensystemen uitgezet dienen te worden. Er dient selectief ingezet te worden op moderne oorlogsvoering en de wapensystemen die daarbij horen. De opbrengsten van deze maatregel bestaan uit exploitatievrijval en incidentele verkoopopbrengsten. In de berekening is met name de vrijval uit de verwerving/investeringsvrijval meegenomen binnen de groot materieel posten in het Defensie Materieelbegrotingsfonds met een ingroei van 50% over 2023.

3.10 Infrastructuur en Waterstaat

Tabel 10 Ombuigingsmaatregelen: Infrastructuur en Waterstaat

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc. in
Mobiliteitsfonds								
1	Verminderen aanlegbudgetten Mobiliteitsfonds met 10%	- 85	- 175	- 215	- 140	- 155		t+12
2	Verminderen alle budgetten Mobiliteitsfonds met 5%	- 445	- 485	- 440	- 415	- 445		t+12
3	Versobering verkeersmanagement en Beheer en Onderhoud vaarwegen	- 19	- 35	- 18	- 14	- 18		t+12
4	Eenmalige afroming eigen vermogen Rijkswaterstaat			- 100			0	N.v.t.
5	Korting op budget strategisch plan verkeersveiligheid	- 50	- 50	- 50	- 50		0	N.v.t.
Deltafonds								
6	Verminderen aanlegbudgetten Deltafonds met 10%	- 35	- 65	- 65	- 55	- 55		t+12
7	Verminderen alle budgetten Deltafonds met 5%	- 45	- 85	- 75	- 75	- 70		t+12
8	Verhogen cofinancieringspercentage Hoogwaterbeschermingsprogramma voor de waterschappen	- 70	- 70	- 75	- 80	- 85		t+12
9	Verlagen ambities waterveiligheid	- 45	- 45	- 45	- 45	- 45		t+1
Overig								
10	Terugdraaien aanschafsubsidie elektrische auto's	- 23	- 1	- 30	- 17		0	N.v.t.
11	Tariefdifferentiatie OV: hyperspitsheffing + 0,02 euro per km (12%)			- 50	- 50	- 50		t+3
12	Korting lucht- en geluidsbudgetten			- 7	- 7	- 7	- 7	t+2
13	Geluidssanering spoor doorbelasten	- 65	- 85	- 100	- 105		0	N.v.t.
14	Besparing op Omgevingsraad Schiphol en andere regionale overleginstrumenten	- 1	- 1	- 1	- 1	- 1		t+1
15	Besparingen op omgevingsveiligheid en milieurisico's	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5		t+1

Mobiliteitsfonds

1. Verminderen aanlegbudgetten Mobiliteitsfonds (MF) met 10%

Deze maatregel betreft het structureel verminderen van de aanlegbudgetten op het MF met 10 procent. In de besparingsreeks wordt een ingroei van 5 procent voor 2024 gehanteerd. Bij deze maatregel worden bestaande (harde) juridische verplichtingen gerespecteerd (bij projecten in realisatie). Deze maatregel kan wel noodzaak geven tot aanpassing van reeds gemaakte bestuurlijke afspraken. De besparing wordt ingevuld door weg-, spoor- en vaarwegprojecten te laten vervallen of uit te stellen waarbij nog geen sprake is van juridische, contractuele en wettelijke verplichtingen. Het schrappen van de projecten heeft een negatief effect op de bereikbaarheid bij ongewijzigd mobiliteitsgedrag. De structurele reeksen zijn indicatief omdat het Mobiliteitsfonds geen verdeling naar modaliteit meer kent.

2. Verminderen alle budgetten Mobiliteitsfonds met 5%

Dit is een generieke structurele verlaging van alle budgetten (zowel aanleg als onderhoud) op het MF met 5 procent die eveneens inspeelt op de hierboven beschreven ontwikkelingen, maar ziet op zowel aanleg als onderhoud. In de besparingsreeks wordt een ingroei van 2,5 procent voor 2024 gehanteerd. Deze besparing kan voor 2/3 deel gerealiseerd worden door 10 procent op de aanlegbudgetten te besparen (zie toelichting bij maatregel 3). Voor 1/3 deel wordt bespaard op beheer en onderhoudskosten. Voor onderhoud kan besparing de vorm krijgen van verdergaande differentiatie in de maatstaf van onderhoud: bijvoorbeeld een minder hoge standaard hanteren voor minder druk bereden wegen (buiten de Randstad). Hierbij wordt rekening gehouden met het gegeven dat uitstel of verlaging van de kwaliteit van onderhoud in sommige gevallen leidt tot onevenredig

hogere onderhoudskosten in een later stadium. De keuze voor het besparingspercentage hangt samen met de juridische verplichtingen in de eerste jaren. Voor het eerste jaar ligt die grens op circa 10 procent. Bezuinigen op beheer, onderhoud en instandhouding heeft consequenties voor beschikbaarheid, veiligheid en doorstroming

3. Versobering verkeersmanagement en Beheer en Onderhoud vaarwegen

Deze maatregel betreft een versobering van het verkeersmanagement en het beheer, onderhoud en vervanging op het hoofdvaarwegennet. Het budget voor verkeersmanagement en het BOV-budget wordt met 5 procent verlaagd. In de besparingsreeks wordt een ingroei van 2,5 procent voor 2024 gehanteerd. Het gevolg van deze besparing is dat de rijksoverheid een lager serviceniveau en een lagere beschikbaarheid van het hoofdvaarwegennet accepteert. Deze versobering kan gevolgen hebben op het terrein van de beschikbaarheid en veiligheid van vaarwegen en kan leiden tot een verschuiving van het goederenvervoer naar andere modaliteiten.

4. Eenmalige afroming eigen vermogen Rijkswaterstaat

Conform de regeling agentschappen mogen agentschappen maximaal 5 procent eigen vermogen aanhouden van de gemiddelde omzet over de afgelopen drie jaar. Voor Rijkswaterstaat (RWS) geldt dat het de afgelopen tien jaar een stabiel maximaal eigen vermogen heeft. Met het Rijk als opdrachtgever en goed planbare lange termijn opdrachten zijn de bedrijfsvoeringsrisico's van RWS klein. Door het eigen vermogen eenmalig af te romen en in te zetten voor beleid, wordt belastinggeld ingezet voor maatschappelijke doelen en de bedrijfsmatige prikkel van RWS verhoogd.

5. Korting op budget strategisch plan verkeersveiligheid

Deze maatregel ziet op het korten van de rijksbijdrage aan het Strategisch Plan Verkeersveiligheid. Het Strategisch Plan Verkeersveiligheid betreft een samenwerkingspakket tussen de Rijksoverheid en medeoverheden. Dit gebeurt nu via cofinanciering van 50 procent Rijk en 50 procent lagere overheden. Deze maatregel ziet op het stoppen van de rijksbijdrage. Dit vereist aanpassing van de bestuurlijke afspraken en heeft mogelijk gevolgen voor de verkeersveiligheid.

Deltafonds

6. Verminderen aanlegbudgetten Deltafonds (DF) met 10%

Structureel verlagen van de aanlegbudgetten op het DF met 10 procent (exclusief ontvangsten van waterschappen). Dit kan worden gerealiseerd door het vertragen, schrappen en versoberen van bestaande projecten en door middel van herprioritering van toekomstige projecten waarvoor nog geen sprake is van juridische, contractuele en wettelijke verplichtingen. Aanpassen en schrappen van bestaande projecten vereist aanpassingen van bestuurlijke verplichtingen met waterschappen, ketenpartners en decentrale overheden. Deze maatregel kan tot gevolg hebben dat werken aan waterkeringen worden vertraagd, dat soberdere varianten worden gerealiseerd, of dat niet (tijdig) aan wettelijke normen wordt voldaan. In de besparingsreeks wordt een ingroei van 5 procent voor 2024 gehanteerd.

7. Verminderen alle budgetten Deltafonds met 5%

Dit is een generieke structurele verlaging van alle budgetten (zowel aanleg als onderhoud) op het DF met 5 procent. De genoemde gevolgen van het verlagen van de aanlegbudgetten zijn daarmee ook op deze maatregel van

toepassing. Daarnaast is ook een verlaging op de instandhoudingsbudgetten meegenomen. In de besparingsreeks wordt een ingroei van 2,5 procent voor 2024 gehanteerd. Artikel 4 (DBFM Afsluitdijk) is niet in de grondslag meegenomen.

8. Verhogen cofinancieringspercentage

Hoogwaterbeschermingsprogramma voor de waterschappen

Deze maatregel voorziet in een verhoging van 50 procent van de bijdrage van Waterschappen aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma.

Verhoging van de kosten van de waterschappen werkt door in de belastingopgave aan burgers. De rijksbijdrage kan in dit geval worden verlaagd, met netto hetzelfde beleidsresultaat. Om deze maatregel door te voeren is het noodzakelijk om bestuurlijke afspraken en de Waterwet te wijzigen. Uitgegaan is van ingang van de maatregel vanaf 2024.

9. Verlagen ambities waterveiligheid

Maatregel voorziet in het vertragen van het behalen van de waterveiligheidsdoelstellingen zoals vastgelegd in de Waterwet. In plaats van 2050 wordt hier gestreefd naar voldoen aan de normen in 2060. Doordat de bijdrage van het Rijk is gekoppeld aan bijdragen van waterschappen, zal de bijdrage van waterschappen met deze maatregel ook dalen. Voor doorvoering dienen de Omgevingswet, de Waterwet en het Besluit kwaliteit leefomgeving te worden gewijzigd.

Overig

10. Terugdraaien aanschafsubsidie elektrische auto's

Stimuleringsregelingen voor de transitie naar elektrisch rijden kunnen leiden tot meer congestie. De variabele kosten voor elektrische auto's zijn namelijk meestal lager dan voor fossiele auto's (lagere energiekosten en accijzen), wat leidt tot een hogere automobilititeit en daarmee ook meer congestie. Deze maatregel voorziet in het afschaffen van de aanschafsubsidie op nieuwe en tweedehands elektrische auto's.

11. Tariefdifferentiatie OV: hyperspitsheffing + 0,02 euro per km (12%)

In Nederland wordt intensief gebruik gemaakt van het openbaar vervoer waarin op veel trajecten de grenzen van de maximale capaciteit worden bereikt. Een mogelijkheid om de vervoersvraag van reizigers op een efficiëntere manier ook binnen de spits te spreiden, is met financiële prikkels. Deze maatregel betreft een standaard tariefverhoging van 2 eurocent per kilometer tijdens de hyperspits op alle trajecten. De hyperspits neemt hiermee naar verwachting af, waardoor knelpunten afnemen en het comfort verbetert. Bij de berekening is aangenomen dat de inkomstenstijging voor vervoersbedrijven volledig wordt afgeroomd door de overheid (via gebruikersvergoeding van treinvervoerders aan ProRail)

12. Korting lucht- en geluidsbudgetten

Deze maatregel voorziet in een besparing van 20 procent op de bijdragen aan gemeenten en provincies voor het uitvoeren van saneringsmaatregelen m.b.t. geluidshinder door verkeer. De voortgang van de sanering wordt bepaald door het beschikbare budget, dat jaarlijks volledig wordt besteed. Gekozen kan worden om het tempo waarmee woningen gesaneerd worden te temperen. De besparingsoptie wordt ook genoemd in de beleidsdoorlichting geluid (RIVM, 2016). De besparing zou ertoe leiden dat de sanering langer zal duren, tot circa 2060 i.p.v. 2043. Tegenover de langere periode van sanering staat de autonome ontwikkeling dat auto's dankzij de huidige stand van de technologie steeds stiller gemaakt kunnen worden, wat deze

maatregel enigszins verzacht. Voor deze besparing geldt dat deze middelen reeds meerjarig zijn verplicht/bestuurlijk gebonden jegens gemeenten (op grond van AMvB zijn de subsidies al verstrekt) en provincies. Daarnaast zal voor de besparing de huidige regelgeving en het ontwerp van de Omgevingswet moeten worden aangepast. De besparing van 20 procent is daarom op zijn vroegst per 2025 haalbaar.

13. Geluidssanering spoor doorbelasten

Kosten die worden gemaakt om geluidshinder tegen te gaan op het spoor kunnen worden doorbelast aan spoorvervoerders met een heffing. De argumentatie achter deze heffing is dat de vervuiler betaalt en dat de heffing op langere termijn tot lagere kosten leidt, omdat aanpassingen aan het rijdend materieel vaak goedkoper zijn dan aanpassingen in de infrastructuur. De heffing mag door vervoerders worden verwerkt in de tarieven voor de klant. Introductie van een heffing vergt onderzoek naar de draagkracht van de sector en een wetwijziging. Een deel van de heffing zal aan NS worden opgelegd. Dit kan ten koste gaan van het dividend van de Staat.

14. Besparing op Omgevingsraad Schiphol en andere regionale overleginstrumenten

Door te korten op de Omgevingsraad Schiphol en andere regionale overleginstrumenten (zoals KDC) kan een jaarlijkse besparing van ca. 1 miljoen euro bereikt worden (10 tot 15 procent van het totale budget op de begroting van lenW is beschikbaar voor opdrachten en subsidies aan de luchtvaartsector). Deze besparingsoptie is reeds genoemd in de beleidsdoorlichting Luchtvaart (Decisio, 2017). Dit zou wel betekenen dat lenW een minder prominente rol kan spelen in regionale overlegstructuren, wat het creëren van draagvlak voor bijvoorbeeld de plannen in de Luchtvaartnota mogelijk kan bemoeilijken.

15. Besparingen op omgevingsveiligheid en milieurisico's

Deze maatregel ziet op specifieke besparingen op het beleidsterrein omgevingsveiligheid en milieurisico's. Deze kunnen niet worden gerealiseerd zonder een herbezinning op doelen, rollen en verantwoordelijkheden binnen het domein van omgevingsveiligheid. De beleidsdoorlichting Omgevingsrisico's en Milieurisico's geeft een aantal specifieke maatregelen als invulling van deze ombuiging, zoals een verbod op consumentenvuurwerk zodat (op termijn) geen nieuwe vuurwerkcampagnes nodig zouden zijn en inkrimping van opdrachtverlening aan het RIVM op het gebied van veiligheid en risico's. De maatregelen uit de doorlichting hebben effecten op het huidige of toekomstige beleid en de uitvoering ervan. Verder betreft de opdrachtverlening aan het RIVM uitvoering van wettelijke taken. Inkrimping van dit budget behoeft een wetwijziging.

3.11 Economische Zaken en Klimaat

Tabel 11 Ombuigingsmaatregelen: Economische Zaken en Klimaat

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Bedrijfsleven en Innovatie								
1	Verlagen uitgaven BMKB		-5	-5	-6	-7	-8	t+5
2	Verlagen uitgaven Bevorderen Ondernemerschap	-2	-3	-5	-6	-8	-8	t+4
3	Verlagen investeringen in wetenschap en innovatie							
	Verlagen bijdrage TNO tot 50%		-35	-55	-70	-90	-90	t+4
	Verlagen bijdrage TO2-instituten tot 50%		-25	-25	-25	-25	-25	t+1
	Stopzetten ruimtevaart uitgaven	-75	-75	-75	-75	-75	-75	t+1
	Overige onderzoeksmiddelen	-18	-19	-20	-20	-20	-20	t+2
4	Verlagen niet-verplichte bijdragen aan (internationale) organisaties*							
5	Verlagen uitgaven EFRO-cofinanciering	-25	-30	-30	-20	-20	-20	t+3
6	Stoppen innovatieregelingen bedrijvenbeleid:							
	MIT	-22	-30	-40	-40	-40	-40	t+2
	PPS		-200	-185	-185	-185	-185	t+2
	Internationaal Innoveren		-55	-55	-55	-55	-55	t+2
	Eurostars	-20	-20	-20	-20	-20	-20	t+3
7	Toekomstfonds: verlaging netto-uitgaven tot 50%	-20	-45	-45	-40	-70		
8	Toekomstfonds: uifaseren	-40	-90	-90	-80	-140		
9	Ombuiging BMH innovatieve samenleving	-60	-60	-60	-60	-60	-60	t
Klimaat								
10	Verlagen uitgaven Demonstratieregeling Energie Innovatie (DEI)	-1	-5	-6	-6	-7	-7	t+5
11	Verlagen uitgaven Tenderregeling Energie Innovatie (TSE)	-1	-2	-3	-3	-4	-4	t+5
12	Verlagen uitgaven SDE+++ met 10%			-5	-15	-30	-75	t+9**
13	Verlaging klimaatmiddelen EZK met 10 % (industrie + electriciteit)	-155	-170	-185	-160	-125	nvt*	

* Deze reeks is niet geupdate

**Vanaf 2040 zal dit weer verminderen, omdat subsidielooptijden aflopen.

Bedrijfsleven en Innovatie

1. Verlagen uitgaven BMKB

Het Rijksbrede garantiekader schrijft voor dat de garantieregelingen van het Rijk kostendekkend moeten zijn. Uit de evaluatie BMKB blijkt dat de regeling kostendekkend is, maar dat op lange termijn dit onzeker is. Door de garantiepercentages bij te stellen kan de BMKB op termijn kosten-dekkend worden gemaakt. Dit betekent dat het MKB hogere premies gaat betalen en dat kan consequenties hebben voor het gebruik van de regeling. Daardoor valt budget vrij dat beschikbaar moet worden gesteld om verliezen te dekken.

2. Verlagen uitgaven Bevorderen Ondernemerschap

In dit voorstel worden de uitgaven voor het instrument bevordering ondernemerschap met 8 miljoen euro structureel verlaagd. Deze middelen hebben betrekking op diverse initiatieven ter bevordering van het ondernemerschap, waaronder Valorisatie, Versnelling digitalisering MKB, NL Groeit en het Techniekpact.

3. Verlagen investeringen in wetenschap en innovatie

Grondslag voor deze maatregel is het budget voor onderzoek en opdrachten van verschillende wetenschap en innovatieregelingen. Hieronder vallen onder andere de bijdragen ruimtevaartprogramma's (ESA), bijdragen aan

TNO en ECN en verschillende specifieke energie-innovatieregelingen. Overwogen kan worden om bestaande (innovatie-)regelingen te toetsen aan de hand van de (BBP)criteria van het Groiefonds. Consistente, zorgvuldige toetsing kan bijdragen aan een hogere doeltreffendheid en doelmatigheid. Indien dit leidt tot nieuwe inzichten zijn aanvullende ombuigingen mogelijk. De in de tabel opgenomen bedragen zijn geen resultaten van een dergelijke toetsing, maar gaan uit van het een afbouwpad tot 50% van het huidige budget.

4. Verlagen niet-verplichte bijdragen aan (internationale) organisaties

EZK draagt bij aan verschillende (internationale) organisaties. Grondslag voor dit budget zijn de niet-verplichte bijdragen aan (internationale) organisaties voor de artikelen 1, 2 en 4. Bij een deel van de bijdragen gaat het om vaste afspraken (bijv. volgend uit verdragen) waardoor het moeilijk is om op korte termijn hiervan af te wijken en de precieze grondslag te bepalen. Indien voor deze maatregel wordt gekozen, dan zal deze grondslag opnieuw berekend moeten worden.

5. Verlagen EFRO-cofinanciering

Eind 2023 lopen de huidige grensoverschrijdende en landsdelige EFRO-programma's af. Overwogen kan worden deze cofinanciering te verlagen of te stoppen. Deze maatregel heeft een overlap met ombuiging 3 en ombuiging 8.

6. Stoppen innovatieregelingen bedrijvenbeleid

Met deze maatregel worden de bijdragen aan innovatieregelingen geheel beëindigd. De bedragen in de tabel zijn gebaseerd op de budgetten MIT, Eurostars, Internationaal Innoveren en PPS-toeslag. Voor PPS en MIT zijn vanuit het Regeerakkoord (enveloppe Toegepast Onderzoek) extra middelen beschikbaar gesteld. Hierop ombuigen maakt dat (deels) ongedaan. Ook kan overwogen worden om deze regelingen te toetsen aan de (BBP-) criteria van het Groiefonds (zie toelichting bij ombuiging 3). Het is niet bekend wat deze vorm van toetsing aan besparingen zou opleveren.

7. Toekomstfonds: verlaging netto-uitgaven tot 50%

De netto-budgetten van de regelingen in het Toekomstfonds kunnen worden verlaagd. Hier is uitgegaan van een verlaging tot 50 procent. Omdat deze uitgavenregelingen (gedeeltelijk) revolverend zijn vormgegeven komt een deel van de uitgaven in de toekomst in de vorm van ontvangsten terug. Daarom is gerekend met een besparing op de netto uitgaven (geraamde uitgaven minus geraamde ontvangsten). Ook kan overwogen worden om deze regelingen te toetsen aan de (BBP-) criteria van het Groiefonds (zie toelichting bij ombuiging 3).

8. Toekomstfonds: uitfaseren

Met deze maatregel worden geen nieuwe verplichtingen meer aangegaan voor de regelingen binnen het Toekomstfonds en wordt het Toekomstfonds en de daarbinnen bestaande regelingen geleidelijk uitgefaseerd. Er is gerekend met een besparing op de netto uitgaven (geraamde uitgaven minus geraamde ontvangsten). Ook kan overwogen worden om deze regelingen te toetsen aan de (BBP) criteria van het Groiefonds (zie toelichting bij ombuiging 3).

9. Ombuiging BMH innovatieve samenleving

Dit betreft de besparingsvariant uit de BMH innovatieve samenleving (fiche 23) waar een taakstelling op de diverse departementen is opgenomen. Dit betreft het EZK-deel. Deze ombuiging heeft een overlap met ombuiging 3 Stopzetten Ruimtevaart, TNO en overige onderzoeksmiddelen en ombuiging 5 EFRO-cofinanciering.

Klimaat

10. Verlagen uitgaven Demonstratieregeling Energie Innovatie

Met de DEI(+)-regeling wordt subsidie verstrekt voor pilotprojecten en demonstratieprojecten op het gebied van Energie en Klimaatinnovatie (energiebesparing, hernieuwbare energie en CO₂-reductie). Met deze maatregel wordt het budget met 10 procent (circa 7 miljoen euro) naar beneden bijgesteld. Deze korting is technisch mogelijk, maar kan in de toekomst de mogelijkheden van het in de praktijk brengen van energie-innovaties beperken. Daarnaast is de DEI-regeling onderdeel van het Klimaatakkoord.

11. Korting Tenderregeling Energie-Innovatie (TSE)

De TSE stimuleert en ondersteunt innovaties op het gebied van energie. Met deze maatregel wordt 10 procent (oplopend naar 4 miljoen euro) gekort op de budgetten voor de Tenderregeling Energie-Innovatie (TSE). Deze korting is technisch mogelijk, maar beperkt wel de mogelijkheden om innovaties te ondersteunen op het gebied van energie. Deze maatregel heeft een overlap met ombuiging 16.

12. Verlagen uitgaven SDE++ met 10%

Verlagen uitgaven SDE++ met 10 procent. Aangezien het grootste deel van de SDE++ middelen nog niet besteed is, is er nog ruimte om bij te sturen. Overwogen kan worden om het verplichtingenbudget van de openstellingen in de periode 2023 t/m 2027 met 10 procent te verlagen. De verplichtingenbudgetten van deze openstellingen zijn nog niet bekend. Deze middelen zijn nog niet juridisch verplicht, maar wel bedoeld voor Hernieuwbare Energie en CO₂-reducerende technieken om aan de reductiedoelstellingen te voldoen. Daarnaast worden de bestaande (juridisch bindende) doelen uit de Europese Green Deal. Een verlaging van de SDE-middelen zou daarom naar verwachting ook gepaard moeten gaan met additionele normerende maatregelen of lastenverzwaringen ten behoeve van het klimaat. Daarnaast kan overwogen worden om de eventuele vrije ruimte in de begrotingsreserve Duurzame Energie en CO₂-reductie aan te wenden voor andere doeleinden; het inzetten van deze eventuele vrije ruimte kent dezelfde nadelen en is bovendien bedoeld om tegenvallers in de SDE op te vangen.

13. Verlaging klimaatmiddelen EZK met 10 procent

De EZK-begroting bevat naast de SDE een aantal verschillende klimaatregelingen, bedoeld voor met name verduurzaming van elektriciteit, industrie en gebouwde omgeving, en uitvoeringsmiddelen voor klimaatbeleid bij medeoverheden. Deze reeks betreft een taakstelling van 10 procent op deze middelen, exclusief de SDE(+)(+)-middelen en alle klimaatmiddelen die nog op de Aanvullende Post gereserveerd zijn. Een dergelijke taakstelling zal leiden tot een verslechtering van het doelbereik van het klimaatbeleid, tenzij dit wordt gecompenseerd door een positief klimaateffect van aanvullende maatregelen. Ook is een deel van de middelen juridisch verplicht.

Tabel 12 Ombuigingslijst Nationaal Groeifonds

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
1	Afschaffen NGF	- 1.320	- 2.047	- 2.201	- 2.229	- 2.144		t+9
2	Halvering NGF	- 660	- 1.024	- 1.101	- 1.115	- 1.072		t+9

1. Afschaffen Nationaal Groeifonds

In deze variant wordt de ontwikkeling van het Nationaal Groeifonds stopgezet en voor de toekomst volledig afgeschaft. Deze reeks is gebaseerd op de nog te verdelen middelen.

2. Halvering Nationaal Groeifonds

In deze variant wordt het Nationaal Groeifonds slechts ten dele ontwikkeld. Gedacht zou kunnen worden om bijvoorbeeld een van de drie pijlers af te schaffen (R&D en innovatie en Kennisontwikkeling) en de resterende middelen over de resterende twee pijlers te verdelen. Deze reeks is gebaseerd op de nog te verdelen middelen.

3.12 Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Tabel 13 Ombuigingsmaatregelen: Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
1	Borgstellingskrediet voor de landbouw (BL) Kostendekkend maken			-4	-4	-4	-4	t+2
2	Korting onderzoeksbudgetten kennisinstituten		-2	-4	-7	-7	-7	t+3
3	Verhogen retributieontvangsten bedrijfsleven NVWA		-25	-25	-25	-25	-25	t+1
4	Verhogen boeteontvangsten NVWA			-3	-3	-3	-3	t+2
5	Beëindigen subsidie bredeweersverzekering			-6	-6	-6	-6	t+2
6	Korting budget integraal voedselbeleid			-2	-2	-2	-2	t+2
7	Incidentele onttrekking begrotingsreserve visserij		-6					
8	Incidentele onttrekking begrotingsreserve apurement		-15					
9	Korting op eigen bijdrage LNV aan DGF			-5	-5	-5	-5	t+2
10	Incidentele onttrekking reserves Staatsbosbeheer (SBB)		-3					
11	Korting op eigen bijdrage LNV aan SBB		-7	-13	-20	-20	-20	t+3
12	Ombuigen natuurmaatregelen stikstof		-300	-300	-300	-300	-300	t+2
13	Beëindigen natuurbank	-2	-25	-35	-45			
14	Beëindigen opkoopregelingen veehouderijen	-285	-420	-80	-140			
14a	Landelijke beëindigingsmaatregel veehouderijen	-100	-360	-50	-140			
14b	Pilot grondfonds			-30				
14c	Maatregel gerichte opkoop (tweede en derde tranche)	-185	-60					
15	Beëindigen subsidieregelingen landbouw stikstof	-99	-26	-49	-46	-69	-39	t/m t+7
15a	Stalmaatregelen	-35	-35	-35	-35	-35	-35	t/m t+7
15b	Verdunnen mest	-35	-2			-30		
15c	Verlagen ruw eiwitgehalte veevoer	-21	18	-8				
15d	Mestverwerking	-6	-6	-6	-11	-4	-4	t/m t+7
15e	Vergroten aantal uren weidegang	-2	-1					
16	Afroken reservering stikstof	-110	-110	-62	-60	-75	-60	t/m t+7
16a	Reservering bouwvrijstelling	-70	-50	-55	-60	-75	-60	t/m t+7
16b	Reservering Hordijk	-40	-60	-7				

1. Borgstellingskrediet voor de landbouw (BL) kostendekkend maken

Het Rijksbrede garantiëkader schrijft voor dat de garantieregelingen van het Rijk kostendekkend moeten zijn; de BL is dit niet. Met de BL worden de deelnemende bedrijven gesubsidieerd voor een jaarlijks bedrag van 4 miljoen euro. Door de provisiepercentages en het garantiëpercentages bij te stellen kan de BL alsnog kostendekkend worden gemaakt. Met de BL worden ook maatschappelijke doeleinden beoogd, zoals groen label kassen. Het verhogen van de kostendekkendheid van de BL kan het doelbereik aantasten en daarmee mogelijk de verduurzaming van de sector vertragen.¹⁶

2. Korting onderzoeksbudgetten kennisinstituten

Er zijn besparingen mogelijk door te korten op de onderzoeksbudgetten die naar Wageningen Research en Rijksdienst voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) gaan. De korting geldt alleen voor niet-wettelijke onderzoekstaken. Een generieke korting van 20 procent op het onderzoeksbudget (van niet-wettelijke taken) levert structureel 7 miljoen euro op.

¹⁶ Voor meer info omtrent de werking van de BL, zie <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2019/11/21/evaluatie-rapport-garantstelling-landbouw-2010-2016>.

3. Verhogen retributieontvangsten bedrijfsleven NVWA

In het Coalitieakkoord is de ambitie voor kostendekkende tarieven opgenomen voor retribueerbare activiteiten. Deze coalitieakkoordmaatregel levert structureel 25 miljoen euro op. De middelen die beschikbaar komen door grotere kostendekkendheid van de tarieven komen toe aan de opdrachtgeversbudgetten voor de NVWA. Deze maatregel levert dus in beginsel geen generaal geld op. Er kan besloten worden om deze middelen alternatief aan te wenden of af te romen ten behoeve van het generale beeld.

4. Verhogen boeteontvangsten NVWA

Er kunnen extra inkomsten worden gerealiseerd bij de NVWA door de boetebedragen per overtreding op te hogen. Ook kunnen de boetes bij recidive worden verhoogd. De verhoging van de boetebedragen geldt voor overtredingen voor de Wet dieren. Het totale bedrag aan uitgeschreven boetes bedraagt voor LNV jaarlijks 5,6 miljoen euro. Er wordt ingezet op 3 miljoen euro aan extra ontvangsten door meer of strengere handhaving en het instellen van hogere minimale bedragen. Wijziging van de boetebedragen vergt een wetswijziging. Invoering is daarom mogelijk per 2025.

5. Beëindigen subsidie voor brede weersverzekering

De subsidie op de brede weersverzekering kan worden afgeschaft. De brede weersverzekering is immers per 2020 vrijgesteld van assurantiebelasting en wordt zo op twee manieren gesubsidieerd. Echter afschaffen of verlagen van de subsidie zal vermoedelijk leiden tot een lagere verzekeringsgraad, mogelijk zal dit leiden tot het wegvallen van het verzekeringsproduct door een nog onvoldoende aantal deelnemers waardoor het risico op noodsteun ingeval van schades door extreem weer hoger wordt.¹⁷

6. Korting op het budget voor kennisontwikkeling voedselbeleid

Er kunnen besparingen worden gerealiseerd door structureel een korting van 20 procent door te voeren op het budget voor integraal voedselbeleid. In 2022 is daarvoor totaal 8,9 miljoen euro beschikbaar. Een korting van 20 procent levert structureel 2 miljoen euro op.

7. Incidentele onttrekking begrotingsreserve visserij

Er kunnen besparingen worden gerealiseerd door incidentele onttrekkingen uit de begrotingsreserves van LNV. Per 1 januari 2022 is de stand van de begrotingsreserve visserij 29,4 miljoen euro, waarvan 35 procent juridisch verplicht. Een onttrekking van 20 procent uit de begrotingsreserve visserij levert incidenteel 6 miljoen euro op. De middelen in de begrotingsreserve visserij zijn bestemd voor de nationale cofinanciering van projecten met de beschikbare EU-middelen uit het EFMZV. Een onttrekking zorgt ervoor dat een deel van deze EU-middelen niet meer aan Nederlandse projecten kunnen worden besteed.

8. Incidentele onttrekking begrotingsreserve apurement

Er kunnen besparingen worden gerealiseerd door incidentele onttrekkingen uit de begrotingsreserves van LNV. Per 1 januari 2022 is de stand van de begrotingsreserve apurement 74,4 miljoen euro waarvan 15 procent juridisch verplicht is. Een onttrekking van 20 procent uit de begrotingsreserve apurement levert incidenteel 15 miljoen euro op. Een onttrekking zorgt

---

¹⁷ Voor meer informatie omtrent werking van de brede weersverzekering, zie https://www.tweede-kamer.nl/kamerstukken/brieven_regering/detail?id=2017Z08312&did=2017D17463.

er wel dat de reserve leeg loopt en daarmee wordt het vermogen om toekomstige correcties op te vangen, opgelegd door de Europese Commissie, lager.

9. Korting op eigen bijdrage LNV aan het DGF

Er kunnen besparingen worden gerealiseerd door een korting in te voeren op de eigen bijdrage van LNV aan het diergezondheidsfonds. De bijdrage LNV aan het DGF is per 2022 jaarlijks 11,8 miljoen euro. Er kan een structurele korting van 5 miljoen euro op de eigen bijdrage van LNV aan het DGF worden ingevoerd. Deze korting is pas mogelijk vanaf 2025 omdat het ingaat tegen het convenant dat LNV in 2020 met de sector heeft afgesloten. Dit convenant is geldig tot en met 2024.¹⁸ Met deze maatregel nemen de taken vanuit LNV niet af. Dit heeft mogelijk gevolgen voor de bedrijfsvoering van het fonds en voor de financiële slagkracht van het fonds om een plotselinge uitbraak van een dierziekte het hoofd te bieden.

10. Incidentele onttrekking reserves Staatsbosbeheer (SBB)

Er kunnen incidenteel middelen worden onttrokken aan de reserves van Staatsbosbeheer (SBB). Zonder gronden te verkopen is dat voor zo'n 3 miljoen euro mogelijk (gelet op de omvang van de jaarlijkse bijdrage van LNV).

11. Korting op eigen bijdrage LNV aan SBB

De eigen opbrengsten van Staatsbosbeheer zijn de afgelopen jaren toegenomen en bedragen momenteel meer dan 100 miljoen euro per jaar. Dit is mede door de overname van recreatieschappen. SBB heeft voor een publieke organisatie daarmee reeds een aanzienlijk percentage (50 procent) private inkomsten. Het afschaffen van de volledige rijksbijdrage wringt met de status van een ZBO, maar het is wel mogelijk om de bijdrage aanzienlijk te verkleinen. Door het verhogen van de eigen inkomsten van SBB kan een structurele korting van 20 miljoen euro worden ingevoerd op de bijdrage van LNV. Een hogere private geldstroom kan de financiële positie van SBB verzwakken en leiden tot risico's voor desinvesteringen en natuurkwaliteit. Daarom is rekening gehouden met een ingroeipad. Staatsbosbeheer kan op verschillende manieren eigen inkomsten genereren:

- De gronden kunnen worden verkocht of gebruikt worden voor het plaatsen van bronnen die duurzame energie opwekken.
- Door middel van de aanbesteding van extra horeca, het creëren van overnachtingsmogelijkheden en kampeergelegenheden en/of de verhuur van fietsen kunnen extra opbrengsten gerealiseerd worden.
- Er kunnen toegangsprijzen gevraagd worden voor het betreden van N2000-gebieden. Daarnaast kan het innen van parkeergelden ook zorgen voor extra opbrengsten. Deze opbrengsten kunnen vervolgens gebruikt worden voor natuurherstel en verbetering van het desbetreffende N2000-gebied conform het principe «de genotstrekker» betaalt.

12. Ombuigen natuurmaatregelen stikstof

Er zijn ombuigingen mogelijk op de natuurmaatregelen die onderdeel zijn van de structurele aanpak stikstof. De maatregelen richten zich op het tegengaan van negatieve stikstofeffecten op de natuur, onder meer door factoren zoals hydrologie en beheer te verbeteren en daarmee de natuur te herstellen. Gevolg van de ombuigingen zou zijn dat op een andere manier moet worden voldaan aan de verplichtingen van de Vogel- en Habitatrichtlijn (tegengaan van verslechtering en realiseren van verbetering), zoals

¹⁸ Zie ook: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2019-39306.pdf>.

met grotere en snellere reductie van stikstofuitstoot via aanvullende of effectievere bronmaatregelen of het invoeren van een normerings- en/of beprijzingsinstrumentarium. Natuurherstel door het verbeteren van andere de condities laat dan mogelijk langer op zich wachten. Dit kan ook leiden tot minder ruimte voor economische of maatschappelijke ontwikkelingen en grotere herstelkosten op een later moment. De eerste fase van het programma 2021-2023 is in uitvoering. De middelen t/m 2023 zijn via een SPUK toegekend aan provincies.

13. Beëindigen natuurbank

Het kabinet heeft 125 miljoen euro beschikbaar gesteld voor het opzetten van een natuurbank. Met dit geld kan gericht en gecoördineerd compensatienatuur worden aangelegd, ter compensatie van projecten van het Rijk en waterschappen die een groot openbaar belang vertegenwoordigen. Er is een pilot uitgevoerd door Staatsbosbeheer. Het is mogelijk het project te staken en de middelen (resterend 107 miljoen euro) af te romen. Dit betekent dat voor projecten van groot openbaar belang op een andere wijze compensatie(natuur) moet worden gerealiseerd.

14. Beëindigen opkoopregelingen veehouderijen

Er zijn besparingen mogelijk door de opkoopregelingen van veehouderijen niet uit te voeren, wanneer de in het coalitieakkoord vastgelegde omgevingswaarden met andere maatregelen of instrumenten gerealiseerd kunnen worden, bijvoorbeeld door het invoeren van een normerings- en/of beprijzingsinstrumentarium of innovatie. Het gaan onder andere over de doelen die zijn vastgesteld in de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de stikstof- en klimaatdoelen. Deze regelingen leveren stikstofruimte op waarmee de PAS-melders gelegaliseerd worden. Hiervoor geldt een wettelijke termijn van drie jaar. Deze wettelijke opgave moet dan op een andere manier worden ingevuld. Drie regelingen komen hiervoor in aanmerking:

– 14a *De landelijke beëindigingsmaatregel veehouderijen (Ibv)*: Dit levert in totaal 650 miljoen euro op. Hiermee gaat een geraamde opbrengst van 20 mol/ha/jr in 2030 verloren die met andere maatregelen of instrumenten gerealiseerd moet worden. De regeling is al geconsulteerd.

– 14b *Pilot grondfonds*: Vanuit de Ibv is 30 miljoen euro gereserveerd voor een pilot grondfonds stikstofaanpak (motie van het lid Dik-Faber (CU) c.s., Kamerstuk [35 600, nr. 47](#)) waarmee gronden kunnen worden aangekocht van veehouders die met de Ibv hun bedrijf(slocatie) beëindigen. Deze pilot is niet gekoppeld aan een concreet stikstofreductiedoel.

– 14c *Maatregel gerichte opkoop (tweede en derde tranche)*: Het niet uitvoeren van de tweede en derde tranche levert in totaal ongeveer 250 miljoen euro op. Met deze ombuiging gaat een gedeelte van de geraamde opbrengst van 9,1 mol/ha/jr in 2030 verloren die met andere maatregelen of instrumenten gerealiseerd moet worden. De middelen voor de eerste tranche van de regeling zijn via een SPUK toegekend aan provincies.

15. Beëindigen subsidieregelingen landbouw stikstof

Er zijn besparingen mogelijk door diverse subsidieregelingen voor de landbouw in het kader van de stikstofaanpak niet uit te voeren, wanneer in de het coalitieakkoord vastgelegde omgevingswaarde met andere maatregelen of instrumenten gerealiseerd kunnen worden, bijvoorbeeld door het invoeren van een normerings- en/of beprijzingsinstrumentarium of innovatie. Het gaan onder andere over de doelen die zijn vastgesteld in de Kaderrichtlijn Water (KRW) en de stikstof- en klimaatdoelen. Het gaat om de volgende regelingen die momenteel in ontwikkeling, maar nog niet opengesteld zijn. Per maatregel is aangegeven wat de geraamde

stikstofemissiereductie is die met een alternatieve maatregel moet worden gecompenseerd:

- 15a *Stalmaatregelen*: Deze reservering is bedoeld voor het vanaf 2023 uitrollen van nieuwe staltypen. Hiermee gaat een geraamde opbrengst van 29-41 mol/ha/jr in 2030 verloren.
- 15b *Verdunnen mest*: De subsidieregeling verdunnen mest is in ontwikkeling maar nog niet opgesteld. Hiermee gaat een geraamde opbrengst van 2,3-9,2 mol/ha/jr verloren.
- 15c *Verlagen ruw eiwitgehalte veevoer*: Deze subsidieregeling is in ontwikkeling, maar nog niet opgesteld. Hiermee gaat een geraamde opbrengst van 36-67 mol/ha/jr in 2030 verloren.
- 15d *Mestverwerking*: De subsidieregeling mestverwerking is in ontwikkeling, maar nog niet opgesteld. De geraamde stikstofopbrengst is nog onbekend.
- 15e *Vergroten aantal uren weidegang*: Deze subsidieregeling is in ontwikkeling, maar nog niet opgesteld. Hiermee gaat een geraamde opbrengst van 1,5-3,7 mol/ha/jr in 2025 verloren.

16. Afkomen reserve stikstof

In de stikstofenvelop op de Aanvullende Post zijn een aantal bedragen gereserveerd, maar nog niet toebedeeld aan specifieke maatregelen.

- 16a *Reservering bouwvrijstelling*: Met de invoering van de bouwvrijstelling is een bedrag van 500 miljoen euro gereserveerd voor aanvullende maatregelen binnen of buiten de bouwsector om te borgen dat de doelstelling van de structurele aanpak stikstof – 50% van het stikstofgevoelige areaal N2000-gebieden onder de KDW komt- wordt geborgd, ook bij onvoorziene ontwikkelingen. Het is mogelijk dit bedrag af te romen of in te zetten voor concrete bron- of natuurmaatregelen om stikstofreductie of natuurherstel te realiseren.
- 16b *Reservering Hordijk*: Met de invoering van de 25 km maximale rekenafstand als follow-up van de adviezen van de Commissie Hordijk is 150 miljoen euro gereserveerd voor aanvullende bronmaatregelen. Met de Voorjaarsnota 2022 is een gedeelte van de middelen ingezet. Het is mogelijk de rest van het bedrag (107 miljoen euro) af te romen of in te zetten voor concrete bronmaatregelen om stikstofreductie of natuurherstel te realiseren.

3.13 Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Tabel 14 Ombuigingsmaatregelen: Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
Werkloosheid								
1	Uitkeringshoogte WW naar 60 procent		2	- 470	- 495	- 505	- 495	t+5
2	Uitkeringshoogte WW eerste twee maanden naar 70 procent		2	- 40	- 45	- 50	- 50	t+4
3	Getrapte uitkeringshoogte WW		2	- 205	- 215	- 220	- 215	t+5
4	Duurverkorting WW naar 12 maanden		2	3	- 35	- 285	- 725	t+7
5	Duurverkorting WW naar 18 maanden		2	3	- 15	- 130	- 260	t+6
6	WW korter, hoger en getrap		2	315	300	50	- 395	t+7
7	Opbouw WW-recht naar halve maand per gewerkt jaar*			3	2	- 3	- 615	t+51
8	Afschaffen IOAZ*			- 20	- 20	- 20	- 20	t+2
9	Afschaffen IOAW			- 100	- 90	- 90	0	t+10
10	Afschaffen Bbz*			- 30	- 30	- 30	- 30	t+1
11	Bijstand verlagen met 1 procentpunt*			- 150	- 150	- 150	- 180	t+26
12	Geen vakantietoeslag in de bijstand*			- 90	- 190	- 280	- 550	t+26
13	Alle vrijlatingen in de bijstand afschaffen		- 23	- 25	- 25	- 30	- 80	t+25
14	Langdurigheidskorting van 5 procent in de bijstand na drie jaar*			- 280	- 280	- 280	- 350	t+26
Arbeidsmarkt en re-integratie								
15	Alleen recht op STAP t/m mbo-4*		95	- 100	- 100	- 100	- 100	t+2
16a	Verlaging bedragen loonkostenvoordelen (LKV) met 10 procent				- 25	- 25	- 25	t+4
16b	LKV harmoniseren op 2000 euro				- 65	- 65	- 65	t+3
16c	LKV Ouderen naar 2000 euro				- 45	- 45	- 45	t+3
16d	LKV afschaffen				- 280	- 285	- 285	t+4
16d.i	LKV Ouderen afschaffen				- 85	- 85	- 85	t+3
16d.ii	LKV arbeidsgehandicapten (en herplaatsing arbeidsgehandicapten) afschaffen				- 25	- 25	- 25	t+3
16d.iii	LKV Banenafpraak afschaffen				- 165	- 170	- 170	t+4
17	Korting re-integratiebudget UWV (trajecten Wajong)	- 16	- 17	- 16	- 15	- 15	0	t+7
18	Geen re-integratie voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten		- 15	- 30	- 30	- 30	- 30	t+0
19a	Stopzetten financiering re-integratie door gemeenten		- 635	- 640	- 645	- 675	- 855	t+26
19b	Korting re-integratiebudget gemeenten van 10 procent		- 60	- 60	- 65	- 65	- 85	t+26
Arbeidsongeschiktheid en ziekwet								
20	Verlaging ZW-uitkering naar 70 procent WML			- 90	- 165	- 180	- 180	t+37
21	Verplicht eigenrisicodragerschap voor ZW			- 20	- 40	- 55	- 95	t+37
22	Anticumulatie Ziekwet/WW		3	- 20	- 45	- 55	- 125	t+37
23	Verruiming aantal wachtdagen ZW		1	- 3	- 5	- 6	- 6	t+37
24	Maatmanloon maximeren op maximumdagloon*			- 3	- 19	- 25	- 85	t+37
25	Afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten*			- 235	- 235	- 235	- 230	t+37
26	Aanpassing 3x3 criterium in de WIA		3	- 5	- 14	- 22	- 125	t+37
27	Deeltijdfictie bij beoordeling mate van arbeidsongeschiktheid			- 23	- 65	- 110	- 630	t+37
28	Aanpassen arbeidsongeschiktheidsklassen WGA 35-99			1	- 4	- 8	- 65	t+37
29	Verlaging uitkeringen WIA voor risque social*					- 19	- 1.000	t+37
30	Stress-gerelateerde klachten in WIA deels uitsluiten*					- 60	- 1.000	t+37
31	WIA op WML-niveau brengen			- 105	- 315	- 515	- 3.225	t+37
32	Samenwonende arbeidsongeschikten maximaal 150 procent uitkering*			3	- 25	- 30	- 95	t+37
33a	Verlaging alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering met 5 procent	8	12	- 435	- 520	- 570	- 1.013	t+37
33b	Verlaging alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering met 10 procent	8	12	- 875	- 1.045	- 1.140	- 2.020	t+37
34	Wajong-uitkering naar 70 procent van het WML			- 135	- 140	- 145	- 175	t+53
35	Wajong-uitkering conform bijstand tot 21 jaar			- 25	- 55	- 75	- 75	t+4
36	Wazo-uitkering maximeren voor uitkeringsgerechtigden		- 16	- 45	- 45	- 45	- 45	t+4
37	Stopzetten ESB-regeling*					- 13	- 13	t+4

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

AOW							
38	AOW: invoering kostendelersnorm*	- 80	- 170	- 260	- 360	- 400	t+37
39	AOW: dubbele AHK uit referentieminimumloon*	- 310	- 650	- 1.000	- 1.350	- 8.100	t+37
40	Individualisering AOW: alleenstaanden-AOW naar 50 procent van referentieminimumloon*	- 280	- 580	- 890	- 1.230	- 8.500	t+37
41	AOW- en pensioensleeftijd 1 jaar hoger		- 800	- 1.600	- 2.400	- 2.700	t+37
42	AOW: 1-op-1 koppeling AOW-leeftijd aan levensverwachting					- 3375	t+37
Kindregelingen							
43a	Verlagen kinderbijslag 0-11 jarigen*		- 395	- 395	- 400	- 400	t+4
43b	Afschaffen kindgebonden budget voor 12-15 jarigen*	- 8	- 90	- 90	- 90	- 90	t+3
43c	Verlaging alleenstaande ouderkop in het kindgebonden budget*	- 18	- 212	- 210	- 210	- 210	t+3
44	Naar een meer inkomensafhankelijke tegemoetkoming ouders	40	- 975	- 985	- 995	- 1.000	t+4
45	Kindgebonden budget: 1 jaar niet indexeren*	- 3	- 40	- 40	- 40	- 40	t+5
46	Kinderopvangtoeslag: 1 jaar niet indexeren max. uurprijs	- 18	- 230	- 280	- 320	- 320	t+4
47	Kinderbijslag voor maximaal 3 kinderen*		- 100	- 100	- 100	- 100	t+4
48	Halveren van alleenstaande ouderkop in het kindgebonden budget*	- 45	- 550	- 545	- 550	- 550	t+4
49	Verlagen AKW-bedragen met ca. 7 procent		- 280	- 280	- 280	- 280	t+3
50	Verlagen kinderopvangtoeslag	- 6	- 80	- 100	- 115	- 115	t+4
Anw							
51	Beperken duur van de Anw-uitkering tot 1 jaar		- 10	- 35	- 35	- 160	t+17
52	Verrekenen van alle inkomsten in de Anw	- 1	- 6	- 10	- 13	- 25	t+17
53	Beperken doelgroep met minderjarig kind in de Anw (tot 5 jaar)	- 5	- 15	- 25	- 30	- 80	t+17
54	Afschaffen Anw voor nieuwe instroom	- 15	- 40	- 60	- 80	- 185	t+17
55	Afschaffen ANW-tegemoetkoming	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	t+17
Overig							
56	Verlagen maximumdagloon tot modaal loon	2	- 120	- 645	- 910	- 1.895	t+37
57a	Niet-indexeren WML (incl. doorwerking uitkeringen)		- 1.000	- 1.000	- 1.000	- 950	t+37
57b	Niet-indexeren WML (incl. doorwerking uitkeringen excl. AOW)		- 500	- 450	- 450	- 300	t+37
58a	Verlagen WML met 5 procent (incl. doorwerking uitkeringen)		- 3.000	- 3.000	- 3.000	- 2.800	t+37
58b	Verlagen WML met 5 procent (excl. doorwerking uitkeringen)		- 13	- 21	- 25	- 25	t+4
59a	Afschaffen van de netto-netto koppeling tussen het WML en de minimum sociale zekerheidsuitkeringen		- 45	- 75	- 110		
59b	Afschaffen van de netto-netto koppeling incl. AOW		- 855	- 1.495	- 2.165		

* Reeksen zijn niet geactualiseerd

Werkloosheid

1. Uitkeringshoogte WW naar 60%

Deze maatregel verlaagt de WW-uitkeringshoogte van 75 procent in de eerste twee maanden en 70 procent daarna, naar 60 procent van het dagloon. Het verlagen van de WW-uitkeringshoogte resulteert in een besparing en vergroot tevens de prikkel voor mensen in de WW om werk te zoeken, waardoor het naar verwachting een positief effect heeft op de werkgelegenheid. Tegelijkertijd vermindert deze maatregel de inkomensbescherming voor mensen die werkloos raken. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 januari 2025 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten mee. Ook is het effect van de doorwerking van deze maatregelen op de loongerelateerde fase van de WIA nog niet meegenomen. Verder geldt de aangepaste uitkeringshoogte uitsluitend voor nieuwe instroom vanaf de ingangsdatum. In 2027 valt iedereen onder het nieuwe regime.

2. Uitkeringshoogte WW eerste twee maanden naar 70%

Momenteel is de WW-uitkering in de eerste twee maanden 75 procent van het oude loon, daarna wordt het teruggebracht naar 70 procent. Met deze maatregel wordt de uitkeringshoogte vanaf de start van de uitkering 70 procent van het oude loon. Hiermee verdwijnt de getrapte structuur van de uitkeringshoogte uit de WW. Naar verwachting heeft de teruggang van 75 procent naar 70 procent na twee maanden slechts een beperkt activerende werking. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 januari 2025 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten mee. Ook is het effect van de doorwerking van deze maatregel op de loongerelateerde fase van de WIA nog niet meegenomen. Verder geldt de aangepaste uitkeringshoogte uitsluitend voor nieuwe instroom vanaf de ingangsdatum.

3. Getrapte uitkeringshoogte WW

Deze maatregel verlaagt de uitkeringshoogte na twee maanden van 75 procent en vier maanden van 70 procent (in totaal zes maanden) naar 60 procent van het dagloon. De eerste zes maanden blijft de systematiek gelijk. Het doel van het inbouwen van extra treden is om werklozen te activeren om naar nieuw werk te zoeken. Gedragseconomie voorspelt dat het vooruitzicht van een verlaging van de uitkering leidt tot extra inspanningen tot werkhervatting (verliesaversie). Ook het CPB gaat uit van een positief werkgelegenheidseffect als gevolg van deze maatregel. Er is overigens nog beperkt bewijs voor de activerende werking van een getrapte structuur. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 januari 2025 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten mee. Ook is het effect van de doorwerking van deze maatregelen naar de loongerelateerde fase van de WIA nog niet meegenomen. Verder geldt de aangepaste uitkeringshoogte uitsluitend voor nieuwe instroom vanaf de ingangsdatum. In 2027 valt iedereen onder het nieuwe regime.

4. Duurverkorting WW naar 12 maanden

Deze maatregel verkort de maximale WW-duur stapsgewijs van 24 naar 12 maanden. De afbouw is één maand per kwartaal, hetzelfde afbouwtempo dat gebruikt is in de Wet werk en zekerheid. Deze WW-duurverkorting resulteert in een besparing en heeft tevens een positief effect op de werkgelegenheid. Tegelijkertijd vermindert deze maatregel de inkomensbescherming voor mensen die werkloos raken. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 januari 2025 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten mee. Het effect van deze maatregel op de loongerelateerde fase van de WIA is wel meegenomen. Verder geldt de aangepaste uitkeringsduur uitsluitend voor nieuwe instroom vanaf de ingangsdatum.

5. Duurverkorting WW naar 18 maanden

Deze maatregel is vergelijkbaar met de voorgaande. Het verschil is dat de maximale WW-duur met zes maanden in tegenstelling tot 12 maanden wordt ingekort.

6. WW korter, hoger en getrap

Met deze maatregel verandert de duur, de hoogte en de getrapte structuur van de WW. De duur wordt teruggebracht van maximaal twee jaar naar maximaal één jaar. Daar staat tegenover dat de uitkering hoger wordt. Er worden ook meer treden in de uitkeringshoogte ingebouwd: men gaat van 90 procent van het oude loon in de eerste twee maanden van de uitkering, naar 80 procent in de vier maanden daaropvolgend, en tenslotte naar 70 procent in het laatste half jaar. In de eerste jaren domineert de verhoging

van de uitkering de budgettaire reeks. Richting 2030 groeit het effect van de duurverkorting in, totdat deze groter is dan het effect van de uitkeringsverhoging. Het CPB gaat uit van een positief effect op de werkgelegenheid als gevolg van deze maatregel. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 januari 2025 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten mee. Het effect van deze maatregel op de loongerelateerde fase van de WIA is wel meegenomen. Verder geldt de aangepaste uitkeringshoogte uitsluitend voor nieuwe instroom vanaf de ingangsdatum.

7. Opbouw WW-recht naar halve maand per gewerkt jaar

Vanaf de ingangsdatum van deze maatregel geeft ieder jaar arbeidsverleden recht op een halve maand WW, met behoudt van een minimum uitkeringsduur van drie maanden. Deze maatregel zorgt ervoor dat mensen minder WW-rechten opbouwen en komt dus in feite neer op een duurverkorting. Het resultaat is een budgettaire besparing en een gunstig effect op de werkgelegenheid, en tevens een vermindering van de inkomensbescherming voor mensen die werkloos raken. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 januari 2027 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten mee. Het effect van deze maatregel op de loongerelateerde fase van de WIA is wel meegenomen. Deze maatregel gaat later in dan de WW-maatregelen hiervoor, omdat de opgebouwde WW-rechten van 2026 behouden blijven. Verder gelden de aangepaste opbouw regels uitsluitend voor arbeidsjaren vanaf 2027.

8. Afschaffen IOAZ

De IOAZ-uitkering is voor oudere zelfstandig ondernemers die te weinig inkomsten uit hun eigen bedrijf hebben. Nadat zij hun bedrijf hebben beëindigd vult de IOAZ-uitkering het inkomen en dat van een eventuele partner aan tot bijstandsniveau. Wanneer deze uitkering wordt afgeschaft, komen oudere zelfstandig ondernemers sneller in de bijstand terecht. Dit effect is meegenomen in de budgettaire reeks, waarbij de aannahme is gedaan dat 50 procent van de ouderen in de bijstand terecht komt.

9. Afschaffen IOAW

De IOAW-uitkering is voor mensen die vóór 1 januari 1965 zijn geboren en na hun 50e jaar werkloos zijn geworden. De IOAW-uitkering zorgt voor een inkomen op (tenminste) het bijstandsniveau, inclusief eventuele partner. De IOAW-uitkering kan worden aangevraagd als een WW-uitkering is afgelopen. Wanneer deze uitkering wordt afgeschaft, zullen meer oudere werklozen in de bijstand terechtkomen. Dit effect is meegenomen in de budgettaire reeks.

10. Afschaffen Bbz

De bijstand voor zelfstandigen (Bbz) is van toepassing voor zelfstandig ondernemers die financiële ondersteuning nodig hebben. Dit kan zowel in levensonderhoud als leningen zitten. Motivatie voor het afschaffen van de Bbz kan zijn dat de overheid geen private kredietverstrekker hoeft te zijn. Wanneer de Bbz wordt afgeschaft zijn ondernemers aangewezen op de bijstand of de IOAZ, waarbij ze hun bedrijf moeten opzeggen (dit hoeft binnen de Bbz niet). Levensvatbare bedrijven die geen financiering op de private markt kunnen vinden worden zo alsnog beëindigd.

11. Bijstand verlagen met 1%-punt

Met deze maatregel dalen alle bijstandsnormen met 1 procentpunt; voor stellen daalt de uitkering met 2 procentpunt. Onder de bijstand valt ook de AIO (Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen), die normbedragen zijn tevens met 1 procentpunt gedaald. Er is geen rekening gehouden met

gedragseffecten. Er is gerekend met de effecten voor de bruto-uitgaven (inclusief vakantietoeslag). Dat houdt in dat er minder belasting wordt betaald. Aan de inkomstenkant leidt dat tot minder inkomsten. Dit is niet in deze berekening meegenomen.

12. Geen vakantietoeslag in de bijstand

Bij de bijstand wordt op dit moment maandelijks 5 procent opgebouwd en als vakantietoeslag uitgekeerd in juni. Onder de bijstand valt ook de AIO, daar wordt de vakantietoeslag ook afgeschaft. Er is gerekend met een ingroeipad van 1 procentpunt per jaar. Na vijf jaar is de volledige vakantietoeslag afgeschaft. Er is geen rekening gehouden met gedragseffecten. Er is gerekend met de effecten voor de bruto-uitgaven. Dat houdt in dat er minder belasting wordt betaald. Aan de inkomstenkant leidt dat tot minder inkomsten. Dit is niet in deze berekening meegenomen.

13. Alle vrijlatingen in de bijstand afschaffen

Op dit moment kent de bijstand meerdere vrijlatingen: een tijdelijke vrijlating voor iedere bijstandsgerechtigde die begint met werken en langere vrijlatingen voor medisch-urenbeperkten en alleenstaande ouders. Met het wetsvoorstel Breed Offensief wordt ook een vrijlating voor mensen met loonkostensubsidie (LKS) geregeld. Daar wordt al rekening mee gehouden in de budgettaire reeks. Als alle vrijlatingen voor bijstandsgerechtigden onder de AOW-leeftijd geschrapt worden, leidt dit tot een besparing omdat de uitkering voor deze mensen daalt. Dit geldt niet voor de AIO. Op de langere termijn kan dit ertoe leiden dat minder bijstandsgerechtigden gaan werken, omdat werken in mindere mate loont. Met deze gedragseffecten is geen rekening gehouden. Als deze gedragseffecten (minder werken) wel worden meegenomen valt de besparing lager uit of slaat het om in een intensivering.

14. Langdurigheidskorting van 5% in de bijstand na drie jaar

Wanneer iemand langer dan drie jaar in de bijstand zit, wordt de bijstandsnorm met 5 procent verlaagd. Dit kan een extra prikkel opleveren voor mensen in de bijstand om op zoek te gaan naar betaald werk. De bijstandsnorm is een percentage van het netto minimumloon voor mensen vanaf 21 jaar tot de AOW-leeftijd. Met dit voorstel wordt het normbedrag na drie jaar uitkering met 5 procent verlaagd. Voor gehuwden of samenwonenden is het normbedrag eerst 100 procent van het netto minimumloon en voor alleenstaanden 70 procent van het netto minimumloon. Na drie jaar wordt het normbedrag verlaagd tot 95 procent voor gehuwden of samenwonenden en 67 procent voor alleenstaanden. Voor bijstandsgerechtigden met een of meerdere kostendelers gelden afwijkende bijstandsnormen, ook hun bijstandsnorm wordt na drie jaar met 5 procent verlaagd.

Arbeidsmarkt en re-integratie

15. Alleen recht op STAP t/m mbo-4

Met de STAP-regeling (Stimulans Arbeidsmarktpositie) kan iedereen een subsidie van maximaal 1000 euro per jaar ontvangen voor scholing en ontwikkeling. Deze maatregel combineert een verlaging van het budget met het meer richten van de subsidie. Bij deze maatregel wordt het enkel mogelijk om gebruik te maken van de STAP-regeling als de ontvanger van de subsidie een opleidingsniveau heeft van maximaal mbo-4. Op deze manier wordt het STAP-budget gericht ingezet voor groepen die meer baat

hebben bij om- of bijscholing. Ook is de kans dat de overheid met het STAP-budget private investeringen in scholing verdringt hierdoor kleiner. Evenwel blijft het ook bij een meer gericht STAP-budget mogelijk dat de vraag structureel hoger is dan het beschikbare budget.

16. Maatregelen LKV inleiding

De Loonkostenvoordelen (LKV's) zijn tegemoetkomingen in de loonkosten voor werkgevers als zij specifieke groepen met minder kansen op de arbeidsmarkt in dienst nemen. De LKV's bestaan sinds 2018 en zijn recent geëvalueerd op doeltreffendheid en doelmatigheid. Ombuigingen op de LKV's kunnen een negatief werkgelegenheidseffect hebben voor de specifieke doelgroepen, met name als het gaat om de duurzaamheid van banen. Maatregel a, b of c zijn eenvoudig door te voeren.

16a. Verlaging bedragen loonkostenvoordelen (LKV) met 10 procent

Er zijn vier soorten LKV, namelijk voor ouderen, arbeidsgehandicapten, de herplaatsing van arbeidsgehandicapten bij dezelfde werkgever en voor de doelgroep banenafpraak en scholingsbelemmerden. De maximale hoogte van de tegemoetkoming is op dit moment voor de eerste drie soorten LKV 6000 euro per werknemer per jaar en voor de laatste 2000 euro per werknemer per jaar. Een van de manieren om te buigen op de LKV's is door de tegemoetkomingen verder te verlagen, bijvoorbeeld met 10 procent.

16b. LKV harmoniseren op 2000 euro

Deze maatregel verlaagt de tegemoetkomingen die werkgevers ontvangen als zij iemand uit de doelgroepen LKV Ouderen en LKV (Herplaatsen) Arbeidsgehandicapten aannemen. Het maximale bedrag per persoon per jaar wordt geharmoniseerd op 2000 euro, zoals nu al geldt voor het LKV Banenafpraak. Een dergelijke maatregel zorgt voor een gelijk spelveld tussen de verschillende LKV doelgroepen, die allemaal minder kansen op de arbeidsmarkt hebben, wat de uitlegbaarheid vergroot.

16c. LKV's Ouderen naar 2000 euro

Deze maatregel is vergelijkbaar met maatregel 16b, maar verlaagt enkel de tegemoetkomingsbedragen van de LKV Ouderen. Uit de evaluatie van de loonkostenvoordelen blijkt dat de baankans van de doelgroep niet significant toeneemt als gevolg van het LKV Ouderen. Het LKV Ouderen wordt geharmoniseerd met de bedragen geldend voor het LKV Banenafpraak. De bedragen voor het LKV (Herplaatsen) Arbeidsgehandicapten blijven gelijk.

16d. LKV afschaffen

Het afschaffen van alle of aparte LKV's is op zijn vroegst mogelijk per 2025. De Belastingdienst betaalt de LKV-bedragen uit, en doet dit in het jaar nadat het recht erop is vastgesteld. Vandaar dat de besparing één jaar na de afschaffing optreedt. Bij volledige afschaffing van de LKV's wordt er ook op uitvoeringskosten bespaard. Dit is nog niet meegenomen in de budgettaire reeks. Als het LKV Banenafpraak wordt afgeschaft, heeft dat ook gevolgen voor het wetsvoorstel Vereenvoudiging banenafpraak en quotumregeling. In dit wetsvoorstel wordt het LKV Banenafpraak gebruikt als instrument waarmee de bonus wordt verstrekt in de vernieuwde quotumregeling.

17. Korting re-integratiebudget UWV (trajecten Wajong)

Het re-integratiebudget voor Wajongers loopt langzaam af doordat de nieuwe instroom van de Wajong is beperkt tot jongeren zonder arbeidsvermogen (waar geen re-integratie voor nodig is). Een deel van het re-integratiebudget van het UWV gaat dus over naar de gemeenten. Niet bewezen is

dat activering voor alle Wajongers een doelmatig instrument is. Door de korting worden de mogelijkheden van het UWV om Wajongers te activeren beperkt. Het bedrag is taakstellend gekozen, de daarmee samenhangende stijging van de uitkeringslasten en het wegvallen van positieve neveneffecten van werk (zoals gezondheid en geluk) zijn daarbij niet meegenomen.

18. Geen re-integratie voor gedeeltelijk arbeidsongeschikten

Het UWV heeft de taak om mensen die een gedeeltelijke arbeidsongeschiktheidsuitkering (WIA/WAO/WAZ/ZW/MW) krijgen, te begeleiden naar werk, o.a. door de inkoop van re-integratietrajecten voor deze doelgroep. Het schrappen van deze taak zorgt voor een besparing op de uitvoeringskosten van circa 30 miljoen euro structureel. De daarmee samenhangende stijging van de uitkeringslasten is in deze raming meegenomen.

19a. Stopzetten financiering re-integratie door gemeenten

Met deze maatregel wordt het re-integratiebudget dat gemeenten ontvangen voor de doelgroep Participatiewet afgeschaft. De Wet Sociale Werkplaats en het beschut werk blijft wel behouden. De gemeente levert verder geen dienstverlening meer op terrein van participatie.. De bijstandsuitkering is een vangnet dat wordt geboden door de maatschappij, waardoor maximale eigen inzet van mensen om weer aan het werk te gaan, gezien kan worden als een maatschappelijke plicht. Deze maatregel kan leiden tot minder uitstroom uit de bijstand. Aangezien de uitstroom momenteel al relatief laag is voor de groep die langdurig in de bijstand zit, zal het effect voor deze groep mogelijk beperkt zijn. Voor nieuwe instroom in de bijstand zal het effect mogelijk groter zijn; minder participatie kan het gevolg zijn. Gemeenten die alsnog re-integratieactiviteiten willen uitvoeren, hebben hier beleidsvrijheid toe. Zij moeten dit dan wel zelf financieren. Deze maatregel vergt afschaffing van de wettelijke taak die gemeenten nu hebben om re-integratiebeleid te voeren voor deze doelgroep.

19b. Korting re-integratiebudget gemeenten met 10 procent

Met deze maatregel wordt het re-integratiebudget dat gemeenten ontvangen voor de doelgroep Participatiewet met 10 procent gekort. De bijstandsuitkering is een vangnet dat wordt geboden door de maatschappij, waardoor maximale eigen inzet van mensen om weer aan het werk te gaan, gezien kan worden als een maatschappelijke plicht. Gemeenten moeten met deze korting scherpere keuzes maken over de inzet van het beschikbare budget; ook kan deze maatregel leiden tot minder uitstroom uit de bijstand. Aangezien de uitstroom momenteel al relatief laag is voor de groep die langdurig in de bijstand zit, zal het effect voor deze groep mogelijk beperkt zijn. Voor nieuwe instroom in de bijstand zal het effect mogelijk groter zijn; minder participatie kan het gevolg zijn. Bij deze variant geldt beleidsvrijheid van de gemeenten, dus zij kunnen er nog steeds voor kiezen om alsnog meer budget dan vanuit het Rijk ontvangen hieraan te besteden. Zij moeten dit dan op andere wijze financieren.

Arbeidsongeschiktheid en Ziektewet

20. Verlaging ZW-uitkering naar 70% WML

Met deze maatregel wordt de hoogte ZW/BW-uitkering (bovenwettelijke uitkering) gemaximeerd op het sociaal minimum. Deze maatregel treft een groot deel van de ZW-gerechtigde populatie en in relatieve zin vooral hogere inkomens. De verlaging van de uitkeringshoogte levert een besparing op in de uitkeringslasten ZW. Als invoeringsdatum is uitgegaan van 1 januari 2025. De maatregel haalt in 2060 zijn structurele opbrengst.

21. Verplicht eigenrisicodragerschap voor ZW

De ZW-uitkeringslasten worden nu door een stelsel van premies gefinancierd. Deze maatregel verplicht werkgevers van uitzendkrachten en einddienstverbanders om eigenrisicodragers te worden voor de kosten van Ziektewetuitkeringen. Dit leidt tot een schuif van circa 0,6 miljard euro van collectieve lasten naar individuele werkgevers. De verwachting is dat het introduceren van extra individuele werkgeversprijkkels leidt tot meer inspanningen van werkgevers om het ziekteverzuim van flexwerkers tegen te gaan. Hierdoor neemt ook het aantal langdurig arbeidsongeschikten af. Door de introductie van premiedifferentiatie voor grote(re) werkgevers met de invoering van de Wet BeZaVa (Wet beperking ziekteverzuim en arbeidsongeschiktheid vangnetters) is echter al een deel van de besparing op de uitkeringslasten bereikt. Als invoeringsdatum is uitgegaan van 1 januari 2025.

22. Anticumulatie Ziektewet/WW

Anticumulatie houdt in dat voor zieke werklozen en voor werknemers van wie de dienstbetrekking eindigt bij ziekte (uitzendkrachten en einddienstverbanders) de WW-periode doorloopt. Dat betekent dat personen na het verlaten van de ZW minder WW-rechten overhouden of zelfs niet meer in aanmerking komen voor een WW. Dit leidt tot een besparing op de WW en gedeeltelijke weglek naar de bijstand. Ook heeft de maatregel een doorwerking voor werklozen die in de WIA terechtkomen. Voor hen geldt dat de al genoten WW-duur in mindering wordt gebracht op de duur van de loongerelateerde uitkering in de WGA, waardoor personen eerder doorstromen naar de lagere vervolguitkering. Dit leidt tot een besparing op de WIA-uitkeringslasten en gedeeltelijke weglek naar de TW. Als invoeringsdatum is uitgegaan van 1 januari 2025.

23. Verruiming aantal wachtdagen ZW

De ZW/BW-uitkering gaat in dit geval pas in na drie dagen ziekte in plaats van twee. Voor uitzendkrachten geldt dat de eerste drie ziektedagen er geen recht bestaat op een uitkering of loondoorbetaling. Einddienstverbanders, waarvan het contract afloopt voor of gedurende de eerste drie ziektedagen, krijgen ook te maken met een uitbreiding van het aantal wachtdagen. De genoemde besparing heeft alleen betrekking op de ZW-lasten. De maatregel leidt ook tot een besparing bij werkgevers, voor zover dit niet wordt geregeld in cao's. Als invoeringsdatum is uitgegaan van 1 januari 2025.

24. Maatmanloon maximeren op maximumdagloon

Het maatmanloon (het laatstverdiende loon dat iemand had voordat hij/zij ziek werd) wordt voor de berekening van het AO-percentages gemaximeerd op het maximum dagloon in de WIA. Het maximum dagloon bedraagt ruim 60.000 op jaarbasis. Effect van de maatregel is dat personen met een maatmanloon boven het maximum dagloon eerder in een lagere arbeidsongeschiktheidsklasse vallen of in het geheel hun recht op een WIA-uitkering verliezen. De WIA dekt voor de groep die een loon heeft boven het maximale dagloon niet meer de volledige inkomensderving. In de raming is uitgegaan van invoering per 1 juli 2025 voor nieuwe ziektegevallen.

25. Afschaffing tegemoetkoming arbeidsongeschikten

(Gedeeltelijk) arbeidsongeschikten komen in aanmerking voor een tegemoetkoming van circa 187 euro netto per jaar (2022), als vergoeding voor de eventuele extra kosten die zij hebben als gevolg van hun ziekte of handicap. Deze AO-tegemoetkoming wordt afgeschaft. Dit heeft een (klein) negatief effect op het besteedbaar inkomen van (gedeeltelijk)

arbeidsongeschikten. Deze maatregel vergt een wetswijziging. Als invoeringsdatum gaan we uit van 1 januari 2025. Het is ook mogelijk enkel voor nieuwe instroom de AO-tegemoetkoming af te schaffen. De oploop naar het structurele besparingsbedrag verloopt dan langzamer.

26. Aanpassing 3x3 criterium in de WIA

Bij de vaststelling van het arbeidsongeschiktheidspercentage wordt gekeken naar het verschil tussen het loon dat men verdiende en het loon dat men nog kan verdienen. Het gaat bij dit laatste om algemeen geaccepteerde arbeid. Bij de in aanmerking te nemen arbeid wordt gekeken of er drie functies te vinden zijn die men nog zou kunnen vervullen. Deze functies moeten ieder tenminste drie arbeidsplaatsen vertegenwoordigen. Wanneer er geen drie functies geduid kunnen worden die minimaal drie arbeidsplaatsen vertegenwoordigen is men volledig arbeidsongeschikt. Door de eis van 3x3 te versoepelen tot een eis van drie functies met in totaal minimaal negen arbeidsplaatsen zullen minder mensen volledig arbeidsongeschikt worden verklaard. De aanpassing vergt aanpassing van het Schattingsbesluit (met voorhang in de Kamer). In de raming is uitgegaan van invoering per 1 januari 2025.

27. Deeltijdfictie bij beoordeling mate van arbeidsongeschiktheid

Op dit moment wordt er bij werkgevers nagevraagd of functies ook in deeltijd beschikbaar zijn. In dat geval komen functies in verschillende urenomvangs voor in het functiebestand. In de huidige arbeidsmarkt bestaan alle functies – in principe – in deeltijd. Vaak is de urenomvang onderdeel van onderhandeling tussen werkgever en werknemer. Daarnaast bestaat het recht op deeltijd werk met de Wet flexibel werken. Deze maatregel houdt in dat van alle functies in het CBBS wordt aangenomen dat ze ook in deeltijd bestaan. Hierdoor worden mensen met een urenbeperking (gemiddeld) meer arbeidsgeschikt verklaard.

28. Aanpassen arbeidsongeschiktheidsklassen WGA 35-99

De eis dat minstens 50 procent van de restverdiencapaciteit moet worden verdiend om in aanmerking te komen voor een loonaanvullingsuitkering gaat ook gelden voor mensen met een AO-percentages van 80-99 procent. Dit heeft effect in zowel de WGA als in de IVA (ook in de IVA zijn er gerechtigden die 80-99 procent arbeidsongeschikt zijn). De maatregel kan ertoe leiden dat een WIA-gerechtigde met een zeer beperkte restverdiencapaciteit een zeer grote financiële prikkel krijgt deze te benutten.

29. Verlaging uitkeringen WIA voor risque social

Een aantal (forse) besparingsopties is binnen de huidige vormgeving van de WIA niet mogelijk, omdat internationale verdragen bepalen dat voor beroepsrisico's bepaalde maatregelen niet mogen. Een oplossing hiervoor zou zijn binnen de WIA een onderscheid te maken tussen twee risico's: beroepsgerelateerd (risque professionnel) en niet-beroepsgerelateerd (risque social). Dit vergt een wetswijziging. Als het onderscheid wordt gemaakt, kan de uitkeringshoogte voor risque social gelijk worden aan het sociaal minimum (70 procent WML). Risque professionnel blijft gelijk aan de huidige WIA. Hiervoor is een stelselwijziging noodzakelijk, waarvan het beleids- en wetstraject geruime tijd vergt. Ook heeft de uitvoering tijd nodig om zich voor te bereiden op de wijziging (ontwikkeling lijst met beroepsziekten en aanpassing claimbeoordeling). Het ontwikkelen van een lijst met beroepsziekten kan lastig zijn, want sommige redenen voor arbeidsongeschiktheid zijn niet eenvoudig onder de noemer sociaal risico of beroepsrisico te brengen. In de raming is uitgegaan van invoering per 1 juli 2025. Vervolgens kan de wijziging alleen betrekking hebben op nieuwe

ziektegevallen. Het eerste effect is dan – vanwege twee jaar loondoorbetaling en aangenomen 12 maanden gemiddelde loongerelateerde fase – zichtbaar vanaf 1 juli 2027. De uitvoeringskosten zijn onzeker en afhankelijk van de precieze vormgeving van de maatregel.

30. Stress-gerelateerde klachten in WIA deels uitsluiten

Door stress-gerelateerde ziektebeelden uit te sluiten van de WIA, zou structureel mogelijk circa 1,0 miljard euro kunnen worden bespaard (op in totaal structureel circa 11,5 miljard euro aan WIA-uitgaven). Dit is een grove inschatting. Geestesziekten worden met deze maatregel niet uitgesloten van de WIA. Wel in de uitvoering kan het complex zijn om vast te stellen of klachten het gevolg zijn van stress of andere factoren (of een samenloop) en juridisch zal moeten worden bezien of een onderscheid op basis van ziektebeeld te rechtvaardigen valt. We weten uit het buitenland dat de toegankelijkheid tot AO-regelingen kan worden beperkt. Zo hanteren bijvoorbeeld Duitsland en Oostenrijk een limitatieve lijst waar stress-gerelateerde klachten niet op staan. In het buitenland is risqué professional en risqué social doorgaans ook gesplitst (zie maatregel 29). Invoering voor de nieuwe instroom is per 1 januari 2027.

31. WIA op WML-niveau brengen

De loonaanvullingsuitkering in de WGA wordt afgeschaft. Daarmee resteert nog de loongerelateerde uitkering (analoog aan de WW) en de daaropvolgende vervolguitkering (max. 70% WML). De uitkering in de IVA wordt verlaagd tot 75% van het WML. Ook in de IVA wordt allereerst een loongerelateerde periode ingevoerd analoog aan de WGA. Het afschaffen van een loongerelateerde periode in de WGA of het niet invoeren van deze periode in de IVA in combinatie met deze maatregel is niet mogelijk (of zinvol), omdat er dan recht ontstaat op WW in het begin van de WIA-uitkering. In de raming is rekening gehouden met een weglek naar de Toeslagenwet van 10%. Daarnaast kan er op verschillende manieren worden omgegaan met inkomstenverrekening:

1. Van elke verdiende euro wordt 70% op de uitkering van de uitkeringsgerechtigde gekort, zoals ook geldt in de bijstand en de WW.
2. Er vindt geen korting op de uitkering plaats zolang de arbeidsinkomsten niet groter zijn dan het verschil tussen het laatstverdiende loon en het minimumloon. Daarboven wordt 70% van elke verdiende euro gekort op de uitkering. Dit geeft een sterkere stimulans om te werken.

WIA-gerechtigden die na invoering van de maatregel ziek worden en later ook arbeidsongeschikt worden verklaard zullen een lagere uitkering ontvangen dan onder het huidige systeem. Gemiddeld is de uitkering circa 23% lager in de WGA 80-100 en circa 31% lager in de IVA.

32. Samenwonende arbeidsongeschikten maximaal 150 procent uitkering

In deze beleidsoptie wordt voor huishoudens met meer dan één WIA-uitkering de uitkeringshoogte beperkt tot 150 procent van een maximale uitkering. Elke persoon ontvangt dus 75 procent van zijn uitkering. Zowel uitvoeringstechnisch als juridisch kent deze maatregel belangrijke complicaties. Uitvoeringstechnisch speelt het punt dat het UWV zijn uitkeringen individueel registreert en geen zicht heeft op het inkomen van partners, tenzij sprake is van een uitkering krachtens de Toeslagenwet. Juridisch is het ingewikkeld dat werknemers individueel premie betalen over hun loon en dat vervolgens hun uitkering mede wordt bepaald op basis van een

eventuele uitkering van hun partner. Dit staat op gespannen voet met het verzekeringskarakter van de WIA. Invoering is op zijn vroegst mogelijk per 1 juli 2025.

33a Verlaging alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering met 5 procent

Verlaging van alle AO (WAO, WAZ, IVA, WGA, Wajong) en ZW-uitkeringen waarvan het niveau nu nog 75 procent van de grondslag betreft naar 70 procent en waarvan het niveau 70 procent van de grondslag betreft naar 65 procent. Dit vergt wetswijzigingen. In de raming is uitgegaan van invoeringsdatum van 1 januari 2025. Er zijn enkele belangrijke aandachtspunten bij deze maatregel:

1. De maatregel wordt in de WGA actief in de loongerelateerde fase. Dit heeft consequenties voor de WW (gelijkmatig verlagen of aanvulling vanuit WW toestaan) die niet zijn meegenomen in de raming.
2. In de raming is rekening gehouden met hogere uitgaven in de TW (Toeslagenwet) door uitkeringen onder het sociaal minimum.
3. Voor de WAO en WAZ geldt een overgangstermijn van zes maanden.
4. De verlaging in de ZW-uitkering is niet doorgevoerd voor vrouwelijke werknemers die ziek zijn als gevolg van zwangerschap of bevalling, werknemers die tijdelijk niet kunnen werken als gevolg van orgaandonatie en personen die in aanmerking komen voor een no-riskpolis.

33b Verlaging alle AO-uitkeringen en ZW-uitkering met 10 procent

Zie toelichting bij 33a.

34. Wajong-uitkering naar 70% van het WML

Wajongers zonder arbeidsvermogen (duurzaam dan wel tijdelijk) krijgen 75 procent van het WML (wettelijk minimumloon) als uitkering. Met deze maatregel wordt dit teruggebracht naar 70 procent. Hiermee wordt de uitkering binnen de Wajong gelijkgetrokken met die binnen Participatiewet. Dit raakt mogelijk aan het VN-verdrag Handicap, waardoor een gegronde reden nodig is om deze besparing door te voeren. Met de hier voorgestelde uitwerking wordt ruim twee jaar voorbereidingstijd gegeven op de teruggang in inkomsten. Eventueel is het mogelijk ook een bepaald overgangsrecht op te nemen.

35. Wajong-uitkering conform bijstand tot 21 jaar

In de bijstand geldt tot 21 jaar een lagere uitkering in verband met de onderhoudsplicht van ouders. In de Wajong is de uitkeringshoogte tot 21 jaar afhankelijk van het geldende wettelijk minimumjeugdloon. Met deze maatregel wordt een verlaging van de hoogte van de uitkering in de Wajong tot 21 jaar gerealiseerd voor nieuwe instroom. Redenering achter de maatregel is dat tot 21 jaar ouders een verantwoordelijkheid hebben voor hun kinderen.

36. Wazo-uitkering maximaleren voor uitkeringsgerechtigden

Vrouwen die met zwangerschaps- en bevallingsverlof (Wazo) gaan en een uitkering hebben (WW, WIA of Ziektewet), hebben volgens de Wazo recht op 100 procent van het laatstverdiende loon (tot het maximale dagloon). In de WW, WIA of ziektewet ontvangen zij 75 of 70 procent of een lager percentage afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid. Met deze

maatregel ontvangen vrouwen in een uitkeringssituatie geen hogere uitkering (gebaseerd op het voormalig loon) als zij zwanger of net bevallen zijn

37. Stopzetten ESB-regeling

De subsidieregeling voor scholing en re-integratie van personen met arbeidsbeperkingen en ernstig scholingsbelemmerden (ESB-regeling) maakt onderdeel uit van het re-integratiebudget van de Wajong. Het zorgt ervoor dat ernstig gehandicapte jongeren naar aangepaste scholingsinstellingen kunnen. Deze instellingen staan verspreid over het land en bedienen daarmee effectief voornamelijk de directe omgeving. De huidige subsidieperiode loopt tot 2024. Met deze maatregel wordt de subsidie per 2024 niet voortgezet, waardoor er een besparing is te realiseren per 2027.

AOW

38. AOW: invoering kostendelersnorm

Op dit moment kent de AOW niet de kostendelersnorm zoals deze wordt toegepast in andere socialezekerheidsregelingen. Met het invoeren van een generieke kostendelersnorm wordt deze uitzondering opgeheven. Dit betekent dat indien twee of meer meerderjarige personen die in dezelfde woning hun hoofdverblijf hebben, een AOW-uitkering volgens de kostendelersnorm van 50 procent van het minimumloon wordt uitgekeerd. Het is niet relevant of men voor elkaar zorgt. Er wordt geen uitzondering gemaakt voor eerstegraad bloedverwanten. Voor invoering is een wetswijziging nodig. Indien wel een uitzondering wordt gemaakt voor eerstegraads bloedverwanten, levert de maatregel structureel 18 miljoen euro op.

39. AOW: dubbele AHK uit referentieminimumloon

De hoogte van de minimumuitkeringen is gekoppeld aan het zogeheten referentieminimumloon. Voor de AOW wordt nu gerekend met een dubbele algemene heffingskorting, waardoor het referentieminimumloon voor de AOW hoger ligt en de netto AOW-uitkering ook. In alle andere socialezekerheidsregelingen wordt er geen rekening gehouden met een dubbel recht op algemene heffingskorting. Om deze reden is de AOW dus hoger dan bijvoorbeeld de AIO (Aanvullende Inkomensvoorziening Ouderen). In deze beleidsvariant wordt de dubbele algemene heffingskorting bij de AOW in 20 jaar teruggebracht naar eenmaal de algemene heffingskorting. De redenering kan zijn dat uitkeringen die een minimuminkomen moeten bieden allemaal dezelfde hoogte zouden moeten hebben. Met deze maatregelen wordt de AOW op hetzelfde niveau gebracht als de AIO en worden de uitkeringen op minimumniveau allen op eenzelfde wijze afgeleid van het referentieminimumloon. Deze maatregel leidt tot lagere AOW-uitgaven omdat de AOW-uitkering minder wordt verhoogd. Dat leidt tot een daling van de AOW-uitkering in reële termen. De uitgaven aan bijstand voor personen vanaf de AOW-leeftijd (AIO) zal toenemen voor mensen met een onvolledige AOW. Voor de aanpassing is een wetswijziging nodig.

40. Individualisering AOW: alleenstaanden-AOW naar 50 procent van referentieminimumloon

De individualisering wordt vormgegeven door de netto AOW-uitkering van alleenstaanden in twintig jaar terug te brengen van 70 procent van het referentieminimumloon naar 50 procent. Deze maatregel voorziet in een gelijke behandeling van individuen, ongeacht hun leefvorm. Hierdoor nemen de AOW-uitgaven af en verbetert het houdbaarheidssaldo. De uitgaven aan bijstand voor AOW-gerechtigden (AIO) nemen toe. Per saldo treedt een besparing op. Voor invoering is een wetswijziging nodig.

41. AOW- en pensioenleeftijd 1 jaar hoger

Deze maatregel gaat uit van een stapsgewijze verhoging van de AOW- en pensioenleeftijd met structureel één jaar bovenop de twee derde koppeling aan de levensverwachting die nu in de wet is vastgelegd. De AOW-leeftijd wordt tussen 2025 en 2027 met stappen van vier maanden per jaar extra verhoogd, zodat de AOW-leeftijd vanaf 2027 één jaar hoger is dan in het basispad. In 2060 komt de AOW-leeftijd dan naar verwachting uit op 70 jaar en 6 maanden. Door de maatregel dalen de AOW-uitgaven en nemen de uitgaven aan overige socialezekerheidsregelingen toe. De belasting en premie-inkomsten nemen toe. Per saldo treedt een besparing op. De maatregel verbetert het houdbaarheidssaldo met 0,3%-punt. Voor invoering is een wetswijziging nodig.

42. AOW: 1-op-1 koppeling AOW-leeftijd aan levensverwachting

Door deze maatregel zou de AOW-leeftijd 100 procent meestijgen met de levensverwachting. In het pensioenakkoord van 2019 is overeengekomen dat de koppeling van de AOW aan de levensverwachting wordt versoepeld van een een-op-een-koppeling tot een tweederdekoppeling. Deze maatregel voorziet in het invoeren van een een-op-een-koppeling, zodat met ingang van 2025 de stijging van de AOW-leeftijd gelijke tred houdt met de ontwikkeling van de levensverwachting. De geschatte AOW-leeftijd in 2060 komt daarmee uit op 70 jaar en 9 maanden. Hierdoor dalen de AOW-uitgaven en nemen de uitgaven aan overige socialezekerheidsregelingen toe. De belasting en premie-inkomsten nemen toe. Per saldo treedt een besparing op. De maatregel verbetert het houdbaarheidssaldo met 0,3%-punt. Op de korte termijn treedt geen besparing op, omdat de maatregel in deze periode niet afwijkt van het basispad. Voor invoering is een wetswijziging nodig.

Kindregelingen

43. Tegemoetkoming ouders meer in lijn met kosten kinderen

In de beleidsdoorlichting tegemoetkoming ouders is een variant uitgewerkt waarin de kostendekkendheid van de tegemoetkoming gelijkmatiger wordt verdeeld per kind en per leeftijdscategorie meer in lijn wordt gebracht met de kosten voor kinderen. Die variant bestaat uit verschillende deelmaatregelen. Enkele hiervan worden onderstaand separaat uitgewerkt. Of de mate van tegemoetkoming in deze ombuigingsvarianten ouders nog voldoende financiële ruimte biedt voor de kosten van kinderen is vooral een politieke afweging. Hiervoor ontbreekt een vastgestelde norm. De groepen met het grootste risico op armoede (alleenstaanden en grote gezinnen met een laag inkomen) worden in deze varianten extra getroffen door de stapeling van besparingen. Naar mate het inkomen stijgt is het negatieve inkomenseffect kleiner, omdat de tegemoetkoming dan een kleiner aandeel in het inkomen inneemt.

43a. Verlagen kinderbijslag 0-11 jarigen met 47 euro per kwartaal

Eén van de deelmaatregelen is de verlaging van de kinderbijslag voor 0-11 jarigen met 47 euro per kwartaal. De inkomenseffecten zijn groter naar mate het gezin meer kinderen heeft in de betreffende leeftijd.

43b. Afschaffen van de WKB-verhoging voor 12-15 jarigen

Afschaffen van de WKB-verhoging voor 12-15 jarigen is één van de deelmaatregelen in de uitwerking voor een gelijkmatigere kostendekkendheid in de tegemoetkoming ouders. Deze deelmaatregel treft ouders met lage- en middeninkomensmens.

43c. Een verlaging van de alleenstaande ouder-kop in de WKB met 600 euro

Verlaging van de alleenstaande ouder-kop in de WKB met 600 euro is één van de deel-maatregelen in de uitwerking voor een gelijkmatigere kosten-dekkendheid in de tegemoetkoming ouders. Deze maatregel treft alleenstaande ouders. Deze groep heeft een bovengemiddeld risico op kinderarmoede.

44. Naar een meer inkomensafhankelijke tegemoetkoming ouders

Deze variant zet in op meer gerichte ondersteuning naar draagkracht. In de variant wordt de AKW fors verlaagd (-37 procent) en dit wordt deels teruggestuimd via de WKB (+25 procent, exclusief de alleenstaande ouderkop en de verhogingsbedragen naar leeftijdsklasse). Omdat per saldo wordt bezuinigd, neemt de tegemoetkoming ouders af. Daarbij vindt een herverdeling plaats van grote gezinnen naar kleine gezinnen en van hoge naar lage en middeninkomens. Verlaging van de AKW heeft een groter effect bij een lager inkomen (aandeel van de kinderbijslag in het totale inkomen is groter), maar dit wordt (deels) gecompenseerd door de verhoging van de WKB. In aanvulling op deze variant zou een versimpeling doorgevoerd kunnen worden door de AKW en WKB samen te voegen tot één inkomensafhankelijke kindregeling, en die onder te brengen bij één uitvoerder i.p.v. de huidige twee (nu de Belastingdienst en de SVB).

45. Kindgebonden budget 1 jaar niet indexeren

De bedragen van het kindgebonden budget worden in 2025 niet geïndexeerd. Hierdoor blijven de normbedragen voor het kindgebonden budget in 2025 op het niveau van 2024. Door de relatief geringe omvang van de maatregel zijn de (negatieve) inkomenseffecten beperkt. Het maximale recht op kindgebonden budget in 2025 voor een huishouden met twee kinderen is circa 2.530 euro voor een paar en 5.885 euro voor een alleenstaande. Bij niet-indexeren in 2025 komen de bedragen circa 30 en 65 euro lager uit.

46. Kinderopvangtoeslag: 1 jaar niet indexeren max. uurprijs en inkomensgrenzen

De maximum uurprijs wordt voor 1 jaar niet geïndexeerd. Verondersteld is dat kinderopvangorganisaties, in lijn met de kostenontwikkeling, hun uurprijzen wel verhogen. Dit heeft een beperkt negatief effect op toegankelijkheid en arbeidsparticipatie, met name voor lage inkomens omdat het deel boven de maximum uurprijs voor hen een groter deel uitmaakt van de netto kinderopvangkosten. De maatregel vergt zowel een wetswijziging als een wijziging van de AMvB en kan op zijn vroegst per 1 januari 2025 worden ingevoerd (dit vergt een zeer krappe planning).

47. Kinderbijslag voor maximaal 3 kinderen

In deze variant wordt de kinderbijslag met ingang van 2025 beperkt tot maximaal 3 kinderen. Circa 4% van het aantal gezinnen met recht op kinderbijslag wordt hierdoor geraakt. De systematiek van aflopende kindbedragen is niet aanwezig in de kinderbijslag, voor een vierde kind ontvangt een gezin evenveel kinderbijslag als voor het eerste, tweede of derde kind. Dit terwijl de kosten van een extra kind relatief afnemen omdat er zich schaalvoordelen voordoen. Deze variant heeft een negatief inkomenseffect op grote gezinnen. Bij deze variant zijn nog een aantal keuzes te maken over wanneer er precies sprake is van een 4e kind.

48. Halveren van alleenstaande ouderkop in het kindgebonden budget

Uit de beleidsdoorlichting blijkt dat de kostendekkendheid van de tegemoetkomingen voor ouders bij alleenstaanden fors hoger is dan bij paren. Om de kostendekkenheid meer in lijn te brengen kan het bedrag dat alleenstaanden extra krijgen, de alleenstaande ouderkop (alo-kop), verlaagd worden. In een nadere analyse naar de mate waarmee met de kindregelingen tegemoet wordt gekomen aan de kosten van kinderen en het risico op armoede bij diverse huishoudsamenstellingen¹⁹, bleek echter dat er voor alleenstaande ouders een goede balans is tussen de hoogte van de tegemoetkomingen en het beperken van het risico op armoede. Voor alleenstaande ouders is het armoederisico in absolute en relatieve zin hoog. Het verlagen van de alo-kop is dan ook niet in lijn met het terugdringen van kinderarmoede. In deze variant is de alo-kop met 50% verlaagd. Bij maximaal recht betekent dit een verlaging van circa 1.600 euro per jaar voor een alleenstaande. Het afschaffen van de alo-kop zorgt hiermee voor grote negatieve inkomenseffecten voor alleenstaande ouders (zowel bijstandsgerechtigden als werkenden met een laag- of middeninkomen) en treft hiermee huishoudens met een relatief hoog armoederisico. Naar mate het inkomen van de alleenstaande ouder stijgt is het inkomenseffect kleiner, omdat het kindgebonden budget dan een kleiner aandeel in het inkomen inneemt.

49. Verlagen AKW-bedragen met circa 7 procent

Voor het verlagen van de kindbedragen in de AKW is een wetswijziging nodig. Dit is mogelijk per 2025. Het verlagen van de kindbedragen met 7 procent levert structureel circa 285 miljoen euro op. Dit betekent dat de kindbedragen voor 0-5 jarigen, 6-11 jarigen en 12-17 jarigen op jaarbasis respectievelijk 70, 85 en 100 euro lager uitkomen. Voor een gezin met twee kinderen tussen de 6 en 11 jaar betekent dit een verlaging van 170 euro op jaarbasis. De koopkrachteffecten zijn relatief groter (negatiever) voor lage inkomens dan voor hoge inkomens.

50. Verlagen kinderopvangtoeslag

Bij deze variant krijgen alle werkende ouders vanaf 2025 een inkomensafhankelijke vergoeding van 95% (tot aan de maximum uurprijs) ofwel 1%-punt lager dan de 96% die is afgesproken als onderdeel van het koopkrachtpakket 2023. De maatregel levert structureel circa 115 miljoen euro op. Doordat de kinderopvangtoeslag over januari 2025 reeds in december 2024 wordt uitgekeerd, is er in dat jaar ook een beperkte besparing. De maatregel leidt tot een licht lager gebruik van kinderopvang, met name bij lage inkomens waar het vergoedingspercentage momenteel nog 96% bedraagt vanaf 2025.

Anw

51. Beperken duur van de Anw-uitkering tot 1 jaar

Bij deze variant krijgt de Anw-regeling het karakter van een gewenningsuitkering. De doelgroep en de overige voorwaarden blijven onveranderd. De maatregel heeft een licht positief effect op de werkgelegenheid, omdat nabestaanden worden gestimuleerd actief te worden op de arbeidsmarkt. Er zijn negatieve inkomenseffecten doordat de Anw-uitkering bruto circa 200 euro hoger is dan een bijstandsuitkering. Daarnaast kent de Anw veel

¹⁹ Kamerstukken II, 2019-2020, 30 982, nr. 52.

ruimere voorwaarden op het gebied van bijverdiensten, inkomen en vermogen dan de bijstand. De maatregel kent een oploop omdat deze gaat gelden voor nieuwe instroom.

52. Verrekenen van alle inkomsten in de Anw

Bij deze variant richt de regeling zich nog meer op nabestaanden die deze uitkering nodig hebben om over een minimumuitkering te beschikken. Alle typen inkomsten worden verrekend waarbij het niet uitmaakt of het inkomen uit arbeid, een andere uitkering, pensioenuitkering of private uitkering komt. Concreet houdt dit in dat het tweede pijler partnerpensioen verrekend wordt met de Anw-uitkering volgens de systematiek die gevolgd wordt bij de inkomsten uit arbeid, te weten 2/3 van de inkomsten boven 50% WML worden verrekend met de uitkering. De maatregel heeft een licht positief effect op de werkgelegenheid. Voor nabestaanden die onder het nieuwe regime instromen, geldt dat door de striktere inkomstenverrekening de Anw-uitkering lager uitvalt, of tot nihil wordt gereduceerd.

53. Beperken doelgroep met minderjarig kind in de Anw

Het recht voor nabestaanden met een minderjarig kind wordt beperkt, waarbij de duur van de uitkering wordt gekoppeld aan de leeftijd van het jongste kind, namelijk 5 jaar (aansluitend bij de participatiewet). Een alternatieve mogelijkheid zou zijn om dit te koppelen aan een leeftijd van bijvoorbeeld 12 jaar (kind gaat middelbaar onderwijs volgen en het is voor de ouder gemakkelijker om te participeren op de arbeidsmarkt). Dit alternatief zou structureel 58 miljoen euro opleveren. De maatregel heeft een licht positief effect op de werkgelegenheid. Nabestaanden met minderjarige kinderen worden, eerder dan in de huidige regeling, gestimuleerd om actief te worden op de arbeidsmarkt. Er zijn negatieve inkomenseffecten doordat de Anw-uitkering bruto circa 200 euro hoger is dan een bijstandsuitkering. Daarnaast kent de Anw veel ruimere voorwaarden op het gebied van bijverdiensten, inkomen en vermogen dan de bijstand.

54. Afschaffen Anw-regeling voor nieuwe instroom

Deze variant heeft als uitgangspunt dat iedereen kan werken of zich kan verzekeren. Een publieke nabestaandenregeling die een te verzekeren risico dekt voor de huidige doelgroep, is daarmee niet langer nodig. De maatregel heeft een positief effect op de werkgelegenheid, omdat nabestaanden worden gestimuleerd actief te worden op de arbeidsmarkt. Er zijn negatieve inkomenseffecten doordat de Anw-uitkering bruto circa 200 euro hoger is dan een bijstandsuitkering. Daarnaast kent de Anw veel ruimere voorwaarden op het gebied van bijverdiensten, inkomen en vermogen dan de bijstand.

55. Afschaffen Anw-tegemoetkoming

De Anw-tegemoetkoming is een toelage die alle Anw-gerechtigden sinds 2006 maandelijks naast hun uitkering ontvangen. De toelage bedraagt in 2022 17,90 euro per maand. Het afschaffen leidt tot een afname van de koopkracht van Anw-gerechtigden. Het afschaffen van de Anw tegemoetkoming vergt een wetswijziging.

Overig

56. Verlagen maximumdagloon tot modaal loon

De maatregel houdt in dat voor de werknemersverzekeringen, WW, ZW en WIA, de uitkeringshoogte niet wordt gebaseerd op het (maximum) dagloon (circa 4800 euro bruto per maand) maar maximaal op het modaal inkomen (circa 2800 euro bruto per maand). Het verlagen van het dagloon resulteert

in een budgettaire besparing en vergroot tevens de prikkel voor mensen in de WW om werk te zoeken. Tegelijkertijd vermindert deze maatregel de inkomensbescherming voor mensen die gebruik maken van (een van) de werknemersverzekeringen. Het geraamde budgettaire effect gaat uit van ingangsdatum 1 juli 2025 en neemt geen gedrags- en werkgelegenheidseffecten of het effect op de inkomstenkant van de begroting mee. Verder geldt de aangepaste uitkeringshoogte uitsluitend voor nieuwe instroom vanaf de ingangsdatum. In de WW en ZW wordt het structurele besparingsbedrag al gehaald in 2026, in de WIA duurt dit tot 2060.

57a. Niet-indexeren WML (incl. doorwerking uitkeringen)

Met deze maatregel wordt het wettelijk minimumloon (Wml) per 1 januari 2025 niet geïndexeerd. Hierdoor worden de uitkeringen die aan het Wml gekoppeld zijn automatisch ook niet geïndexeerd, dit betreft onder andere de AOW, bijstand en de Wajong. Niet-indexeren van het minimumloon is op grond van de wet niet mogelijk en vereist een wetswijziging, dit betekent dat invoering pas per 1 januari 2025 mogelijk is. De budgettaire opbrengst is in grote mate afhankelijk van de verwachte contractloonontwikkeling en is daarmee onzeker. Alleen het effect op de uitkeringslasten in de sociale zekerheid is meegenomen; eventuele werkgelegenheidseffecten of bijvoorbeeld het effect op de huur- en zorgtoeslag zitten niet in de raming.

57b. Niet-indexeren WML (incl. doorwerking uitkeringen excl. AOW)

Met deze maatregel wordt het wettelijk minimumloon (Wml) per 1 januari 2025 niet geïndexeerd. Zoals in de voorgaande maatregel aangegeven, is het niet-indexeren van het minimumloon op grond van de wet niet mogelijk, dat vereist een wijziging van de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag. Hierdoor worden de uitkeringen die aan het Wml gekoppeld zijn automatisch ook niet geïndexeerd, dit betreft onder andere de AOW, bijstand en de Wajong. Het is onder de huidige wet- en regelgeving tevens niet mogelijk de AOW uit te zonderen van het niet-indexeren. Hiervoor moet in de Algemene Ouderdomswet de koppeling met de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag worden aangepast. Ook zal er in dit geval een aanpassing nodig zijn om de indexatiesystematiek voor de AOW te regelen (bijvoorbeeld in de Algemene Ouderdomswet zelf). Dit vergt een wetswijziging waardoor invoering op zijn vroegst mogelijk is per 1 januari 2025. De budgettaire opbrengst is in grote mate afhankelijk van de verwachte contractloonontwikkeling en is daarmee onzeker. Alleen het effect op de uitkeringslasten in de sociale zekerheid is meegenomen; eventuele werkgelegenheidseffecten of bijvoorbeeld het effect op huur- en zorgtoeslag zitten niet in de raming.

58a. Verlagen WML met 5% (incl. doorwerking uitkeringen)

Met deze maatregel wordt het wettelijk minimumloon (Wml) met 5 procent verlaagd per 1 januari 2025. Hierdoor worden de uitkeringen die aan het Wml gekoppeld zijn automatisch ook verlaagd, dit betreft onder andere de AOW, bijstand en de Wajong. Ontkoppeling van het minimumloon met ontwikkeling van contractlonen, en dus een eventuele verlaging van het minimumloon, is slechts onder bepaalde voorwaarden mogelijk per AMvB. Er dient dan sprake te zijn van een bovenmatige loonontwikkeling en een ongunstige volumeontwikkeling in de socialezekerheidsregelingen, waarbij ook een verzwaarde procedure met voorhang is voorgeschreven. Een verlaging van het minimumloon zonder deze voorwaarden vergt een wetswijziging en is op zijn vroegst mogelijk per 1 januari 2025. Alleen het effect op de uitkeringslasten in de sociale zekerheid is meegenomen; eventuele werkgelegenheidseffecten of bijvoorbeeld het effect op de huur- en zorgtoeslag zitten niet in de raming.

58b Verlagen WML met 5% (excl. doorwerking uitkeringen)

Met deze maatregel wordt het wettelijk minimumloon (Wml) met 5 procent verlaagd per 1 januari 2025. Zoals in de voorgaande maatregel is aangegeven gelden hiervoor voorwaarden of is een wetswijziging nodig. Tegelijkertijd wordt met deze maatregel gepoogd de automatische doorwerking hiervan op de socialezekerheidsuitkeringen teniet te doen/ te minimaliseren. Dit is geen juridische sinecure en betekent een doorbreking van de koppelingssystematiek. Het grootste deel van de socialezekerheidsuitkeringen is op de een of andere manier gekoppeld aan de Wet minimumloon en minimumvakantiebijslag; hetzij aan het minimumloon per maand, het minimumloon per dag, de stijging van het minimumloon per maand/dag, etc. Deze koppeling zal in alle aan het Wml gekoppelde uitkeringswetten moeten worden aangepast. Een alternatief is het koppelen van de uitkeringsregelingen aan een referentieminimumloon. Dit referentieminimumloon wijkt dan af van het daadwerkelijke minimumloon, daarmee is deze optie wel lastig uitlegbaar. Voor deze optie is ook een wetswijziging nodig. Bij alle opties is de op dit moment aanwezige samenhang tussen de verschillende socialezekerheidswetten en het Wml een belangrijk aandachtspunt. Het is de vraag of met de benodigde aanpassingen in de socialezekerheidswetten de samenhang met het Wml kan worden gehandhaafd. Het budgettaire effect van deze maatregel betreft de lagere uitkeringslasten doordat minimumloonverdieners op een lager loonniveau zullen instromen in onder andere de WW, ZW, IVA en WGA.

59a. Afschaffen van de netto-netto koppeling tussen het WML en de minimum socialezekerheidsuitkeringen

De netto-nettokoppeling houdt in dat de nettobedragen in de Anw, AOW en bijstand meebewegen met de nettobedragen van het Wml (en dit werkt weer door in de brutobedragen). Met deze maatregel wordt de netto-netto-koppeling in de Anw en bijstand afgeschaft en vervangen door een 50 procent-koppeling aan de ontwikkeling van het brutominimumloon (uitkeringen stijgen met de helft van de ontwikkeling van het bruto WML). De netto-nettokoppeling in de AOW wordt buiten beschouwing gelaten. De juridische haalbaarheid van het schrappen van de huidige koppelingssystematiek van deze minimumuitkeringen is nog niet onderzocht. Deze maatregel vergt een wetswijziging en is op zijn vroegst mogelijk per januari 2025. De budgettaire opbrengst is in grote mate afhankelijk van de verwachte contractloonontwikkeling en is daarmee onzeker. De structurele besparing kan nog niet worden bepaald, omdat de besparing oneindig (jaar op jaar) cumuleert. Er is in de raming nog geen rekening gehouden met de afbouw van de dubbele heffingskorting in het referentieminimumloon. Deze zorgt momenteel reeds voor een lagere uitkomst uit de netto-netto-koppeling. Ook een eventueel effect op de toeslagen is niet meegenomen in de raming.

59b. Afschaffen netto-netto koppeling incl. AOW

Deze maatregel is hetzelfde als de voorgaande, maar dan met de AOW inbegrepen. Voor deze maatregel gelden dezelfde juridische kwesties als bij de voorgaande maatregel beschreven.

3.14 Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Inleiding

Een toekomstige bestendige zorg vergt verbetering van de organiseerbaarheid en betaalbaarheid. Als de zorgvraag zich op gelijke voet verder ontwikkelt moet een kwart van alle mensen in de zorg gaan werken om in 2040 nog aan de vraag te voldoen. Daarnaast zijn de reële uitgaven aan zorg in dat geval tegen die tijd verdubbeld ten opzichte van 2015. De meeste groei wordt verwacht in de uitgaven aan langdurige zorg en ondersteuning, een onderdeel van de zorg waaraan Nederland internationaal gezien het meeste geld uitgeeft.

Beheersing van de zorguitgaven is noodzakelijk voor een gelijke budgettaire behandeling van de verschillende collectieve sectoren en draagt bij aan de gezondheid van de Nederlandse overheidsfinanciën op de lange termijn. De zorguitgaven groeien bij ongewijzigd beleid de komende jaren sterker dan de economie, waardoor er minder middelen overblijven voor andere beleidsterreinen zoals onderwijs, sociale zekerheid en veiligheid of de lasten fors moeten worden verhoogd. In de zorgwetten is namelijk vastgelegd dat de zorg naar stand van de wetenschap en praktijk onderdeel uitmaakt van het pakket. Verbetering van kwaliteit van overheidsarrangementen in andere collectieve sectoren (zoals onderwijs en veiligheid) komt pas tot stand nadat de politiek heeft besloten tot toekenning van extra middelen. Om de integrale weging te waarborgen zou besluitvorming over extra middelen idealiter een politieke keuze zijn en geen automatisme. Het risico is dat een extra euro voor de zorg hierdoor in de budgettaire weging voorrang krijgt op een extra euro voor bijvoorbeeld onderwijs.

Er zijn verschillende typen maatregelen mogelijk om de groei van de zorguitgaven af te remmen. Allereerst is het mogelijk om de curatieve en langdurige zorg doelmatiger te organiseren. Dit kan bereikt worden door overheidsmaatregelen en/of door akkoorden met veldpartijen. Ten tweede zijn er besparingen mogelijk door om te buigen op via de begroting gefinancierde uitgaven. Ten derde kan het pakket van verzekerde zorg nauwer worden afgebakend. Tot slot is het mogelijk om de zorguitgaven te remmen door eigen betalingen in te voeren of te verhogen. Deze verschillende typen maatregelen zijn in het vervolg van deze ombuigingslijst nader uitgewerkt. Hierin zijn ook maatregelen opgenomen uit de [Brede maatschappelijke heroverweging 2 Naar een toekomstbestendig zorgstelsel](#) en [Zorgkeuzes in Kaart](#).

Overzicht maatregelen

Tabel 15 Ombuigingsmaatregelen: Volksgezondheid, Welzijn en Sport

Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	t+5	Struc.	Struc. In
I. Verbeteren doelmatigheid van het stelsel								
<i>Curatieve zorg</i>								
1	Afschaffen verplichte vergoeding niet-gecontracteerde zorg (ZiK M_105)*			- 300	- 300	- 300	- 300	t+3
2	Allocatieve normstelling via tarieven (BMH beleidsoptie 17)*		- 25	- 50	- 75	- 100	- 100	t+5
3	Medisch specialisten in loondienst (BMH beleidsoptie 19, ZiK M_37)	10	10	2000	- 330	- 340	- 340	t+5
4a	Afsluiten van nieuwe hoofdlijnenakkoorden A. Groei hoofdlijnensectoren naar demografische ontwikkeling plus loon- en prijsbijstelling*		- 206	- 439	- 675	- 918	- 918	t+5
4b	Afsluiten van nieuwe hoofdlijnenakkoorden B. Volumegroei gelijk aan het laatste jaar van de huidige hoofdlijnenakkoorden*		- 320	- 648	- 964	- 1295	- 1295	t+5
4c	Afsluiten van nieuwe hoofdlijnenakkoorden C. Groei hoofdlijnensectoren naar nominale bbp-ontwikkeling*		- 234	- 614	- 1076	- 1558	- 1558	t+5
5	Onafhankelijke indicatiestelling ongecontracteerde wijkverpleging*		- 158	- 158	- 158	- 158	- 158	t+2
6	Korting beschikbaarheidsbijdrage academische ziekenhuizen	- 75	- 75	- 75	- 75	- 75	- 75	t+1
7	Onderbrengen deel g-ggz bij Wmo (met doelmatigheidskorting 5%)	60	60	60	60	60	- 238	t+7
8	Terugbrengen tarieven informele zorg Zvw-pgb tot 15 euro		- 100	- 100	- 100	- 100	- 100	t+2
9	Aanpassen Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK M_92)*			- 50	- 50	- 50	- 50	t+3
10	Publieke en integrale bekostiging acute zorg (ZiK M_39)	20	20	55	38	0	- 105	t+9
11	Sluiting SEH in de nacht (ZiK M_40)				- 45	- 45	- 45	t+4
<i>Langdurige zorg en ondersteuning</i>								
12	Geen toegang tot de Wet langdurige zorg voor lichtere zorgzwaartes (ZiK M_19)		- 125	- 215	- 675	- 675	- 675	t+4
13	Extramurale ouderenzorg naar de Wmo en Zvw met korting van 25%	11	11	- 200	- 200	- 200	- 210	t+7
14	Ouderenzorg niet meer geleverd vanuit Wlz maar door gemeenten met doelmatigheidskorting van 10%	30	35	40	55	- 1190	- 1415	t+6
15a	Rekening houden met sociale context in de Wlz (BMH beleidsoptie 28B; variant A)	105	105	105	50	0	- 85	t+6
15b	De Wlz wordt een voorziening (BMH beleidsoptie 28B; variant B)	105	105	105	- 5	- 115	- 310	t+6
16	Zorgkantoren benchmarken op ingekochte leveringsvormen, deel ghz (afgeleid van ZiK M_30, variant B4)	45	45	45	45	17	- 165	t+9
17	Maatwerk PGB (BMH beleidsoptie 29)				- 35	- 70	- 110	t+5
18	Verlagen tarieven informele zorg Wlz-pgb tot 15 euro		- 235	- 235	- 235	- 235	- 235	t+2
19	Financiële blijk van waardering voor mantelzorgers afschaffen		- 130	- 130	- 130	- 130	- 130	t+2
20	Mondzorg niet langer bovenbudgettair vergoeden	- 5	- 9	- 9	- 9	- 9	- 9	t+2
21	Aanpassen personeelsnorm in Kwaliteitskader verpleeghuisczorg		- 500	- 500	- 500	- 500	- 500	t+2
22	Doorvoeren generieke korting gehandicaptenzorg	- 235	- 360	- 500	- 500	- 500	- 500	t+3
II. Pakketmaatregelen								
<i>Curatieve zorg</i>								
23	Hulpmiddelen uit basispakket (BMH beleidsoptie 37)		- 600	- 600	- 600	- 600	- 600	t+2
24	Pakketmaatregel huishoudelijke taken kraamzorg		- 54	- 54	- 54	- 54	- 54	t+2
25	Pakketmaatregel geneesmiddelen		- 250	- 250	- 250	- 250	- 250	t+2
26	Herinvoeren verzekeringsplicht SOV	- 36	- 36	- 36	- 36	- 36	- 36	t+1
27	Kraamzorg volledig uit basispakket (ZiK M_116, variant B)			- 355	- 355	- 355	- 355	t+3
28	Langdurige wijkverpleging vervalt als aanspraak in het basispakket Zvw (ZiK M_117)			- 400	- 850	- 1300	- 1700	t+6
29	Verkleining basispakket op basis van ziektelast			55	- 10	- 75	- 726	t+15
30	Een vaste eigen bijdrage van € 5 per uur, onafhankelijk van het inkomen (ZiK 68)		- 400	- 400	- 400	- 400	- 400	t+2
<i>Langdurige zorg en ondersteuning</i>								

Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	t+5	Struc.	Struc. In
31 Schrapen aanspraak Wlz mondzorg (BMH beleidsoptie 22B)			- 55	- 55	- 55	- 55	- 55	t+2
32 Schrapen aanspraak dagbesteding in de Wlz (BMH beleidsoptie 39)					- 725	- 725	- 725	t+4
33 Huishoudelijke hulp uit de Wmo (ZiK M_75)				- 500	- 500	- 500	- 500	t+3
III. Eigen betalingen								
<i>Curatieve zorg</i>								
34 Eigen betalingen hulpmiddelen (ZiK M_66)*			- 290	- 290	- 290	- 290	- 290	t+2
35 Eigen betalingen extramurale geneesmiddelen (ZiK M_65, variant 3)*			- 580	- 580	- 580	- 580	- 580	t+2
36 Eigen bijdrage ambulancevervoer			- 88	- 88	- 88	- 88	- 88	t+2
37 Aanpassen of afschaffen (vrijwillig) eigen risico (ZiK M_54, variant 2a)			- 1.300	- 1.300	- 1.100	- 900	- 900	t+2
38a Invoeren procentueel eigen risico Zvw (ZiK M_56, variant 2a 25% eigen betaling € 670)*				- 1.800	- 1.800	- 1.800	- 1.800	t+3
38b Invoeren procentueel eigen risico Zvw (ZiK M_56, variant 2b 50% eigen betaling € 480)*				- 1.000	- 1.000	- 1.000	- 1.000	t+3
38c Invoeren procentueel eigen risico Zvw (ZiK M_56, variant 2c 75% eigen betaling € 420)*				- 450	- 450	- 450	- 450	t+3
39 Two-tier-systeem met grens X op € 300 en grens Y op € 680 (ZiK M_57)				- 95	- 95	- 95	- 95	t+3
40 Inkomensafhankelijke eigen risico (ZiK M_59)*				50	50	- 55	- 55	t+5
41 Eigen bijdrage per DBC (ZiK M_61, variant 1b)*				- 4.500	- 4.500	- 4.500	- 4.500	t+3
42 Huisartsenzorg onder eigen risico (ZiK M_63)*			- 810	- 810	- 810	- 810	- 810	t+2
43 Invoeren eigen bijdrage voor bezoek aan de huisartsenpost (ZiK M_64)			- 95	- 95	- 95	- 95	- 95	t+2
44 Invoeren eigen bijdrage bij verblijf in het ziekenhuis (ZiK M_67)			- 55	- 55	- 55	- 55	- 55	t+2
45 Eigen bijdrage 100 euro curatieve ggz	- 50	- 50	- 50	- 50	- 50	- 50	- 50	t+1
<i>Langdurige zorg en ondersteuning</i>								
46 Hulpmiddelen niet meer vanuit het verzekerde Wlz-pakket en overhevelen naar de Wmo2015			- 50	- 50	- 50	- 50	- 50	t+2
47 Herinvoering inkomensafhankelijke eigen bijdrage Wmo2015*				- 220	- 220	- 220	- 220	t+3
48 Effect van vermogen op eigen betalingen Wmo en Wlz aanpassen (8 %) (ZiK M_038)*			- 60	- 55	- 55	- 55	- 310	t+2
49 Vermogen eigen woning in vermogensinkomensbijtelling (ZiK M_71)			- 35	- 70	- 145	- 145	- 145	t+4
IV. Besparen begrotingsgefinancierde uitgaven								
<i>Langdurige zorg en ondersteuning</i>								
50 Beëindigen inkomensondersteuning aan chronisch zieken en gehandicapten			- 345	- 345	- 345	- 345	- 345	t+2
<i>Jeugd</i>								
51 Subsidieregeling Opvang kinderen van ouders met trekkend/varend bestaan	- 15	- 15	- 15	- 15	- 15	- 15	- 15	t+1
52 Minder standaard consulten 0-jarigen bij het consultatiebureau	- 23	- 23	- 23	- 23	- 23	- 23	- 23	t+1
<i>Arbeidsmarkt, arbeidsvoorwaarden en opleidingen</i>								
53 Opheffen subsidieregeling Stageplaatsen Zorg II	- 45	- 112	- 112	- 112	- 112	- 112	- 112	t+2
54 Opheffen subsidieregeling vaccinatie stageplaatsen	- 2	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	- 5	t+2
55 Kwaliteitsimpuls personeel ziekenhuizen afschaffen			- 205	- 205	- 205	- 205	- 205	t+2
56 Verlagen subsidie publieke gezondheidszorgopleidingen met 50%	- 6	- 13	- 13	- 13	- 13	- 13	- 13	t+2
57 Verlagen subsidie opleiding tot advanced nurse practitioner met 50%	- 9	- 19	- 19	- 19	- 19	- 19	- 19	t+3
58 Afbouwen subsidie versterking regionaal onderwijs- en arbeidsmarktbeleid*			- 18	- 18	- 18	- 18	18	t+2
59 Introduceren eigen betaling 20% specialistische vervolgoedingen	- 45	- 90	- 140	- 185	- 235	- 280	- 280	t+6
60 Korten opleidingsbudgetten medisch specialisten (ZiK M_53, variant a)*				- 55	- 55	- 55	- 55	t+3
<i>Sport</i>								
61 Geen Rijksbijdrage aan grote topsportevenementen	- 5	- 11	- 11	- 11	- 11	- 11	- 11	t+2
62 Verlagen bijdragen duurzame en toegankelijke sportaccommodaties met 25%	- 65	- 65	- 65	- 65	- 65	- 65	- 65	t+1

Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	t+5	Struc.	Struc. In
63 Verlagen nationaal ambitieniveau topsport met 20%		- 4	- 8	- 8	- 8	- 8	- 8	t+2
<i>Overig</i>								
64 Afschaffen bijzondere voorzieningen oorlogsgetroffenen*				- 21	- 20	- 18	0	t+12
65 Korting kleine subsidies		- 7	- 7	- 6	- 6	- 6	- 6	t+3
66 Besparing zorguitgaven Caribisch Nederland		- 2	- 6	- 6	- 6	- 6	- 6	t+2

* Reeks is niet geactualiseerd

I. Verbeteren doelmatigheid van het stelsel

Curatieve zorg

1. Afschaffen verplichte vergoeding niet-gecontracteerde zorg (ZiK M_105, BMH beleids optie 13)

De maatregel beoogt het afschaffen van de verplichting tot de vergoeding van niet-gecontracteerde zorg. In de huidige situatie zijn zorgverzekeraars op basis van artikel 13 van de Zorgverzekeringswet verplicht om zorg die houders van een naturapolis krijgen van aanbieders waar zij geen contract mee hebben (gedeeltelijk) te vergoeden. In de praktijk zien we dat deze zorg vaak ondoelmatig geleverd wordt. Ongecontracteerde zorg komt vooral in de wijkverpleging en de ggz voor. De kosten per patiënt per maand in de wijkverpleging liggen bij de niet-gecontracteerde zorg bijvoorbeeld ongeveer twee keer zo hoog als bij de gecontracteerde zorg. In totaal kan 300 miljoen euro worden bespaard als het vergoedingsvereiste volledig zou worden afgeschaft.

2. Allocatieve normstelling via tarieven (BMH beleids optie 17)

Een deel van de zorg die nu tegen relatief hoge tarieven in de tweede lijn wordt geleverd, kan doelmatiger in de eerste lijn geleverd worden. De maatregel beoogt daarom dat de NZa normerende elementen in de beleidsregels opneemt met de strekking dat alleen aanbieders van eerstelijnszorg deze zorg kunnen aanbieden. Deze zorgproducten mogen enkel gedeclareerd worden als ze door een aanbieder van eerstelijnszorg zijn uitgevoerd. Het invoeren van deze maatregel vergt een wijziging van de Wet marktordening gezondheidszorg.

3. Medisch specialisten in loondienst (ZiK M_37 variant 2a, BMH beleids optie 19)

Met deze maatregel kan medisch specialistische zorg alleen vergoed worden als deze door artsen in loondienst is verricht. Een aanzienlijk deel van de medisch specialisten is momenteel vrijgevestigd, waardoor hun honorarium afhankelijk is van de hoeveelheid behandelingen. Deze productieprikkels kan leiden tot het verlenen van onnodige zorg. Daarnaast kan de productieprikkels gewenste verplaatsingen van zorg (bijvoorbeeld vanuit het ziekenhuis naar de eerste lijn) tegengaan. De verwachting is dat met deze maatregel de kwaliteit van zorg verbetert. Wanneer de maatregel ook leidt tot minder nodige zorg, kan dit betekenen dat de wachttijd voor bepaalde behandelingen oploopt. Op de langere termijn is de verwachting echter dat er een nieuw evenwicht ontstaat. Het verbieden van vrije vestiging resulteert naar schatting in een structurele besparing van 340 miljoen euro. Daar staat tegenover dat de medisch specialisten gecompenseerd moeten worden voor het verlies aan goodwill. Er moet rekening worden gehouden met een eenmalige afkoopsom van circa 2 miljard euro, maar dit bedrag kan bij de rechter hoger of lager uitvallen. De maatregel vergt een aanpassing op de Wet marktordening gezondheidszorg.

4. Afsluiten van nieuwe hoofdlijnenakkoorden

Met deze maatregel worden nieuwe hoofdlijnenakkoorden in de Zvw afgesloten in de medisch-specialistische zorg, de huisartsenzorg en multi disciplinaire zorgverlening, de geestelijke gezondheidszorg en de wijkverpleging. Het is mogelijk ook met andere sectoren hoofdlijnenakkoorden af te sluiten. Door het afsluiten van hoofdlijnenakkoorden is het mogelijk dat de Zvw minder hard groeit dan geraamd in het basispad van het CPB. Het macrobeheersinstrument dient als stok achter de deur om de besparing te realiseren. Voorwaarde is dat veldpartijen bereid zijn deel te nemen aan nieuwe akkoorden. De mogelijke besparing in de tabel betreft de maximaal generieke korting die in Zorgkeuzes in Kaart wordt toegeschreven aan de intentie hoofdlijnenakkoorden af te sluiten. De besparing kan (fors) hoger uitvallen, wanneer ook inhoudelijke afspraken worden gemaakt. Dit potentieel zal nog nader gekwantificeerd worden.

5. Onafhankelijke indicatiestelling ongecontracteerde wijkverpleging

Met deze maatregel wordt verplicht gesteld dat in de ongecontracteerde wijkverpleging de indicatiestelling wordt gedaan door een onafhankelijke (gecontracteerde) wijkverpleegkundige. Momenteel mogen ongecontracteerde aanbieders (net als gecontracteerde aanbieders) zelf de uren wijkverpleging indiceren, waardoor een prikkel bestaat om het aantal uren zorg per cliënt hoog vast te stellen. In de praktijk leidt dit tot ondoelmatige zorg. Met deze maatregel mag de ongecontracteerde zorgaanbieder niet meer zelf indiceren, wat leidt tot minder ondoelmatige zorg en daarmee tot een besparing. Bij de raming wordt ervan uit gegaan dat het volume per cliënt daalt naar het equivalent van de gecontracteerde wijkverpleging en dat het aanbodoverschot niet leidt tot extra (gecontracteerde) zorgvraag. De opbrengst daalt als ook andere maatregelen worden genomen om de uitgaven aan ongecontracteerde zorg te beperken, bijvoorbeeld het wetsvoorstel 'verbeteren contracteren' en aanpassingen in de Wmg die het mogelijk maken om asymmetrisch te reguleren.

6. Korting beschikbaarheidsbijdrage academische ziekenhuizen

Met deze maatregel wordt het budget voor de beschikbaarheidsbijdrage academische zorg met 10% gekort (75 miljoen euro). UMC's, het Antoni van Leeuwenhoek en het Prinses Maxima Centrum ontvangen momenteel extra budget t.o.v. reguliere ziekenhuizen via de beschikbaarheidsbijdrage academische zorg. Het gaat om een vergoeding voor de topreferente functie en de ontwikkeling van nieuwe vormen van diagnostiek en behandeling. Naar aanleiding van het IBO UMC's is per 2015 een doelmatigheidskorting van 70 miljoen euro doorgevoerd. Hoewel naar aanleiding van het IBO ook stappen zijn gezet om het model voor toelating en verdeling van de beschikbaarheidsbijdrage te verbeteren, is nog altijd niet duidelijk welk budget nodig is om de genoemde taken uit te voeren. Daarom is ook niet bij voorbaat te zeggen welk deel van de korting opgevangen kan worden met verdere doelmatigheidsverbetering en welk deel leidt tot minder taakuitvoering.

7. Onderbrengen deel g-ggz en basis-ggz bij Wmo (met doelmatigheidskorting 5%)

De extramurale curatieve g-ggz en de gehele basis ggz worden ondergebracht bij de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo). Dit gaat samen met een doelmatigheidskorting van 5%. De maatregel kan ertoe leiden dat de samenwerking tussen extramurale en basis ggz en overige Wmo zorg wordt bevorderd, wat weer tot efficiëntie kan leiden. Tevens is mogelijk dat er een schot tussen intramurale ggz en de extramurale en basis ggz ontstaat, dit kan juist weer tot inefficiency en administratieve lasten leiden. De korting

kan worden bereikt door aanvullende efficiëntie-verbeterende maatregelen of bepaalde zorg niet meer te leveren, zonder deze maatregelen kan een doelmatigheidskorting leiden tot lagere kwaliteit of gevolgen voor de arbeidsmarkt. De grondslag van de ggz in de Zvw in 2023 bedraagt 4,6 miljard euro, waarvan circa 40% van de kosten naar intramurale curatieve ggz gaat. Het overige geld, ongeveer 2,8 miljard euro, gaat naar extramurale ggz en basis ggz. Het besparingspotentieel van de 5% doelmatigheidskorting is dus 138 miljoen euro. Tevens zijn er opbrengsten aan eigen betalingen in de Wmo van 100 miljoen, omdat de maatregel een forse uitbreiding van het aantal cliënten (en dus taken voor gemeenten) in de Wmo betekent. Gedragseffecten zoals zorgmijding zijn hier niet in meegenomen. De eerste acht jaar zijn er transitiekosten.

8. Terugbrengen tarieven informele zorg Zvw-pgb tot 15 euro

Met deze maatregel wordt het tarief voor informele zorg in het Zvw-pgb teruggebracht van 24,96 euro naar ca. 15 euro. Hiervoor is een wijziging van de regeling zorgverzekering nodig. Het voordeel is dat het pgb (uitsluitend) een zorginstrument en minder een instrument voor inkomensondersteuning voor naasten wordt. Het nadeel is dat het om een kwetsbare groep gaat en het risico bestaat dat mantelzorgers die veel tijd kwijt zijn aan ondersteuning financieel in een lastige positie komen. Mogelijk is er substitutie van informele zorg naar (duurdere) formele zorg, waardoor de besparing lager uitvalt, maar deze kan niet gekwantificeerd worden.

9. Aanpassen Wet geneesmiddelenprijzen (ZiK M_92)

De Wet geneesmiddelenprijzen (Wgp) wordt aangepast. De maximumprijs in Nederland zal gebaseerd worden op het gemiddelde van de drie laagste prijzen van de tien landen waarmee vergeleken wordt (Frankrijk, Verenigd Koninkrijk, Denemarken, Finland, Ierland, Noorwegen, Oostenrijk, Zweden, België, Duitsland). Met deze aanpassing dalen de Nederlandse maximumprijzen voor merkgeneesmiddelen naar verwachting onder het Europees gemiddelde. De aanpassing van de Wgp vergt een wetswijziging waarbij het aantal referentielanden wordt uitgebreid en de rekensystematiek wordt aangepast. Inclusief implementatie is hiervoor minimaal twee à drie jaar nodig. Dit is mede afhankelijk van de beschikbaarheid van openbare en betrouwbare prijsinformatie in de zes aanvullende referentielanden. De maatregel slaat deels neer bij extramurale en deels bij intramurale geneesmiddelen.

10. Publieke en integrale bekostiging acute zorg (ZiK M_39)

Met een nationale aanpak acute zorg moet de overheid aanwijzen welke ziekenhuizen een acute zorgfunctie krijgen. De afdelingen Spoedeisende Hulp (SEH) worden geconcentreerd: de overheid bepaalt de locaties op basis van aanrijtijd. Een ambulance moet binnen 15 minuten na melding bij de patiënt kunnen zijn en 45 minuten na melding bij een SEH. De aangewezen locaties worden op basis van beschikbaarheid bekostigd. De overige SEH's worden gesloten.

11. Sluiting SEH's in de nacht (ZiK M_40)

De capaciteit van SEH's wordt beperkt door een deel ervan in de avonduren te sluiten. Voor het landelijk aanwijzen (en sluiten) van SEH-locaties is een wijziging van wet- en regelgeving (Wmg, WTZi) nodig. De verwachte implementatietijd is circa drie jaar. In deze tijd moet o.a. een continuïteitsplan worden opgesteld, zodat duidelijk is waar patiënten in de avonduren acute zorg kunnen ontvangen. Daarnaast moet de nachtelijke sluiting van bepaalde SEH's in wetgeving worden vastgelegd.

Langdurige zorg en ondersteuning

12. Geen toegang tot de Wet langdurige zorg voor lichtere zorgzwaartes (ZiK M_19)

De toegang tot zorg vanuit de Wet langdurige Zorg (Wlz) vervalt voor nieuwe cliënten met de lichtere zorgzwaartes voor verpleging en verzorging en een verstandelijke handicap (ZZP VV4 en VG3). Cliënten met deze zorgbehoefte zijn dan voor hun verpleging, verzorging en behandeling voortaan aangewezen op de Zvw. Voor hun begeleiding/dagbesteding, huishoudelijke hulp en cliëntondersteuning kunnen zij een beroep doen op de Wmo 2015. Daar wordt deze zorg goedkoper geleverd dan in de Wlz. De maatregel vergt wijziging van in ieder geval de Wlz en onderliggende regelgeving, mogelijk moeten de Zvw en Wmo ook worden aangepast. Rekening moet worden gehouden met een invoeringstraject van vijf jaar incl. een wetgevingstraject van twee jaar.

13. Extramurale ouderenzorg naar de Wmo en Zvw met korting van 25%

Extramurale ouderenzorg (in de vorm van VPT, MPT) wordt overgeheveld naar de Wmo en de Zvw. De Wlz wordt voor ouderen teruggebracht tot het domein waarvoor de wet oorspronkelijk bedoeld was: dat van langdurige institutionele, intramurale zorg. De flexibiliteit in de zorg en ondersteuning neemt erdoor toe en het wordt makkelijker om bij alle veranderingen die zich in het leven van zelfstandig wonende ouderen voordoen, maatwerk te blijven leveren. Deze maatregel levert vanaf jaar t+3 200 miljoen euro op, daarnaast zijn er transitiekosten van circa 10 miljoen euro gedurende acht jaar.

14. Ouderenzorg niet meer geleverd vanuit Wlz maar door gemeenten met doelmatigheidskorting van 10%

De ouderenzorg wordt vanuit de Wlz overgeheveld naar de Wmo met een korting van 10%. Gemeenten voeren deze zorg integraal uit. Doordat alle langdurige zorg bij gemeenten ligt, kan er synergie worden aangebracht in het sociaal domein en kan er meer geïnvesteerd worden in het voorkomen van zware zorg en ondersteuning. Ook zijn er transitiekosten van acht jaar. De besparing kent een oploop van vijf jaar omdat gemeenten in staat worden gesteld de korting in de wooncomponent stapsgewijs door te voeren. In deze variant wordt ruim 14 miljard euro overgeheveld van een niet-risicodragend naar een risicodragend systeem. De huidige Wlz-premie van 9,65% kan niet op dit niveau gehandhaafd worden. Dit heeft invloed op de belastinginning en de inkomens.

15a. Rekening houden met sociale context in de Wlz (BMH beleids optie 28A)

Een optie is om bij de toegang tot de Wlz mee te wegen of de aanwezige mantelzorg bereid en in staat is om de cliënt in de thussituatie te ondersteunen, waarmee opname in een instelling c.q. de toegang tot de Wlz wordt voorkomen. Belangrijk hierbij is dat de gemeente ondersteuning aan de mantelzorger biedt. Het meenemen van de mantelzorg bij de Wlz-indicatie gebeurt als cliënt daar om vraagt. Het betreft hiermee een vrijwillige inzet van de sociale omgeving. Bij de Wlz wordt dan niet meer gekeken naar de zorgbehoefte, maar naar de feitelijke zorgvraag. Als de sociale omgeving de zorg «thuis» mogelijk houdt, dan moet de zorg vanuit de Zvw/Wmo worden geleverd. Als de sociale omgeving ontbreekt of niet bereid is tot het verlenen van mantelzorg, dan bestaat nog steeds recht op een plek in het verpleeghuis vanuit de Wlz. Hierdoor wordt geen afbreuk gedaan aan verzekerde rechten, maar wordt potentieel van sociale context wel

meegewogen. Voorwaarde voor deze oplossing is wel dat er een bepaald maximum aan de zorg- en ondersteuning thuis gesteld wordt. Tijdelijke zorgverzekering moet binnen de Zvw en Wmo worden opgevangen.

15b. De Wlz wordt een voorziening (BMH beleidsoptie 28B)

Een verdergaande variant is het omzetten van het verzekerde recht op zorg binnen de Wlz in een voorziening, waarbij de cliënt zorg op maat krijgt en rekening wordt gehouden met het sociale netwerk en mantelzorg. Het CIZ krijgt de bevoegdheid om mogelijke inzet vanuit de sociale context van de cliënt mee te wegen bij de toegang tot de Wlz en vervolgens de aanspraken op zorg daar op af te stemmen. Het gaat er dan om wat er van de sociale omgeving kan worden verwacht dat zij een deel van de begeleiding, huishoudelijke hulp en dagbesteding op zich nemen. Alle andere geleverde zorg, zoals medische handelingen en persoonlijke verzorging, liggen niet of veel minder in de rede. Voor de leveringsvormen volledig pakket thuis, modulair pakket thuis en persoonsgebonden budget in de Wlz geldt dat er al rekening wordt gehouden met het sociale netwerk en mantelzorg.

Het is een aanspraakbeperkende maatregel die op termijn leidt tot minder instroom in de Wlz. Overgangsrecht voorziet in het eerbiedigen van bestaande aanspraken. Dat betekent dat de structurele besparingen op de ouderenzorg via natuurlijk verloop pas ongeveer drie jaar na invoering tot wasdom komen. Voor de gehandicaptenzorg en voor de geestelijke gezondheidszorg zal dat zelfs pas na tien jaar of langer zijn.

Momenteel leveren mantelzorgers gemiddeld ongeveer 11 uur per week mantelzorg. Dit gemiddelde zal fors moeten stijgen om deze maatregel te realiseren, ook omdat het mantelzorgpotentieel de komende jaren door de vergrijzing daalt van maximaal 32% naar 20%. Daarbij komt dat 11 uur een gemiddelde is en dat er een grote groep cliënten minder dan dit gemiddelde krijgt. Het staat niet vast hoeveel zorg kan worden vervangen door mantelzorg; dit hangt af van de maatschappelijke bereidheid en mogelijkheid om een groter deel van de zorg door mantelzorgers onbetaald te laten verrichten.

Er is sprake een ingroeipad, daarnaast is sprake van transitiekosten, een weglek van 10% naar de Zvw en Wmo, en extra uitvoeringskosten omdat het indicatieproces intensiever wordt. Compensatiemaatregelen voor specifieke (inkomens)groepen zijn niet meegenomen in deze berekeningen. Ook de eigen bijdragenderving, die de opbrengsten van deze maatregel dempt, is niet opgenomen in de berekening. Dit is een beperkte daling.

16. Zorgkantoren benchmarken op ingekochte leveringsvormen, deel ghz (afgeleid van ZiK M_30, variant B4)

Momenteel wordt de regionale contracteerruimte van de zorgkantoren in de gehandicaptenzorg door de NZa verdeeld zonder normerende elementen omtrent de ingekochte leveringsvormen. Jaarlijks zijn er herverdeelmiddelen die pas aan het eind van het jaar worden verdeeld om te matchen met het feitelijke zorggebruik. Hierbij kan ook budget tussen zorgkantoren worden herverdeeld. Zo wordt geprobeerd regionale wachtlijsten en pgb-stops te voorkomen. Deze maatregel zorgt ervoor dat de contracteerruimte van de zorgkantoren voor de gehandicaptenzorg (GHZ) binnen de Wet langdurige zorg (Wlz) voortaan wordt bepaald op basis van objectieve criteria, waarbij de ingekochte leveringsmix van de groep meest efficiënte zorgkantoren de norm wordt. Gedeclearerde zorg en afgegeven indicaties spelen hierbij een belangrijke rol. Dit geeft een prikkel voor andere zorgkantoren om ook een meer doelmatige leveringsmix in te kopen. Het

macrobudget wordt hierbij gekort op basis van het nieuwe model. Deze variant kent 5 jaar lang transitiekosten van 45 miljoen euro. De structurele opbrengst van 165 miljoen euro wordt behaald in t+10 en groeit geleidelijk in vanaf t+4. Er is nader onderzoek nodig om de financiële effecten van deze maatregel vast te kunnen stellen.

17. Maatwerk pgb (BMH beleidsoptie 29)

Pgb-houders die zelf Wlz-zorg inkopen krijgen momenteel een maximumbedrag toegekend wat vastgesteld is voor zijn/haar zorgprofiel/zzp. Het komt niet vaak voor dat cliënten het volledige ter beschikking gestelde bedrag opmaken. De voorgestelde maatregel behelst een pgb-op-maat om cliënten te voorzien in de vergoeding van hun daadwerkelijke zorgvraag. De inschatting is dat een efficiëntiewinst circa 5 procent bovenop gerealiseerd kan worden. De regeling Langdurige Zorg moet mogelijk aangepast worden. Ingroeiperiode van 3 jaar. Er dient bovendien, gezien dat de cijfers gebaseerd zijn op een zeer beperkte populatie nieuwe budgethouders, nog nader onderzocht te worden of deze 5% representatief is.

18. Verlagen tarieven informele zorg Wlz-rgb tot 15 euro

De vergoeding voor informele zorg wordt teruggebracht van 21,68 euro naar 15 euro. Daarmee wordt het rgb (uitsluitend) een zorginstrument en minder een instrument voor inkomensondersteuning voor naasten. Een mogelijk nadeel is dat het om een kwetsbare groep gaat en het risico bestaat dat mantelzorgers die veel tijd kwijt zijn aan ondersteuning financieel in een lastige positie komen. Ook kan er mogelijke substitutie richting formele zorg optreden, wat een deel van de opbrengst teniet kan doen. Dit substitutie-effect is niet meegenomen in de berekening. Voor de maatregel moet de regeling Langdurige Zorg worden aangepast.

19. Financiële blijk van waardering voor mantelzorgers afschaffen

De financiële blijk van waardering voor mantelzorg wordt afgeschaft. Met ingang van 1 januari 2016 is structureel 100 miljoen euro toegevoegd aan het gemeentefonds voor mantelzorgondersteuning en –waardering. Dit bedrag is in prijspeil 2022 130 miljoen euro en zal worden gekort op het Gemeentefonds. Gemeenten hebben de plicht beleid voor mantelzorg te maken en dit vast te leggen in hun beleidsplan. In de wet is opgenomen dat bij verordening wordt bepaald op welke wijze het college zorg draagt voor een jaarlijkse blijk van waardering voor de mantelzorgers van cliënten in de gemeente. Omdat er nu een wettelijke taak is om te waarderen en daar kosten aan zijn verbonden, is een wetswijziging van de Wmo 2015 nodig om deze taak te schrappen.

20. Mondzorg niet langer bovenbudgettair vergoeden

Mondzorg wordt momenteel niet gebudgetteerd, maar worden bovenbudgettair ten laste van het Fonds langdurige zorg gebracht. Hierover worden dus geen productieafspraken gemaakt, maar mondzorgaanbieders brengen de kosten direct in rekening bij het zorgkantoor aan de hand van prestaties en tarieven die vastgesteld zijn door de NZa. Deze maatregel budgetteert de kosten voor mondzorg door het onder te brengen in de contracteer-ruimte. De kosten voor mondzorg worden ondergebracht in de integrale zzp-tarieven inclusief behandeling. Dit betekent dat de verblijfsinstelling vanaf dat moment de mondzorg moet inkopen en bekostigen. Deze zorg wordt daarmee ook onderdeel van het totaalpakket aan zorg waarvoor de zorgaanbieder een afspraak maakt met het zorgkantoor. Dit geeft de zorgaanbieder een prikkel om deze zorg doelmatiger te leveren en in te kopen. Deze maatregel gaat ervan uit dat dit een besparing oplevert van 10% over 87 miljoen euro aan mondzorg. Dit resulteert in een besparing van 9 miljoen

euro. Deze maatregel vergt een aanpassing van de Regeling langdurige zorg, de administratieve processen van mondzorgaanbieders en instellingen en de beleidsregels van de NZa.

21. Aanpassen personeelsnorm in Kwaliteitskader verpleeghuiszorg

Vanaf 2017 is het Wlz-budget met een opeenvolgende verhoging tot 2,1 miljard euro om aan het kwaliteitskader verpleeghuiszorg, inclusief de norm van twee medewerkers op acht cliënten, te kunnen voldoen. Bij coalitieakkoord Rutte IV is besloten het Kwaliteitskader flexibeler te interpreteren waardoor er minder personeel nodig is. Deze maatregel betreft het (verder) aanpassen van de personeelsnorm in het kwaliteitskader verpleeghuiszorg, waardoor aanvullend 7.500 verpleegkundigen minder nodig zijn. Er is niet getoetst of het schrappen van 7.500 fte in de praktijk haalbaar is. Voor deze maatregel is vereist dat de veldpartijen akkoord gaan met de aanpassing van de kwaliteitsnorm. Deze norm moet daarna aangepast worden in het Zorginstituutregister. Dit duurt naar verwachting 2 jaar.

22. Doorvoeren generieke korting gehandicaptenzorg

Deze maatregel verlaagt generiek de uitgaven voor de gehandicaptenzorg in de Wlz. Het besparingspotentieel betreft de maximumkorting die in de gehandicaptenzorg kan worden opgelegd zonder dat dit de aanspraken beperkt. De korting leidt tot (kwalitatief) minder zorg en vermindert de werkgelegenheid in de zorg.

II. Pakketmaatregelen

Curatieve zorg

23. Hulpmiddelen uit basispakket (BMH beleidsoptie 37)

Veelvoorkomende hulpmiddelen waarbij de kosten per gebruiker lager zijn dan 900 euro gemiddeld per hulpmiddel gaan uit het basispakket. Deze zorg kwalificeert niet meer als noodzakelijk te verzekeren zorg. Het gevolg is zeer forse eigen betalingen, ook omdat ouderen vaak gebruik maken van meerdere hulpmiddelen tegelijk en de kosten daarom stapelen. Dit zal voor mensen die dit niet zelf kunnen bekostigen de toegankelijkheid van de zorg verminderen. Het gebruik van deze hulpmiddelen zal dan afnemen. Binnen het huidige stelsel, waarin een verschil bestaat binnen de Wlz tussen cliënten die verblijven met en zonder behandelingen afnemen, leidt deze maatregel tot een toename van de rechtsongelijkheid.

24. Pakketmaatregel huishoudelijke taken kraamzorg

De kraamzorg bestaat deels uit huishoudelijke basistaken. In het 'basispakket' van 49 uur kraamzorg beslaat dit gemiddeld 8 uur. Met deze maatregel wordt de basishuishoudelijke hulp uitgesloten van het verzekerde pakket. Hiervoor wordt het besluit Zorgverzekering aangepast. Aangenomen wordt dat verzekeraars opvulzorg zullen voorkomen door te sturen op een naventende reductie in het aantal uren zorg. De maatregel impliceert dat ouders meer huishoudelijke taken zelf uitvoeren, dan wel deze taken via informele of voor eigen rekening betaalde zorg laten uitvoeren.

25. Pakketmaatregel geneesmiddelen

Dit betreft het uit het pakket halen van een deel van de extramurale geneesmiddelen. In het bijzonder gaat het om middelen waarbij beargumenteerbaar is dat collectieve verzekering niet noodzakelijk is, omdat het gaat om betaalbare middelen tegen lichte aandoeningen. De maatregel kan per AmvB ingevoerd worden. Rekening moet worden gehouden met 10%

weglek via eigen betalingen / eigen risico en een nader te ramen besparingsderving als gevolg van substitutie met (duurdere) middelen in het pakket. In de raming wordt daarom uitgegaan van een nader in te vullen stelpost van 250 miljoen euro. Het is raadzaam het substitutierisico voor besluitvorming nader te kwantificeren. Zie onderstaande tabel voor de mogelijke middelen. Deze tabel is niet geactualiseerd t.o.v. de ombuigingslijst 2021.

Mogelijkheden ter invulling van deze maatregel:

Geneesmiddel	Totale uitgaven (miljoen euro)*	Aantal gebruikers	Totale uitgaven per gebruiker (euro's)
Maagzuurremmers (chronisch gebruik)**	145	2.200.000	66
Middelen bij obstipatie	62	1.500.000	41
NSAID's (ontstekingsremmers/ pijnstillers; hoge doseringen)	37	2.400.000	15
Codeïne	17	650.000	26
Kunsttranen	32	650.000	49
Allergiemiddelen (oogdruppels, neusspray, antihistaminica), o.a. tegen hooikoorts	45	1.700.000	26

26. Herinvoeren voorwaarde verzekeringsplicht SOV

De maatregel stelt voor om bij de subsidieregeling onverzekerden (SOV) de verzekeringsplicht weer als voorwaarde voor uitkering op te nemen. Zorgaanbieders ontvangen via de SOV een vergoeding voor het leveren van zorg aan onverzekerde personen. Tot 2018 mocht de zorg alleen vergoed worden als deze aan verzekeringsplichtigen was verleend. Na 2018 zijn de voorwaarden uitgebreid en is het geen vereiste meer om alleen voor verzekeringsplichtigen de zorg te vergoeden. Het beroep op de subsidie is sindsdien flink gestegen. Het herinvoeren van de voorwaarde van de verzekeringsplicht levert een besparing op van 36 miljoen euro.

27. Kraamzorg volledig uit basispakket (ZiK M_116, variant B)

Kraamzorg wordt volledig uit het pakket gehaald. De uitgaven aan kraamzorg bedragen in 2019 circa 328 miljoen euro voor ca. 160.000 verzekerden. In prijspeil 2021 betekent dat circa 350 miljoen euro. Een andere variant (A) is het recht op kraamzorg te beperken van bijvoorbeeld 80 uur tot 6 uur (3 dagen, 2 uur) voor alle bevallingen en het invoeren van een eigen bijdrage. Mogelijk kunnen vrouwen als gevolg van de maatregel kraamzorg gaan mijden. Daarnaast kan het ertoe leiden dat vrouwen langer in een ziekenhuis verblijven na een bevalling. Het invoeren van de maatregel duurt ongeveer twee jaar.

28. Langdurige wijkverpleging vervalt als aanspraak in het basispakket Zvw (ZiK M_117)

De verzekerde aanspraak wijkverpleging wordt beperkt tot de kortdurende zorg. Deze wordt met name verstrekt na een ziekenhuisopname. De kosten van langdurige wijkverpleging draagt de burger voortaan zelf of hij moet zich hier additioneel voor verzekeren. Mensen die op jonge leeftijd een beperking krijgen (Wajongers) houden wel aanspraak op langdurige wijkverpleging. Verder geldt er een overgangstermijn voor bestaande cliënten. Omdat een deel van de cliënten ook in aanmerking zou komen voor Wlz-zorg of gemeentelijke ondersteuning, worden de betreffende budgetten verhoogd met 500 en 800 miljoen euro structureel.

29. Verkleining basispakket op basis van ziektelast

Zorg voor aandoeningen die een lagere ziektelast hebben dan een bepaald minimum, worden uit het basispakket verwijderd. In deze variant wordt de grens gesteld dat maximaal 10% van de gezondheid verloren gaat als de aandoening onbehandeld blijft. De impact van de aandoening voor het leven van de patiënt blijft daarmee beperkt. Het implementeren is technisch uitvoerbaar, maar complex omdat er meer informatie nodig is over de ziektelast van aandoeningen. Daarom is er flankerend beleid nodig om onderzoek te doen naar ziektelast en moet de maatregel geleidelijk ingaan.

30. Een vaste eigen bijdrage van €5 per uur, onafhankelijk van het inkomen (ZIK 68)

Er komt een vaste eigen bijdrage per uur voor wijkverpleegkundige zorg in de Zorgverzekeringswet (Zvw). De maatregel moet tot beheersing van zorgkosten leiden en verkleint het verschil met de regels voor de Wlz. Bij de bepaling van de opbrengst van de eigen bijdrage is gebruik gemaakt van NZa data-analyses voor cliëntgroepen in de wijkverpleging. In deze analyse staat het aantal uren wijkverpleging per deelgroep en de verdeling over de cliënten. Het instellen van een vaste eigen bijdrage per uur past overigens niet bij de beleidsrichting van de nieuwe bekostiging wijkverpleging waaraan wordt gewerkt. Beoogd wordt daarin om met cliëntenprofielen de PxQ te vervangen. De opbrengsten zijn berekend op basis van cijfers uit 2019 en daarna opgehoogd naar 2021. In totaal zijn met de wijkverpleging 50 miljoen uren per jaar gemoeid, tegen een gemiddeld tarief van 67 euro. Met een vaste eigen bijdrage van 5 euro per uur wordt dus 270 miljoen euro bespaard. Tegelijkertijd treedt ook een remgeldeffect op, omdat mensen door de eigen bijdrage minder wijkverpleging gaan gebruiken. Het remeffect in de Zvw is gekwantificeerd o.b.v. CPB cijfers op 220 miljoen euro. Het kan leiden tot hogere zorgkost in andere domeinen, zoals de Wlz, waar cliënten sneller in zullen stromen. De meerkosten worden hier op 790 miljoen euro geschat. Tegelijkertijd wordt verwacht dat de kosten in de Wmo en de Zvw zullen dalen, en dat dit effect ongeveer gelijk is aan de Wlz stijging. Daling van 480 miljoen euro voor de Zvw en 260 miljoen euro voor de Wmo.

Langdurige zorg en ondersteuning

31. Schrappen aanspraak Wlz mondzorg (BMH beleidsoptie 22B)

Intramurale Wlz-cliënten met behandeling krijgen niet langer mondzorg vergoed vanuit de Wlz. Mondzorg kan alleen nog verzekerd worden vanuit de bijzondere tandheeskundige zorg en de aanvullende verzekering van de Zvw, of kan door de cliënt zelf worden betaald. Er treedt een besparing op omdat de aanspraken op mondzorg binnen de Zvw minder ruim zijn dan die in de Wlz. Om de maatregel in te voeren is een wetswijziging vereist. Wetswijziging en implementatie vergen twee jaar.

32. Schrappen aanspraak dagbesteding in de Wlz (BMH beleidsoptie 39)

Vanuit de Wlz kunnen cliënten aanspraak maken op dagbesteding. Deze maatregel houdt in dat collectief gefinancierde dagbesteding en (individuele) begeleiding binnen de Wlz wordt geschrapt en cliënten dit zelf moeten gaan bekostigen of aanspraak moeten maken op mantelzorg. Daarnaast zullen gemeenten dagbesteding moeten gaan leveren. Dit zal leiden tot aanvullende lasten voor de gemeenten in de Wmo. Vooralsnog is niet te bepalen of de maatregel uitvoerbaar is voor gemeenten en wat de impact van de maatregel is. Voor deze maatregel is een wetswijziging vereist waarvan de doorlooptijd tenminste 3 jaar is.

33. Schrappen aanspraak huishoudelijke hulp vanuit de Wmo (ZiK M_75)

Huishoudelijke hulp wordt niet meer vergoed vanuit de Wmo. Mensen dragen zelf de kosten van huishoudelijk hulp. Er kan een vangnet, bijvoorbeeld via de bijzondere bijstand, gecreëerd kunnen worden voor mensen die het verlies aan huishoudelijke hulp niet kunnen opvangen met andere hulp en hierdoor een grote kans hebben om naar het verpleeghuis te verhuizen. Dit vergt een wetswijziging. Per saldo leidt dit tot een besparing in de Zvw en Wmo en een intensivering in de Wlz. De totale netto-collectieve zorguitgaven dalen naar verwachting met 500 miljoen euro.

III. Eigen betalingen

Curatieve zorg

34. Eigen betalingen hulpmiddelen (ZiK M_66)

Er wordt een eigen risico voor hulpmiddelen ingevoerd: alle extramurale hulpmiddelen in het basispakket worden uit eigen zak betaald tot een jaarlijks maximum van 200 euro per persoon. Er wordt daarbij geen onderscheid gemaakt naar type hulpmiddel. Het reguliere eigen risico geldt niet meer voor hulpmiddelen. Ook de huidige eigen betalingen voor specifieke hulpmiddelen komen te vervallen. De maatregel geldt niet voor verzekerden jonger dan 18 jaar. Doel is een extra remmende werking op het gebruik van hulpmiddelen en het stimuleren gebruik goedkopere alternatieven. De maatregel vergt een aanpassing van het Besluit zorgverzekering. De maatregel levert een structurele besparing op van 290 miljoen euro.

35. Eigen betalingen extramurale geneesmiddelen (ZiK M_65, variant 3)

Er wordt een eigen bijdrage voor extramurale geneesmiddelen van 5 euro per receptregel ingevoerd met een maximum van 200 euro per jaar. Als de patiënt geneesmiddelen gebruikt met een lagere prijs dan de eigen bijdrage, dan betaalt de patiënt slechts de (lagere) prijs van de geneesmiddelen. De maatregel vergt een aanpassing van het Besluit zorgverzekering.

36. Eigen bijdrage ambulancevervoer

Op dit moment valt het ambulancevervoer onder het eigen risico. Deze maatregel stelt voor om voor iedere ambulancerit een vaste eigen bijdrage te vragen van 75 euro per rit. In 2017 werden er ongeveer 1,3 miljoen euro acute en planbare ritten gemaakt. De maatregel zou dan ook circa 98 miljoen euro opleveren. Rekening houdend met 10% weglek van eigen risico levert de maatregel 88 miljoen euro op. Verrekening vindt plaats via de verzekeraar.

37. Aanpassen of afschaffen (vrijwillig) eigen risico (ZiK M_54, variant 2a)

Deze maatregel heeft ten doel het eigen risico te verhogen van 385 euro naar 485 euro en het vrijwillig eigen risico af te schaffen. Als gevolg van de maatregel zullen de private zorguitgaven stijgen en zullen de opbrengsten van de eigen bijdrage toenemen. Verhoging ervan leidt tot een groter remgeldeffect. Het afschaffen of verlagen ervan vergroot de toegankelijkheid van de zorg. Voor de uitvoering moet de Zvw aangepast worden en deze moet getoetst worden aan het Europees recht, wat naar verwachting anderhalf tot twee jaar zal duren. Er is geen rekening gehouden met de verandering in de systematiek van het eigen risico in 2025.

38. Invoeren procentueel eigen risico Zvw (ZiK M_56)*

In plaats van het verplicht eigen risico wordt er een verplicht procentueel eigen risico ingevoerd in de Zvw. Verzekerden betalen in dit systeem voortaan een percentage van hun zorgkosten zelf tot een bepaald maximum. In deze varianten wordt het maximumbedrag hoger en gekozen zodat de macro-opbrengst van de eigen betalingen gelijk blijft. Daar zijn drie percentages: 25 procent, met een maximale eigen betaling van 670 euro, 50 procent, met een maximale eigen betaling van 480 euro en 75 procent, met een maximale eigen betaling van 420 euro. Er is geen rekening gehouden met de verandering in de systematiek van het eigen risico in 2025.

39. Two-tier-systeem met grens X op € 300 en grens Y op € 680 (ZiK M_57)*

In plaats van het bestaande eigen risico wordt het two-tiersysteem ingevoerd. Het eigen risico wordt hierbij gerelateerd aan de hoogte van de zorguitgaven van een verzekerde. Nu is er een vast eigen risico maar de maatregel bepleit de hoogte van het eigen risico te koppelen aan de individuele zorguitgaven. Dan gelden er drie stappen:

1. Verzekerden betalen de eerste zorgkosten tot grens X volledig uit eigen zak (100%).
  2. Daarna betalen ze tot grens Y 25 procent van de gemaakte zorgkosten.
  3. Boven grens Y worden vervolgens de zorgkosten volledig vergoed (0%).
- Deze variant gaat uit van: grens X is 300 euro en grens Y is 680 euro. De macro-opbrengst van de eigen betalingen blijft hierbij gelijk. De maximale eigen betaling is $\text{€ } 300 + 25\% * (\text{€ } 680 - \text{€ } 300) = \text{€ } 395$. De introductie van een two-tier-systeem vergt een wetswijziging. Daarnaast zal ook de administratie van verzekeraars moeten worden aangepast. Er is tenminste twee jaar nodig om de maatregel in te voeren.

40. Inkomensafhankelijk eigen risico (ZiK M_59)*

De maatregel betreft invoering van een inkomensafhankelijk eigen risico. Voor inkomens tussen 15.000 en 30.000 euro blijft het eigen risico 385 euro. Voor lagere inkomens wordt het verlaagd naar 100 euro en voor hogere inkomens wordt het 800 euro. De bedragen zijn zo gekozen dat de opbrengst van de eigen betalingen exclusief gedragseffect gelijk blijft. Per saldo leidt dit tot een structurele besparing van 55 miljoen euro doordat de toename van het remgeldeffect door verhoging naar 800 euro groter is, dan de afname van het remgeldeffect door de verlaging naar 100 euro.

41. Eigen bijdrage per DBC (ZiK M_61, variant 1b)*

De werking van het eigen risico wordt aangepast voor de zorg die met diagnose-behandelingscombinaties (DBC's) wordt bekostigd en wordt vervangen door een systeem van vaste maximale eigen bijdragen per DBC. Een patiënt heeft niet gelijk zijn hele eigen risico opgemaakt na één behandeling. De remmende werking van een eigen betaling blijft dus langer in stand. Daarnaast wordt het verplicht eigen risico verhoogd naar 885 euro. De eigen bijdragen gelden pas vanaf 18 jaar. Voor alle overige zorg (zoals eerstelijnszorg, farmaceutische zorg en hulpmiddelen) blijft de huidige systematiek bestaan.

42. Huisartsenzorg onder eigen risico (ZiK M_63)*

De aanspraak op huisartsenzorg en multidisciplinaire zorg wordt onder het eigen risico geplaatst. Dit geldt zowel voor algemene huisartsenzorg als huisartsenposten. Het inschrijftarief voor een huisarts wordt niet onder het eigen risico geplaatst. Hierdoor vindt er een verschuiving plaats van collectieve financiering naar het eigen risico. Ook leidt de maatregel tot een sterker remgeldeffect. Naar verwachting zullen mensen minder vaak (of

later) naar de huisarts gaan. Via een wijziging van het besluit Zorgverzekering moet worden geregeld dat huisartsenzorg onder het eigen risico valt.

43. Invoeren eigen bijdrage voor bezoek aan de huisartsenpost (ZiK M_64)

Iedere volwassene moet voor elk bezoek aan de huisartsenpost (HAP) een eigen bijdrage van 25% van de zorgkosten gaan betalen. Met de invoering van een eigen bijdrage voor bezoek aan de huisartsenpost wordt oneigenlijk gebruik van deze voorziening ontmoedigd. Een bezoek aan de HAP is voor de zorgverzekeraar (en premiebetaler) duurder dan een bezoek aan de eigen huisarts. Deze eigen bijdrage van 25% kan ingevoerd worden met een wijziging van het Besluit Zorgverzekering. Dit kost naar verwachting een jaar.

44. Invoeren eigen bijdrage bij verblijf in het ziekenhuis (ZiK M_67)

Voor ziekenhuisverblijf wordt een eigen bijdrage van 10 euro per ligdag ingevoerd, met een maximum van 100 euro per patiënt per jaar. De maatregel geldt niet voor verzekerden jonger dan 18 jaar. Voor deze maatregel moet een nieuwe eigen bijdrage worden gecreëerd via een wijziging van het Besluit Zorgverzekering. Hiervoor is minimaal een jaar nodig.

45. Eigen bijdrage 100 euro curatieve ggz

Met deze maatregel wordt in de curatieve ggz een generieke eigen bijdrage geheven van 100 euro die zowel voor de generalistische-basis ggz als voor de gespecialiseerde ggz geldt. Het gaat circa om een groep van 760.000 patiënten. Als al deze patiënten een eigen bijdrage van 100 euro gaan betalen, zou de maatregel circa 76 miljoen euro opleveren. Omdat de maatregel ook tot zorgmijding kan leiden, is een afslag van 10% op de opbrengst genomen en wordt deze 66 miljoen euro. In 2012 is korte tijd sprake geweest van een eigen bijdrage van maximaal 200 euro, die vanwege brede weerstand per 2013 weer is afgeschaft. De brede weerstand ontstond doordat juist zwaardere ggz-patiënten hierdoor zorg zouden zijn gaan mijden. Destijds bleek dat er meer kosten werden gemaakt in de acute ggz als gevolg hiervan. Verwacht wordt dan ook dat dat met het nemen van deze maatregel hierdoor ook extra kosten op de acute ggz gemaakt zullen worden. Er is daarom extra afslag van 25% opgenomen, waardoor het besparingspotentieel op 50 miljoen euro komt. De ggz valt op dit moment onder het eigen risico.

Langdurige zorg en ondersteuning

46. Hulpmiddelen niet meer vanuit het verzekerde Wlz-pakket en overhevelen naar de Wmo 2015

Momenteel zijn hulpmiddelen onderdeel van het verzekerde Wlz-pakket. Deze maatregel schrapt de aanspraak op hulpmiddelen vanuit de Wlz. Hulpmiddelen kunnen enkel nog vanuit de Wmo 2015 geleverd worden. Het volledige budget wordt overgeheveld naar het gemeentefonds, met een doelmatigheidskorting van 10 procent. Als gevolg van gedeelde eigen betalingen in de Wlz en toename van de inkomsten uit het abonnements-tarief Wmo 2015 wijkt het budgettaire effect mogelijk af. Deze inkomsteneffecten zijn niet onderzocht. Voor deze maatregel moet de Wmo 2015 aangepast worden.

47. Herinvoering inkomensafhankelijke eigen bijdrage Wmo 2015

Het abonnementstarief Wmo wordt afgeschaft en vervangen door een inkomensafhankelijke eigen bijdrage. Dit geldt voor zowel het gebruik van algemene als specifieke Wmo-voorzieningen. Deze aanpassing geldt niet

voor Wmo beschermd wonen. Hier geldt reeds al een inkomensafhankelijke eigen bijdrage. De uitkering aan het gemeentefonds wordt als gevolg van de afschaffing gekort met 200 miljoen euro. De variabele inkomensafhankelijke eigen bijdrage voor het gebruik van Wmo-voorzieningen wordt afhankelijk van het inkomen, eigen vermogen en huishoudsamenstelling. Lage en middeninkomens gaan er niet tot nauwelijks op achteruit, omdat zij in de praktijk een nominale eigen bijdrage betalen die nagenoeg even hoog is als het abonnementstarief. Cliënten met hogere inkomens en vermogen zullen hun eigen bijdrage zien toenemen. Het CAK maakt extra uitvoeringskosten voor ICT waardoor de maatregel pas na vier jaar kan worden ingevoerd. Voor deze maatregel dient de Wmo 2015 aangepast te worden.

48. Effect van vermogen op eigen betalingen Wmo en Wlz aanpassen (8 procent) (ZiK M_38)

Het percentage van de vermogensinkomensbijtelling (VIB) voor de eigen bijdrage Wlz en Wmo wordt aangepast. De VIB wordt in de WLZ verhoogd van 4% naar 8%. Daarnaast wordt de VIB heringevoerd voor maatwerkvoorzieningen in de Wmo. Dit vervangt het inkomensafhankelijke abonnementstarief van maximaal 19 euro per maand. Hier is wetswijziging voor nodig. Dit vergt twee jaar. Daarnaast zal het CAK een nieuw ICT-systeem moeten ontwikkelen, waardoor de Wmo-component pas uitvoerbaar is na vier jaar. Door verhoging van de eigen bijdrage voor mensen met vermogen wordt de inkomenssolidariteit in het zorgstelsel vergroot.

49. Vermogen eigen woning in vermogensinkomensbijtelling (ZiK M_71)

Het opgebouwde eigen vermogen in de eigen woning gaat net als het inkomen uit sparen en beleggen meetellen bij berekening van de eigen bijdrage Wlz en Wmo (beschermd wonen). Over dit vermogen wordt een vermogensbijtelling van vier procent gerekend. De maximale eigen bijdrage blijft ongewijzigd. De invoering van de maatregel duurt naar verwachting twee jaar vanwege knelpunten bij de uitvoeringsorganisatie CAK. De huidige eigenbijdragesystematiek wordt gehandhaafd, alleen moet er wetgeving komen om het CAK toegang te verschaffen tot de WOZ- en hypotheekschuldgegevens van cliënten.

IV. Besparen begrotingsgefinancierde uitgaven

Langdurige zorg en ondersteuning

50. Beëindigen inkomensondersteuning aan chronisch zieken en gehandicapten

De gemeenten ontvangen sinds 1 januari 2014 aanvullende financiële middelen om chronisch zieken en gehandicapten directe inkomenssteun via de bijzondere bijstand te geven. Gemeenten ontvangen deze middelen omdat in 2014 een tweetal financiële regelingen voor chronisch zieken en gehandicapten is afgeschaft: de Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten en de Compensatie Eigen Risico. Om het wegvallen van deze regelingen te compenseren ontvangen gemeenten vanaf 2017 structureel 268 miljoen euro, in het huidig prijspeil 345 miljoen euro. De maatregel houdt in dat deze mogelijkheid tot directe inkomenssteun via de bijzondere bijstand komt te vervallen. Dit zal negatieve inkomenseffecten hebben op de doelgroep. De hoogte hiervan is echter niet te berekenen. Voor deze zeer kwetsbare doelgroep zal eerst inzichtelijk moeten worden gemaakt wat de negatieve inkomenseffecten zijn en of deze kunnen worden gedragen door de doelgroep. Daarnaast zal de doelgroep bij het wegvallen van deze

inkomensondersteuning mogelijk elders een beroep doen op inkomensondersteuning. De maatregel vergt een wetswijziging (vervallen art. 2.1.7. van de Wmo 2015). Dit vergt een uitname uit het Gemeentefonds. Hierover zal een Bestuurlijk Overleg moeten worden gehouden met de VNG.

Jeugd

51. Beëindigen subsidie schippersinternaten/kermisexploitanten

De subsidie aan internaten voor de opvang en verzorging van kinderen van binnenschippers, kermisexploitanten en circusartiesten wordt stopgezet, omdat dit niet een collectieve verantwoordelijkheid betreft (eigen keuze ouders, net als bij kinderen op internaten van in het buitenland werkende ouders). De maatregel voorziet in een tijdige aankondiging en afbouwperiode van twee jaar. De structurele besparing bedraagt ca.15 miljoen euro. Aandachtspunten zijn:

1. Eerder (2004) heeft een korting van 10 procent geen doorgang gevonden vanwege protest vanuit de sector/ouders vanwege economische belangen die gemoeid gaan met de binnenvaart en/of de beperkte financiële capaciteit van de ouders.
2. De regeling is in juni 2016 geëvalueerd. Hieruit blijkt o.a. een daling van het aantal kinderen dat naar schippersinternaten gaat waardoor sprake is van lagere realisaties dan begroot. Naar aanleiding van de evaluatie is besloten de regeling t/m in ieder geval 1 januari 2022 te verlengen en dan opnieuw te evalueren.

Nederlandse kinderen zijn leerplichtig vanaf 5 jaar. Voor schipperskinderen geldt een uitzondering op de leerplichtwet. Alle schipperskinderen moeten vanaf 1 augustus volgend op hun zevende verjaardag naar de reguliere basisschool. Een mogelijk negatief gevolg van het beëindigen van de subsidie is dat ouders hun kinderen op de schepen houden. Dit is toegestaan voor kinderen tot 7 jaar als de kinderen boordonderwijs krijgen van de ouders o.b.v. het lespakket van het Landelijk Onderwijs Vurende Kinderen (LOVK). Kinderen lopen hierdoor vaak achterstand op doordat het boordonderwijs vaak kwalitatief lager is en ze weinig sociale contacten hebben.

52. Minder standaard consulten 0-jarigen bij het consultatiebureau

Gemeenten zijn krachtens de Wet publieke gezondheid verantwoordelijke voor het laten uitvoeren van het basispakket Jeugdgezondheidszorg. Belangrijk onderdeel daarbinnen is de functie van het consultatiebureau, waar ouders met hun kinderen van 0 tot 4 jaar voor screening en preventie heen gaan. In het 1e levensjaar gaat het om 10 bezoeken en in het 2e t/m 4e jaar om nog eens 5 bezoeken. Een deel van de bezoeken wordt gecombineerd met toediening van een prik uit het Rijksvaccinatieprogramma. Het aantal contactmomenten in het eerste levensjaar wordt teruggebracht tot negen. Afwijken van het huidige aantal contactmomenten heeft mogelijk gevolgen op de kwaliteit van de zorg. Omdat de middelen voor jeugdgezondheidszorg onderdeel zijn van het Gemeentefonds is een uitname uit het fonds noodzakelijk. Om een contactmoment minder af te dwingen zou een wets- en stelselwijziging nodig zijn.

Arbeidsmarkt, arbeidsvoorwaarden en opleidingen

53. Opheffen subsidieregeling Stageplaatsen Zorg II

Via de subsidieregeling kunnen zorginstellingen die stages realiseren een vergoeding ontvangen voor leerlingen die een verpleegkundige, verzorgende of sociaalagogische opleiding volgen, of een opleiding tot

doktersassistent. Het budget bedraagt 112 miljoen euro per studiejaar. Het bedrag per fulltime (fte) stageplaats is afhankelijk van de categorie en het totale aantal stageplaatsen in een schooljaar. Met de maatregel wordt de subsidieregeling opgeheven. In algemene zin zijn bedrijven en organisaties zelf verantwoordelijk voor het werven van goed personeel. Daarom zijn werkgevers in eerste instantie verantwoordelijk voor het aanbieden van kwalitatief goede stageplaatsen om zo op lange termijn te zorgen voor een kwalitatief hoogwaardig personeel. Dit geldt ook voor de zorg. De instellingen bieden stages aan per schooljaar (van september tot augustus). Opheffen van de subsidieregeling kan per schooljaar indien er minstens een half jaar voor de start van het betreffende schooljaar toe wordt besloten. Dat geeft de zorginstellingen de juridisch gezien noodzakelijke tijd om op het opheffen te anticiperen. Dit levert een structurele besparing op van 112 miljoen euro.

54. Opheffen subsidieregeling vaccinatie stageplaatsen

De subsidieregeling vaccinatie stageplaatsen zorg draagt eraan bij dat jaarlijks 30 à 35 duizend stagiairs gevaccineerd worden tegen hepatitis B. Met de maatregel wordt de subsidieregeling opgeheven. Stage-instellingen en stagiairs worden zelf verantwoordelijk voor het financieren van noodzakelijke vaccinaties voor de uitvoering van het werk. Opheffen van de subsidieregeling kan per schooljaar indien er minstens een half jaar voor de start van het betreffende schooljaar toe wordt besloten. Dit levert een structurele besparing op van 5 miljoen euro.

55. Kwaliteitsimpuls Personeel Ziekenhuizen afschaffen

Via de Kwaliteitsimpuls Personeel Ziekenhuiszorg (KIPZ) is jaarlijks 205 miljoen euro beschikbaar voor ziekenhuizen om te investeren in extra scholing van personeel. In het hoofdlijnenakkoord medisch-specialistische zorg 2019–2022 hebben partijen afgesproken dat de middelen tot en met 2022 beschikbaar blijven voor de sector via een subsidieregeling. In deze variant wordt de subsidieregeling per 2023 afgeschaft waardoor de middelen na afloop van de afspraak uit de hoofdlijnenakkoorden vrijvallen. De kosten voor scholing kunnen ziekenhuizen verrekenen met de zorginkopers, met mogelijk een hogere premie als gevolg. De Algemene Rekenkamer heeft zich in een rapport uit 2017 kritisch uitgelaten over de verantwoordingseisen en de effectiviteit van de regeling.

56. Verlagen subsidie publieke gezondheidszorgopleidingen met 50%

Deze instellingssubsidie wordt verstrekt aan opleidingen in richting van infectieziektebestrijding, jeugdgezondheidszorg, medische milieukunde of tuberculosebestrijding om de instroom te stimuleren. De subsidie is in 2012 ingevoerd. Sinds 2019 verloopt de financiering van deze opleidingen via een instellingssubsidie aan de stichting SBOH. Per 1 januari van jaar t+1 kan de subsidie in twee stappen worden afgebouwd tot 14 miljoen euro (circa 50 procent van het huidige bedrag). Dit levert structureel een besparing op van 13 miljoen euro. Deze opleidingen worden niet langer extra gestimuleerd.

57. Verlagen subsidie opleiding tot advanced nurse practitioner met 50%

Deze subsidie is gericht op nieuwe beroepsbeoefenaren in de zorg – verpleegkundig specialisten – die speciaal worden opgeleid om eenvoudige en routinematige taken over te nemen van huisarts of specialist. De subsidie per student bedraagt een vast bedrag van 1.875 euro per maand voor de maximale duur van de opleiding. De subsidie bedraagt circa 39 miljoen euro en kan in meerdere stappen worden afgebouwd. Over 2019 was sprake van

circa 9 miljoen euro onderuitputting op de regeling. De maatregel kan tot mei t-1 voorafgaand aan het betreffende schooljaar worden ingevoerd. De maatregel levert structureel 19 miljoen euro op.

58. Afbouwen subsidie versterking regionaal onderwijs- en arbeidsmarktbeleid

Met deze subsidies wordt in de beschikbaarheid van een regionale arbeidsmarktinfrastructuur voorzien. Het gaat bijvoorbeeld om eenduidige informatievoorziening aan werkgevers en werknemers over ontwikkelingen op de regionale arbeidsmarkt, afstemming tussen onderwijs en arbeidsmarkt en instrumenten voor duurzame inzetbaarheid. Vanaf 2023 kan deze subsidie worden afgebouwd. Dit resulteert in een besparing van structureel 17,5 miljoen euro.

59. Introduceren eigen betaling 20% specialistische vervolgopleidingen

Met deze maatregel worden hogere eigen bijdragen in de opleidingen tot medisch specialist geïntroduceerd. De variant wordt ontleend aan het IBO UMC's uit 2012. Gelet op het hoge private rendement van de opleiding tot medisch specialist, heeft deze werkgroep geadviseerd een substantieel hogere eigen bijdrage in de opleidingskosten te vragen dan nu het geval is. Voor de berekening is als indicatie van het effect een percentage van 20 procent gekozen, maar dit percentage kan desgewenst anders worden vastgesteld. De maatregel geldt voor alle medisch specialistische opleidingen inclusief GGZ en huisartsen, maar exclusief medisch ondersteunende beroepen vanwege het lagere verwachte inkomensniveau. De reeks loopt op vanwege het benodigde ingroeipad vanwege opleidingen die al gestart zijn. Deze maatregel kan worden vormgegeven als een generieke korting op de beschikbaarheidsbijdrage, waarbij het aan opleidingsinstellingen wordt gelaten in welke mate zij dit doorberekenen in eigen betalingen. Ook kan overwogen worden een leenstelsel in te richten voor medische specialisten in opleiding.

60. Korten opleidingsbudgetten medisch specialisten (ZiK M_53, variant a)

Het vergoedingsbedrag dat zorginstellingen ontvangen voor de 27 medisch-specialistische vervolgopleidingen wordt met 7,5% gekort. De huidige vergoedingen worden verleend op basis van de Wmg via het instrument van de beschikbaarheidsbijdrage en dienen redelijkerwijs kostendekkend te zijn. Op basis van deze maatregel zal de NZa de beschikbaarheidsbijdrage lager vaststellen dat uit het kostenonderzoek naar voren komt. Zorgaanbieders kunnen de korting op de opleidingsvergoeding proberen te compenseren via hogere prijzen voor reguliere zorgproductie of door het verlagen van de opleidingskosten. Hiervoor moet de Wmg worden aangepast. Alternatief voor wetswijziging is dat VWS bestuurlijke afspraken maakt met de opleidende partijen over aanpassing/inkorting van het curriculum van de medisch-specialistische vervolgopleidingen. Deze aanpassing moet tot een kostendaling van 7,5% leiden.

Sport

61. Geen Rijksbijdrage aan grote topsportevenementen

Het Rijk stopt met het financieel bijdragen aan organisaties die topsportevenementen willen organiseren. Het Rijk gaat dan alleen een faciliterende rol vervullen als het gaat om regelgeving. Organisaties dienen zelf via sponsoring middelen binnen te halen. Aangezien dit mogelijk zal leiden tot minder topsportevenementen zullen er ook minder kosten zijn aan te nemen veiligheidsmaatregelen. Deze besparingen zijn hier niet meegenomen.

62. Verlagen bijdragen duurzame en toegankelijke sportaccommodaties met 25%

VWS geeft subsidies aan sportaanbieders (sportverenigingen, stichtingen en andere niet-winstbeogende investeerders in sportaccommodaties) voor de bouw of het onderhoud van sportaccommodaties of voor de aanschaf dan wel het onderhoud van sportmaterialen. Daarnaast stelt VWS middelen beschikbaar voor de Regeling specifieke uitkering stimulering sport. Deze regeling beoogt de ontwikkeling en instandhouding van sportaccommodaties en de aanschaf van sportmaterialen door gemeenten te stimuleren, daar waar de mogelijkheid tot btw-af trek is vervallen. Deze bijdragen kunnen worden verlaagd. Hier is nu gekozen voor een percentage van 25 procent, maar dit percentage kan uiteraard ook hoger of lager zijn.

63. Verlagen nationaal ambitieniveau topsport

NOC*NSF en de sportbonden hebben de ambitie om bij de beste tien topsportlanden ter wereld te horen. Het landelijke topsportbeleid is gefocust op (potentieel) succesvolle takken van sport en topsporters om bij te dragen aan de doelstelling: meer medailles, met meer impact, in meer sporten. Om deze doelstelling waar te kunnen maken, voeren NOC*NSF en de sportbonden topsport- en talentenprogramma's uit. VWS stelt hiervoor 41,5 miljoen euro beschikbaar. Als het ambitieniveau naar beneden wordt bijgesteld, kan de bijdrage van VWS worden verlaagd. Hier is uitgegaan van een verlaging van het budget met 20 procent.

Overig

64. Afschaffen bijzondere voorzieningen oorlogsgetroffenen

Indien iemand in aanmerking komt voor een van de uitkeringen voor oorlogsgetroffenen (w.o. WUV, WUBO), dan bestaat er sinds 2005 ook automatisch recht op bijzondere voorzieningen. Dit betreft met name huishoudelijke hulp en vervoer. De vergoedingen hiervoor zijn ruimer dan die in de Wmo. De kosten van de bijzondere voorzieningen bedragen circa 58 miljoen euro in 2020, maar lopen daarna terug tot nul in gelet op de jaarlijkse afnemende doelgroep. In onze raming gaan we er vanuit dat in 2033 geen uitkeringsgerechtigden meer zijn voor deze regelingen. De maatregel houdt in dat voor de huishoudelijke hulp en het vervoer voortaan Wmo 2015 voorliggend is. Dit limiteert de besparing tot 50 procent van het totaalbedrag. De doelgroep behoudt namelijk een deel van de aanspraken op deze voorzieningen via de Wmo. Voor de maatregel is een wetswijziging nodig.

65. Korting kleine subsidies

VWS heeft naast enkele grote subsidieregelingen ook diverse kleinere regelingen. In deze maatregel zijn subsidieregelingen meegenomen die (op basis van de VWS-begroting 2023) kleiner zijn dan 50 miljoen euro (d.w.z. subsidieposten die in de budgettaire tabellen van de begroting kleiner zijn dan 50 miljoen euro; hier kunnen meerdere subsidieregelingen onder vallen). De grondslag van deze kleinere subsidies is in 2023 158,3 miljoen euro. Een efficiencykorting van 5 procent kan ca. 6 miljoen euro opleveren. De daarbij gehanteerde veronderstelling is dat dit kan worden ingevuld door efficiënter te werken. Deze maatregel overlapt met andere (Rijksbrede) ombuigingsopties die gevolgen hebben voor subsidies.

66. Besparing zorguitgaven Caribisch Nederland

Op Caribisch Nederland kunnen door het invoeren van een inkomensafhankelijke zorgpremie (4 miljoen dollar), het terugbrengen van de laboratoria uitgaven op Bonaire (1 miljoen dollar), én het verlagen van de kosten voor

geneesmiddelen (1,5 miljoen dollar) de zorguitgaven worden verlaagd. De inkomensafhankelijke zorgpremie dient vanuit Financiën (Belastingdienst) te worden uitgevoerd. ZJCN heeft geen inkomsten van zorgpremies op Caribisch Nederland. Deze worden door de Belastingdienst via de werkgever geïnd. De besparing op laboratoria zijn gebaseerd op de omzet van Bonlab in 2020 en 2021 en de prognose voor 2022. De besparingen slaan dan op de overheadkosten van Bonlab, zoals lonen, lease apparatuur en gebouwkosten. De laboratoriumzorg zal dan door Fundashon Mariadal (FM) worden overgenomen en zou dan ook een deel extra budget nodig hebben voor laboratoriumzorg omdat er personeel overgaat. Het verlagen van de kosten voor geneesmiddelen worden onder andere gerealiseerd door volume- en prijsbeperkingen en het gezamenlijk inkopen met de Landen binnen het koninkrijk. In de raming is gerekend met een euro/dollar wisselkoers van 1,02, waardoor de totale besparing circa 6 miljoen euro bedraagt.

3.15 Gemeente- en provinciefonds

Tabel 16 Ombuigingsmaatregelen: Gemeente- en Provinciefonds

Bedragen in miljoen euro (+ = saldo verslechterend), t = 2023

Nr.	Maatregel	t	t+1	t+2	t+3	t+4	Struc.	Struc in.
1	Minder regels, meer ruimte *	0	0	0	0	0	0	t+4
2	BCF afschaffen *	0	-2	-3	-4	-5	-5	t+4
3	Beroep doen op vermogende provincies	-300	-300	-300	-260	-260	0	t+32

* Reeksen zijn niet geactualiseerd

1. Minder regels, meer ruimte

Er wordt een operatie gestart om de regeldruk voor gemeenten, provincies en waterschappen te verlichten. Zo wordt het 'Besluit begroting en verantwoording' doorgelicht op regels vanuit het Rijk die administratief belastend zijn, maar waarvan de meerwaarde nihil is. Ook op andere terreinen, zoals in het sociaal domein, wordt zo'n doorlichting uitgevoerd. Door minder regels ontstaat er meer beleidsruimte en zou er begrotingsruimte kunnen ontstaan. De opbrengsten hiervan zouden kunnen worden afgeroomd, of (deels) ten goede aan decentrale overheden kunnen worden gebracht. In dat geval - waar in de tabel vanuit is gegaan - geschiedt deze maatregel per saldo budgetneutraal voor het Rijk en levert het geld op voor gemeenten, provincies en waterschappen. Door meer ruimte ontstaan er ook meer verschillen. Het is essentieel dat er alleen regels worden geschrapt waarbij het maatschappelijk geaccepteerd wordt dat er verschillen ontstaan, mede om te voorkomen dat deze maatregelen moeten worden teruggedraaid.

2. BCF afschaffen

Het BTW-compensatiefonds kan worden afgeschaft. Daartoe zou de Wet op het BCF moeten worden ingetrokken. De middelen in het BTW-compensatiefonds worden overgeheveld naar het gemeentefonds en het provinciefonds. Zowel bij het Rijk als bij gemeenten en provincies levert dit een besparing op, te weten op de administratieve lasten. Deze besparing wordt als ombuiging ingeboekt. Hierbij wordt gerekend met (gemiddeld) 0,2 FTE per gemeente en provincie en 4 medewerkers bij het Rijk. Hierdoor wordt het interessanter om in te besteden in plaats van uit te besteden. Het afschaffen van het BCF past in de trend waarbij beleid en uitvoering dichter bij elkaar komen te staan en overheden meer inbesteden.

3. Beroep doen op vermogende provincies

Een aantal provincies beschikt over hoge reserves, met name door de verkoop van energiebedrijven. Er kan een beroep worden gedaan op deze provincies, om gedurende een bepaalde periode vanuit hun reserves meer in eigen inkomsten te voorzien. Bijvoorbeeld wanneer hun reserves per hoofd van de bevolking hoger liggen dan de mediane waarde per inwoner, van alle provincies. Dit is in de tabel opgenomen. De Rijksbijdrage aan de betreffende provincies wordt dan met 20 procent per jaar naar beneden bijgesteld, totdat hun reserves onder dit mediane bedrag per inwoner uitkomen. De Financiële-verhoudingswet moet hierop worden aangepast door middel van een tijdelijke wet.